

KARATAY
SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Journal of Karatay
Social Research

Bahar/ Spring 2024

Sayı / Issue: 12

e-ISSN: 2657-4605

KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ İDARİ VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ, İDARİ VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ

Sahibi / Owner of Journal

KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Abdullah TOPCUOĞLU

Dekan / Dean

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Editörler / Editors

Prof. Dr. Caner ARABACI

Dr. Öğr. Üyesi Döne AYHAN

Yardımcı Editör / Associate Editor

Arş. Gör. Orhun KÜSKÜ

Alan Editörleri / Field Editors

Tarih

Prof. Dr. Ömer AKDAĞ

Psikoloji

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜLTEKİN AHÇI

Arkeoloji

Doç. Dr. İlker IŞIK

Dilbilim

Öğr. Gör. Uğur BİRKANDAN

Sosyoloji / Antropoloji

Dr. Öğr. Üyesi Berkay ÇETİN

İletişim ve Tasarım

Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL

Sanat Tarihi

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR

Batı Dilleri ve Edebiyatları

Öğr. Gör. Hakan ALKAN

Sosyal Hizmet

Doç. Dr. Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ

İktisadi ve İdari Bilimler

Prof. Dr. Bilge AFŞAR

Felsefe

Doç. Dr. Ömer Faruk ERDEM

Doğu Dilleri ve Edebiyatları

Dr. Öğr. Üyesi Alaaddin KİRAZ

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

İngilizce / English

Öğr. Gör. Hakan ALKAN

Arapça / Arabic

Dr. Öğr. Üyesi Alaaddin KİRAZ

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEDİK

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Nazım ŞEN

Arş. Gör. Fatmatüz Zehra GEÇİMLİ

Redaksiyon / Redaction

Arş. Gör. Ayşe Nur BOZ

LÜ Yardımcı Asistan Zeynep Elif TUNÇ

Mizanpaj / Page Design

Arş. Gör. Büşra GÜRBÜZ

Arş. Gör. Sümeyye AYDOĞDU KUZUCU

Arş. Gör. Emre AKTÜRK

Arş. Gör. Zeliha ULUTAŞ

Derginin İnternet Sitesi Sorumluları / Journal's Website Managers

Arş. Gör. Emre SUNAY

Arş. Gör. Şeyma Nur ALTINTAŞ

Kapak Tasarımı / Cover Design

Arş. Gör. Yunus Şafak KAHRAMAN

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Orhun KÜSKÜ

İletişim Adresi / Contact Adress

KTO Karatay Üniversitesi Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad. No: 130 / 42020 – Karatay / KONYA

Tel: +90 444 1251 / Faks: +90 332 202 00 44

E-Posta: karataysad@karatay.edu.tr

*Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of Karatay Social Research,
KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınıdır.*

Yılda iki kez yayımlanan hakemli ve süreli bir dergidir.

II

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah TOPCUOĞLU.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Serhat YENİCE.....	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Barış SARIKÖSE.....	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KIVRIM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Özdemir KOÇAK.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Koray ÖZCAN.....	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAFES.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Caner ARABACI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih Mehmet BERK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Bilge AFŞAR.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe DEĞERLİ VELET.....	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Sefer SOLMAZ.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice BUDAK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU.....	KTO Karatay Üniversitesi

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN.....	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KUNDURACI.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI.....	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU.....	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Mustafa ÖNTUĞ.....	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ali DENİZLİ.....	İstanbul Rumeli Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Ata YİĞİT.....	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Naim ŞAHİN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR.....	Selçuk Üniversitesi

III

Prof. Dr. Mustafa TASA.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Göksel ŞİMŞEK.....	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI.....	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal GÜVEN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Hakkı UYAR.....	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Burcu KAYA ERDEM.....	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa SANDIKCI.....	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat SEZGİN.....	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan UŞAKLI.....	Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ASLAN.....	Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Müjdat AVCI.....	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Ali GÜVELOĞLU.....	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü BALCI.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Murat VURAL.....	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Recep Şahin ARSLAN.....	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KURT.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. Muhittin TUŞ.....	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN.....	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zehra ODABAŞI.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan YÜKSEL.....	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim NACAĞ.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Cemile TEKİN.....	Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ.....	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Nesrin DUMAN.....	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ATALAY.....	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Betül CAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Ayten DOĞAN KESKİN.....	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç. Dr. Alev ÜSTÜNDAĞ.....	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail EFE.....	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. İlhami TUNCER.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Göksel BASMACI.....	İstanbul Arel Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşegül TERCİ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice KARAKUŞ.....	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Aslı AYDEMİR.....	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan KARAKUŞ YILMAZ.....	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal Cem BAYKAL.....	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Ali POLAT.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye ÇELİK.....	Sinop Üniversitesi

IV

Doç. Dr. Erdem KIRKBEŞOĞLU.....	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Canan YILDIZ ÇİÇEKLER.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın AKTAY.....	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur ÇAĞLAK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice Deniz GÜNAYDIN.....	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif GÜNDÜZ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümit ESER.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ.....	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyida ERKEK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin ŞERİFOĞLU.....	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BAYAR.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ARSLANTÜRK.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül SİLİ KALEM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN.....	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇİL.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Huri Deniz KARCI.....	Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dicle ÖZCAN ELÇİ.....	Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN.....	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed DORUK.....	Milli Savunma Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ümit YAZGAN.....	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kayhan BAYRAM.....	Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN.....	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Parisa SAHAFIASL.....	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aynur KARABACAK ÇELİK.....	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra MERCAN.....	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜMÜŞ DEMİR.....	Üsküdar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sabriye Hilal ARPACIOĞLU.....	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Salih Ziya KUTLU.....	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Korkmaz YILDIRIM.....	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kutlu Kağan TÜRKARSLAN.....	Atılım Üniversitesi
Dr. Oğuz OYPAN.....	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Yaşar ERDEMİR.....	Emekli Öğretim Üyesi
Öğr. Gör. Dr. Esra DAŞCI.....	Kastamonu Üniversitesi
Öğr. Gör. Sabri Serkan KIZILSU.....	Ankara Üniversitesi
Uzm. Dr. Hanife KOCAKAYA.....	Sağlık Bakanlığı

12. Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT.....	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ.....	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ.....	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Müge Burcu CODUR.....	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Elif ERGEN.....	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Hasan KAFALI.....	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Ömer GÖK.....	Türk Dil Kurumu
Dr. Öğr. Üyesi Caner ÇAKI.....	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğretim Görevlisi Özkan AVCI.....	Bartın Üniversitesi

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of Karatay Social Research**Yayın İlkeleri**

1. KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi yayını olan Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of Karatay Social Research, “Hakemli Dergi” statüsünde ve yılda iki defa olmak üzere Bahar (Nisan) ve Güz (Ekim) dönemlerinde yayımlanır.
2. Yayımlanacak yazılar, sosyal bilimler alanındaki disiplinler (Arkeoloji, Antropoloji, Batı Dilleri ve Edebiyatları, Dilbilim, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, Felsefe, İletişim ve Tasarımı, İktisadi ve İdari Bilimler, Psikoloji, Sanat Tarihi, Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı) ile ilgili, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış, araştırmaya dayalı ve özgün olmalıdır.
3. Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere değerlendiriliyor olmamalıdır. Yazının dergimize yayımlanmak üzere gönderilmesi, yazarın bu konudaki taahhüdü olarak kabul edilir.
4. Bilimsel toplantılarda sunulan bildirimler, daha önce başka bir dergide veya bildiri kitapçığında tam metin olarak yayımlanmamışsa yayımlanmak üzere değerlendirmeye alınabilir. Tam metin bildiri kitapçığında ya da başka bir yerde yayımlanan yazılar her ne sebeple olursa olsun yayımlanmaz.
5. Yazılar “Microsoft Word” programında hazırlanıp Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of Karatay Social Research Yayın Kurulu’na DergiPark sistemi üzerinden gönderilmesi gerekmektedir. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/karataysad>)
6. Yazarlar, ad ve soyadlarını, unvanlarını, görev yaptıkları kurumlarını, iletişim bilgilerini (telefon ve e-posta) ve “ORCID” bilgilerini sisteme girmelidirler.
7. Derginin yayın dili Türkçedir, bununla birlikte bilimsel iletişim işlevini gören yabancı dillerdeki çalışmalara da yer verilmektedir. Ancak yabancı dillerdeki çalışmaların yayımlanması, dergi Yayın Kurulu’nun kararına göre belirlenir.
8. Türkçe veya yabancı dillerden herhangi birinde yazılmış olan makalenin başına, Türkçe adı, makalenin yabancı dildeki adı, en az 200, en fazla 350 kelimelik Türkçe ve İngilizce özetleri ile en az 3 adet, en fazla 5 adet anahtar kelime (Keywords) eklenmelidir.
9. Kaynakça çalışmanın sonunda APA usulüne göre yer almalıdır. APA usulünde APA 6. sürüm esas alınmaktadır.
10. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi’ne gönderilen yazılar, Yayın Kurulu tarafından öncelik sırasına konur ve yazılar derginin yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluğu bakımından değerlendirilmeye tabi tutulur. Bilimsellik ölçütlerine ve yayın ilkelerine uyulmadığı, olağanın üzerinde yazım yanlışlarının bulunduğu tespit edilen yazılar, hakeme gönderilmeden önce, yayın ilkeleri doğrultusunda düzeltilmesi için yazarına iade edilir.

VII

11. Yayın Kurulunca yapılacak ilk değerlendirmeden sonra yazılar “çift-kör hakemlik” sistemi uyarınca yazar adı metinden çıkarılarak hakemlere gönderilir. Bu bağlamda yazara da yazının hangi hakemlere gönderildiği ile ilgili bilgi verilmez. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda yazının yayımlanmasına veya yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilir ve yazar durumdan en kısa sürede haberdar edilir. Hakem raporlarında düzeltme istenmesi durumunda yazar, sadece belirtilen düzeltmeler çerçevesinde değişiklikler yapabilir.
12. Yazardan düzeltme istenilmesi hâlinde, düzeltilen metnin DergiPark üzerinde yazara verilen süre uyarınca sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Yazar, hakemler tarafından önerilen düzeltmeleri yaptıktan sonra tekrar gerekirse hakem denetimine başvurulur. Hakem raporunun olumsuz olması durumunda, incelenmek üzere başka bir hakeme daha gönderilir. Bu hakemin de olumsuz rapor vermesi durumunda makale yayımlanmaz.
13. Çeviri olarak gönderilen çalışmanın yayımlanmış olduğu dildeki asıl nüshası ile birlikte Yayın Kurulu’na gönderilmesi gerekir. Ayrıca bu çalışmanın çevrilen yabancı eserin yazarından ve/veya yayın haklarına sahip kişi veya kurumlarından yazılı yayım izni alınması ve bu iznin Yayın Kurulu’na iletilmesi gerekmektedir.
14. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dâhil olmak üzere tüm yayın hakları KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi’ne aittir.
15. **Sayfa yapısı:** üst ve alttan 6’şar cm; yanlardan 4,5’ar cm olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan yazılar kural olarak -özetler ve kaynakça dâhil- 35 sayfadan fazla olmamalıdır. Çalışma metni ve -varsa- dipnotlar iki yana yaslı olmalıdır.
16. **Metin yazıları:** Times New Roman karakteri ile 11,5 punto tek satır aralığı, ilk satırı özel 1,25 cm değerinde paragraf, paragraf arası boşluklar öncesi ve sonrası 3nk olmak üzere iki yandan hizalı yazılmalıdır. Başlık 1 biçimi sadece yazının ana başlığı için kullanılmalıdır. Yazının ana başlığı 12 punto ve tamamı büyük harflerle yazılmalıdır. Yazar adı, ana başlığın altına sağa dayalı olarak “Adı SOYADI” biçiminde yazılmalı, gerekli açıklamalar (6. maddede belirtilmiştir) ‘*’ işareti kullanılarak dipnotta yazılmalıdır. Arapça makaleler, Traditional Arabic yazı tipi ile 16 punto yazılmalıdır.
17. **Ana başlıklar:** Tamamı büyük harflerle ve koyu yazılmalıdır. 12 punto Times New Roman yazı tipiyle yazılmalıdır. İngilizce ana başlık ise, eğer çalışmanın özgün dili İngilizce değilse, ilk harfleri büyük olacak şekilde 11,5 punto Times New Roman yazı tipiyle yazılmalıdır.
Ara başlıklar: Tamamı koyu olmalıdır. Her kelimenin ilk harfi büyük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır. Başlık sola yaslı bir biçimde 11,5 punto olarak yazılacaktır.
Alt başlıklar: Tamamı koyu olmalıdır. Başlığın ilk kelimesindeki birinci harf büyük sonraki kelimelerin ilk harfi küçük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır. Başlık sola yaslı bir biçimde 11,5 punto olarak yazılacaktır.

VIII

Şekil, tablo ve fotoğraflar: Şekil, tablo ve fotoğraflar numaralandırılacak, numara ve başlıklar, şekillerin ve fotoğrafların altına, tabloların ise üstüne gelecek biçimde kelimelerin yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılacak, ayrıca küçültmede ve basımda zorluk çıkarmaması için şekil, tablo ve resimler aynen basılabilecek nitelikte olmak şartıyla metin içindeki yerlerine yerleştirilecektir. Şekil, tablo ve açıklamaların isimleri 11 punto olmalıdır.

18. Atıf Usulleri: Atıflar APA usulüne göre yapılmalıdır. APA 6. sürüm göz önünde bulundurularak, metin içi atıf gösterimi ve kaynakça yazımı düzenlenmelidir.

Metin İçerisinde Kaynak Gösterme:

Makalede yapılacak atıflar, ilgili yerden hemen sonra, parantez içinde “yazarın soyadı, eserin yayın yılı, ‘s.’ sayfa numarası” sırasıyla verilmelidir. Örnek: (Okay, 1990, s. 28)

Birden fazla kaynak gösterileceği durumlarda eserler aynı parantez içinde, en eski tarihli olandan yeni olana doğru, birbirinden noktalı virgülle ayrılarak sıralanır. Örnek: (Gökyay, 1982, s. 120; Okay, 1990, s. 28)

İki yazarlı kaynaklarda, yazarların soy adlarının arasına “ve” bağlacı konulur. Örnek: (Şafak ve Öz, 2003, s. 15)

Üç, dört, beş yazarlı kaynaklarda, metin içerisinde ilk alıntıda parantez içerisinde bütün yazarların soy adları verilir. Metnin içinde tekrar atıf yapıldığında sadece ilk yazarın soy adına yer verilir ve “ve diğerleri” ibaresi kullanılır. Örnekler:

Metin içerisinde ilk atıfta: (Yılmaz, Esen, Akpınar ve Özcan, 2005, s. 157)

Metin içerisinde aynı kaynağa diğer atıflarda: (Yılmaz ve diğerleri, 2005, s. 157)

Altı ve daha fazla yazarlı kaynaklarda, metin içerisinde sadece ilk yazarın soy adının verilmesi yeterlidir. Örnek: (Demir ve diğerleri, 2013, s. 28)

Yazarın adı, ilgili cümle içinde geçiyorsa, parantez içinde tarih ve sayfanın belirtilmesi yeterlidir. Örnek: (1990, s. 28)

Yazarın aynı yıl yayımlanmış iki eseri, yayın yılına bir harf eklenmek suretiyle ayırt edilir. Örnekler: (İlhan, 2003a, s. 25), (İlhan, 2003b, s. 58)

Soyadları aynı olan iki farklı yazarın aynı yılda yayınlanmış olan eserleri, soyadından sonra adların ilk harflerinin de yazılması yoluyla belirtilir. Örnekler: (Demir, A., 2003, s. 46),

IX

(Demir, H., 2003, s. 27) Yahut metin içerisinde yazarın ismine yer verilip yalnızca tarih ve sayfaya atıf yapılır. Örnekler: “A. Demir (2003, s. 46) ve H. Demir’in (2003, s. 27) çalışmalarında bahsettikleri üzere (...)”

Ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken, bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı eser şu şekilde gösterilmelidir: Örnek: Köprülü’nün çalışmasında (aktaran Çelik, 1998, s. 25)

El yazması bir eser kaynak gösterilirken, müellif veya mütercim adından sonra [yz.] kısaltması konmalı, varak numarası örnekteki gibi belirtilmeli ve tam künye kaynakçada gösterilmelidir. Örnek: (Ahmedî [yz.], 1410, 7b)

Arşiv belgeleri kaynak gösterilirken, metin içindeki kısaltma örnekteki gibi olmalı, açılımı kaynakçada verilmelidir. Örnek: (BOA, Mühimme 15, s. 25)

Dipnotlar: Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır ve “DİPNOT” komutuyla otomatik olarak verilir. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayın yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. Örnek: (Kaya, 2000, s. 15). Dipnotlarda 10 punto Times New Roman yazı tipi kullanılmalıdır.

Alıntılar: Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve alıntının sonunda kaynağı parantez içinde belirtilmelidir. 40 kelimedenden az alıntılar cümle arasında, 40 kelimedenden uzun alıntılar ise sayfanın sağından ve solundan 1,25 cm içeride, blok hâlinde ve yine tırnak içerisinde verilmelidir. Birebir olmayan alıntılarının sonunda sadece parantez içerisinde kaynak gösterilmelidir.

Kaynakçada Kaynak Gösterme:

Sürelî Yayınlardaki (Dergi) Makalelerde:

DOI numarası varsa: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi. *Derginin İsmi*, *Cilt* (Sayı), sayfa aralıkları. DOI:

DOI numarası yoksa ancak erişim adresi varsa: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi. *Derginin İsmi*, *Cilt* (Sayı), sayfa aralıkları. Erişim Adresi:

Sürelî Yayınlardaki (Popüler Dergi vb.) Makalelerde:

Basılı ise: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi. *Derginin İsmi, Cilt (Sayı)*, sayfa aralıkları.

Çevrimiçi ise: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi. *Derginin İsmi, Cilt (Sayı)*, sayfa aralıkları.

Kitaplarda:

Basılı eser: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). *Eserin ismi*. Yayımlandığı Yer: Yayınevi.

Elektronik eser: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). *Eserin ismi*. Yayımlandığı Yer: Yayınevi. [Adobe Acrobat Reader sürümü]. Erişim adresi:

Kitap İçi Bölümlerde/Makalelerde:

Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kitap bölümünün/makalenin ismi. Editörün Adının İlk Harfi. Soyadı (Ed.), *Kitabın ismi* içinde (ss. sayfa aralıkları). Yayımlandığı Yer: Yayınevi.

Yukarıda yer almayan örnekler için APA kitapçığını kontrol edebilirsiniz:
<https://apastyle.apa.org/>

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi
Araştırma ve Yayın Etiği İlkeleri

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'nin yayın süreci bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır; akademik ilkelere bağlı kalarak, belirlenmiş akademik ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yayıncılıkta yanlış uygulamaların önüne geçmeyi taahhüt eder. Etik standartları sağlamak için gönderilen bilimsel yazılarda COPE (Committee on Publication Ethics)'un belirlediği uluslararası standartlar dikkate alınmaktadır. Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkâr edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Bu duruma yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Genel İlkeler

1. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne yayımlanmak üzere gönderilen makaleler daha önce başka bir platformda yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere eş zamanlı olarak herhangi bir platforma gönderilmemiş olmalıdır.
2. Gelen makaleler editör kurulu tarafından ön incelemeye tabi tutulur. Derginin yayın amacına uygun olmayan yazılar doğrudan reddedilebilir ya da hakem değerlendirmesine alınmadan yayın amacına ve yayın kurallarına uygun hâle getirilmesi amacıyla yazara geri gönderilebilir.
3. Hukuken suç teşkil edecek herhangi bir ifadenin yer aldığı makale doğrudan reddedilir.
4. Dergi kapsamına uygun görülen yazılar çift-kör hakem değerlendirme sürecine alınır. Editör kurulu, hakem yorum ve önerileri doğrultusunda dergiye gönderilen yazılarına yayına hazırlanması aşamalarında gerekli gördüğü düzeltme ve değişiklikleri önermeye, yapmaya ya da herhangi bir aşamada yazıyı reddetmeye yetkilidir.
5. Dergi kapsamında yazarlarca gönderilen makaleler, hakemlere gönderilmeden önce Turnitin programında taramaya tabi tutulur. Oranın %20 ve üstü olması yahut intihal tespit edilmesi durumunda, makale hakemlere sunulmaksızın reddedilir.
6. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dâhildir.

Yazar Sorumlulukları

1. Yazarlar gönderdikleri yazıların özgünlüğünü teminat altına almalıdırlar. Yazarlar yazının daha önce herhangi bir yerde, herhangi bir dilde yayımlanmadığı ya da yayımlanmak üzere değerlendirmeye alınmış olmadığını beyan etmeliler ve geçerli telif hakkı sözleşme ve yasalarına uymalıdırlar.
2. Dergide tablo, şekil ya da diğer katkı sunan alıntılar gibi telifli materyal ancak geçerli izin ve telif onayı ile yayımlanır.
3. Makale yazarı, makalede kullandığı tabloların, şekillerin ve diğer materyallerin hakkının kendisinde olduğunu kabul eder.
4. Makalenin yazarları, sunulan çalışmaya önemli katkı sağlayanlarla sınırlı olmalıdır. Yazar, yayımlanmış yazısında anlamlı bir bilimsel hata ya da uygunsuzluk saptadığında, yazıyı geri çekme ya da hatayı düzeltme amacıyla olabildiğince hızlı bir şekilde ilgili editör ile temasa geçme yükümlülüğünü taşır.

Hakem Sorumlulukları

1. Hakem, gelen yazıları, sadece bilimsel içerik açısından, nesnel bir biçimde değerlendirir.
2. Hakem açısından, yazarlar ya da destekleyiciler ile ilgili bir çıkar çatışması yahut rekabet ilişkisi bulunmamalıdır.
3. Hakem, makalenin yazım sürecine katkıda bulunmuşsa makaleyi değerlendirmeyi reddetmelidir. Bu durumda, makale, başka bir hakeme sunulmaktadır.
4. Hakem, makale değerlendirme formunu eksiksiz ve ayrıntılı bir biçimde doldurmalıdır. Ret kararı vermesi hâlinde gerekçeli bir rapor hazırlamalıdır.
5. Hakem, hakemlik süreci sırasında elde ettiği bilgileri kendisinin ya da başka herhangi bir kişinin ya da kurumun avantajı için kullanmamalı ya da başkalarının aleyhine olacak bir biçimde ya da başkalarını itibarsızlaştırma amacıyla bunlardan istifade etmemelidir.
6. Hakem, yazar tarafından atıf yapılmamış yayımlanmış ilintili yayımları belirtmelidir. Gönderilen yazı ile ilgili tüm bilgilerin gizli tutulması ve yazar tarafından yapılan telif hakkı ihlali ve intihal durumlarının farkına vardığında ilgili editöre bildirilmesi ile yükümlüdür.
7. Hakem, gönderilen bir yazının içeriğinin kendi bilimsel alanı ya da birikimi ile uyumsuz olduğunu düşündüğünde ya da hızlı bir değerlendirme yapamayacağı durumlarda ilgili editörü bilgilendirmeli ve değerlendirme sürecinden çekilmelidir.

Editör Sorumlulukları

1. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi Editör Kurulu dergiye gelen yazıları, sadece bilimsel açıdan değerlendirir. Değerlendirme esnasında öznele bir tutum takınmaz.
2. Editör, gönderilen yazıların yayımlanması için adil bir eş değerlendirme sürecinin yürütülmesini sağlar.
3. Editör, gönderilen yazı ile ilgili tüm bilgilerin yayımlanana kadar gizli tutulmasını garanti altına alır.
4. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde hakem atamasından ve yazıların yayımlanması ile ilgili olumlu ya da olumsuz sonuç kararından Editör Kurulu sorumludur.
5. Editör, kendisine gelen makaleye ilişkin değerlendirme sürecini geciktirmeksizin başlatmalıdır. Değerlendirmeler en az iki hakem görüşüne dayanılarak yapılır, bir kabul bir ret olması hâlinde üçüncü bir hakem görüşü alınır.
6. Editör, alanlarında güçlü yayınları olan, etik değerlere bağlı ve derginin yayın süreçlerini aksatmayacak hakemleri tercih etmelidir.
7. Gönderilmiş bir makalede açıklanan yayımlanmamış bilgiler, argümanlar veya yorumlar, yazarın izni dışında editörün kendi araştırmasında kullanılmamalıdır.
8. Editör, dergiye başvurusu yapılan bir makaleye katkı sağlamışsa makalenin değerlendirme süreci bir başka editör tarafından yürütülür.

SUNUŞ

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ekim 2018’den bu yana yayınını sürdürmenin mutluluğunu, son sayısı ile artırmış bulunmaktadır. Kurum adına çıkan hakemli bir süreli yayını, günümüzün bilim üretme şevki ve yayımlanmış bilimsel çalışmalara normal okurun rağbet düzeyini birlikte düşündüğümüzde, 12. sayıyı bir mutluluk sebebi görmek garip karşılanmamalı. Her alanda bilim üretiminin gelişmişlik sonucu olduğu kadar gelişmenin ana nedeni olduğunu da belirtmekte yarar var. Yalnız bilim üretimine teşviklerin artması gerekmektedir. Lisans üstü kurumlarda eğitim görenlerin makale yayımlama zorunluluğu, zorunlu teşvik anlamında tabanı genişletme yönünden önemli sayılabilir. Ama gönül, bilimsel yönelişlerin daha içten ve şevkli çalışmalarla zenginleştirilmesini diliyor. Bunun için bilim insanı oranını artıracak çalışmaların yapılması gerekiyor.

Özveri gerektiren bilim insanlığına özendirici teşviklerin, sosyal atmosferler oluşturularak parlak beyinlerin bilim ve araştırmaya yönlendirilmesi, açık bir ihtiyaç. Aslında doğayı, çevreyi, sağlığı, havayı, eskilerin anasır-ı erba yani dört ana unsur dedikleri toprak, su, hava ve ateş gibi insanı, canlıyı ilgilendiren her şey bilimsel araştırmaların vazgeçilmezi durumunda. Ama dünyanın en etkili bilim insanları listelerine bakıldığında, sosyal bilimlerin en arka sırada kalması, bizim için düşündürücü bir durum. Kapitalizmlerin yani tersinden okunduğunda normal kapitalizmle, devlet kapitalizmi olarak öncekinin tersinden ikizi durumunda olan komünizm gibi yönelişlerin fazla seküler/maddeci yönelişleri, insanı dolayısıyla sosyal bilimleri sanki ikinci plana düşürmüş gözüküyor. Halbuki öne çıkan stratejik teknolojilerden mühendisliğe, fizik, astronomi, tıp, bilgi teknolojileri, tarım, balıkçılık, ormancılıktan çevre bilimleri, biyomedikal araştırmalar, matematik, istatistik, tarih, ekonomiden işletme, yapı, tasarım, psikoloji ve bilişsel bilimlerden biyolojiye varıncaya kadar bütün alanlar sonuçta insan için değil midir? İnsan için tehlike oluşturacağından çekinilen yapay zekâ ile ilgili gelişmelerin öne çıktığı çağımızda, herhalde kök/temel alanlar içeren sosyal bilimlerin pörsümemesi gerekmektedir.

Bu anlamda *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, kendisinde varlık sebebini güçlendirici bir yön bulmaktadır. Yeni sayımıza; “Mustafa Safî Efendi’nin Nasihatnamesi’nde Ahlaki ve Dinî Değerler” başlıklı araştırma makalesiyle Mehmet Akın, “Teknolojik Dönüşümler ve Yeni Çağ Dinsellikleri” başlıklı görüş makalesiyle Kübra Arslan, Z. Sarıkaya Hünerel’in “Takının Sanata Dönüşümü” adlı kitap incelemesiyle Oğuz Çam ile diğer makale sahipleri güç vermiş bulunmaktadırlar. Yazarlarımıza, özgün çalışmalarından dolayı hem teşekkür ediyor hem de ileride yapacakları araştırmalarında başarılar diliyoruz.

Araştırmacılarımızın yeni çalışmalarıyla zenginlik katacakları sonraki sayımızda buluşmak ümidiyle, değerli okur ve takipçilerimize saygılar sunuyoruz.

Editörler

EDITORIAL

Journal of Karatay Social Research has increased the joy of sustaining its publication since October 2018 with this latest issue. When we consider a peer-reviewed periodical published on behalf of the institution, today's enthusiasm for science production and the level of demand for published scientific studies by regular readers, it should not be considered strange to see the 12th issue as a reason for the happiness. It is worth emphasizing that the science production in every field is not only the result of development but also the main reason for development. However, incentives for science production should be improved. The obligation for postgraduate students to publish articles may be considered valuable in terms of broadening the base as a compulsory incentive. However, we wish that scientific research would be enriched with more sincere and enthusiastic efforts. To this end, efforts should be implemented to increase the number of scientists.

There is a clear need to direct bright minds towards science and research by building incentives and social atmospheres that encourage them to become scientists, which requires dedication. In fact, everything that concerns nature, the environment, health, air, what the elders used to call the four main elements - soil, water, air and fire - is indispensable for scientific research. But when we look at the lists of the world's most influential scientists, it is thought-provoking for us that the social sciences remain at the back of the list. The overly secular/materialist orientations of capitalisms, i.e. normal capitalism, and communism, which is an inverse twin of the former as state capitalism, seem to have relegated human beings and thus social sciences to the very second plan. After all, aren't all fields, from strategic technologies, engineering, physics, astronomy, medicine, information technology, agriculture, fisheries, forestry, environmental sciences, biomedical research, mathematics, statistics, history, economics, business, construction, design, psychology, and cognitive sciences to biology, ultimately for human beings? In an age where developments in artificial intelligence, which is feared to pose a danger to human beings, are gaining prominence, the social sciences, which include the root/foundational fields, should not become obsolete.

In this sense, *Journal of Karatay Social Research* finds in itself an aspect that strengthens its *raison d'être*. Mehmet Akın with his research article titled *Moral and Religious Values in Mustafa Safi Efendi's Nasihatnâme*, Kübra Arslan with her opinion article titled *Technological Transformations and New Age Religiosities*, Oğuz Çam with his book review titled Z. Sarıkaya Hünerel's *Takının Sanata Dönüşümü* and other article owners have empowered our new issue. We would like to thank our authors for their original work and wish them success in their future studies.

With the hope of meeting in our next issue where our researchers will enrich it with their new studies, we offer our respects to our valuable readers and followers.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

JENERİK VE İÇİNDEKİLER.....I-XVI
Generic and Contents

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

MUSTAFA SAFİ EFENDİ'NİN NASİHATNAMESİ'NDE
AHLAKİ VE DİNİ DEĞERLER.....1-34
Moral and Religious Values in Mustafa Safi Efendi's Nasihatnâme
Mehmet AKIN

SARIKAMIŞ HAREKÂTI TEMALİ FİLATELİK TASARIMLAR
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....35-52
A Research on Sarikamish Operation Themed Philatelic Designs
Serkan AYCİL

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE

MİMARİ BİR AKIM OLAN BRÜTALİZMİN
GRAFİK TASARIM ALANINDA KULLANIMI.....53-69
The Use of Brutalism Architectural Syle in Graphic Design
Yunus Şafak KAHRAMAN

GÖRÜŞ MAKALESİ / POSITION PAPER

TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜMLER VE YENİ ÇAĞ DİNSELLİKLERİ.....71-100
Technological Transformations and New Age Religiosity
Kübra ARSLAN

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

TAKININ SANATA DÖNÜŞÜMÜ.....101-105
Oğuz ÇAM

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 25.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 20.04.2024

MUSTAFA SAFİ EFENDİ'NİN NASİHATNAMESİ'NDE AHLAKİ VE DİNİ DEğERLER

Mehmet AKIN*

Öz

Nasihatnameler, insanlara iyiyi, doğruyu, güzel tutum ve davranışları öğreterek erdemli ve ahlaklı olmaları için yol gösteren eserlerdir. Bu tür eserler genellikle kaynağını Kur'an ve hadis gibi dinî kaynaklardan alır. Müellifleri bu konuda eser yazmaya sevk eden şey İslam dininin nasihat dini olduğunu vurgulayan ayet ve hadislerdir. Edebiyatımızda nasihatnameler Farsçadan yapılan çeviriler yoluyla gelişme göstermiştir. İlk nasihatname Türk edebiyatında 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır. 13. yüzyılda ise gelişmeye başlar. 16. yüzyıldan sonra bu eserlerin sayısı artarak devam eder. Türk edebiyatında nasihatnameleriyle tanınan müelliflerden biri de 18. yüzyılda yaşayan Mustafa Safi Efendi'dir. Safi'nin Gülşen-i Pend isimli uzun bir nasihatnamesi vardır. Bunun yanında terci-i bent şeklinde yazdığı kısa bir nasihatnamesi de bulunmaktadır. Bu makalede bu eser ahlaki ve dinî değerler açısından incelendi. Nasihatname-i Safi isimli eserde dürüstlük, tevazu, hayırseverlik, diline sahip olmak, kanaat, merhamet, adalet, cömertlik, ağırbaşlı olmak, yumuşak başlı olmak, gönül yapmak, iyi geçimli olmak, ilim için çalışmak gibi değerler işlenmiştir. Bunların yanında dinî değerler de yoğun olarak kullanılmıştır. Bu makalede değerler konularına göre sınıflandırılarak ele alınmıştır. Sınıflandırma yapılırken birbirine yakın değerler ve birbirinin zıddı olan değerler aynı başlık altına alınmıştır. Çünkü bunların vermek istedikleri mesajlar benzerdir. Her başlığın altında ya da paragraflarda ilgili değere Safi'nin yaklaşımı beyitlerden yola çıkılarak anlatıldı.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Nasihatname, Nasihatname-i Safi, Ahlak, Değerler.

---

* Dr., MEB, mehmetakin45@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-9509-4710.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Moral and Religious Values in Mustafa Safi Efendi's Nasihatnâme

Abstract

Nasihatnâme is a type of work that guides people to be virtuous and moral by teaching them the good, the right, positive attitudes, and behaviours. Such works generally take their source from religious sources such as the Quran and hadith. What prompted the authors to write works on this subject are the verses and hadiths that emphasize that Islam is a religion of advice. In our literature, nasihatnâme developed through translations from Persian. The first nasihatnâme began to be seen in Turkish literature from the 11th century onwards. In the 13th century, it begins to develop. The number of these works continued to increase after the 16th century. One of the authors known for his nasihatnâme in Turkish literature is Mustafa Safi Efendi, who lived in the 18th century. Safi has a long nasihatnâme titled "Gülşen-i Pend". In addition, he also has a short nasihatnâme written in the form of terci-i bent. In this article, this work is examined in terms of moral and religious values. In the work titled Nasihatname-i Safi, values such as honesty, modesty, philanthropy, holding one's tongue, opinion, mercy, justice, generosity, dignity, good-temperedness, coaxing, getting along well, and working for knowledge were discussed. In addition to these, religious values were also used extensively. In this article, values are categorised according to their subjects. While categorising, values that are close to each other and values that are opposite to each other are included under the same heading. Because the messages intended to be delivered by these are similar. Under each heading or in paragraphs, Safi's approach to the relevant value was explained based on couplets.

Keywords: Divan Poetry, Nasihatnâme, Nasihatname-i Safi, Morals, Values.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Giriş

Nasihatnameler bir insanın erdem ve ahlakını yükseltip onun iyi bir insan olması için yazılmış eserlerdir. Nasihatnameleri yazarlar ideal bir toplum ve insan meydana getirme çabasıyla tavsiye ve telkinlerini aktarırlar. Bu tarz eserler kötü tutum ve davranışlardan sakındırmak, iyiyi ise teşvik etmek amacıyla kaleme alınırlar. Nasihatnamelerde verilmek istenen değerin hemen yanı başında genellikle uzak durulması gereken zıt değer de bulunur. Böylece müellif sözünü daha dikkat çekici bir surette söylemiş olur. Klasik Türk edebiyatındaki nasihatnameler dikkate alındığında genellikle dinî bakış açısı göze çarpar. Bu nasihatnameler ayet ve hadislerin ışığında insana nasıl olması gerektiğini öğütler. Amaç iki cihanda da insana huzuru ve izzeti nasip edecek yolu göstermektir.

Nasihat kelimesi “bir şeyin saf, halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek” manalarındaki “nush”tan türer. “Başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” anlamlarına gelmektedir (Çağırıcı, 2009, s. 408).

Ümmet devrinde ahlak, dini esas almıştır. Dine göre hayır ve şer Allah'tan gelmektedir. Cüzi iradeye sahip insan bu iradeyle hayır işleyecek, şerden kaçacaktır. İnsan bu dünyada yalnız değildir. Dolayısıyla diğer insanlara karşı sorumlulukları, görevleri vardır. Bunları güzel huylar edinerek, iyilik ederek yerine getirebilir (Levent, 1964, s. 89).

Genelde ahlaki-didaktik eserler olan nasihatnamelerde (pendnameler) İslam cemiyetleri teorik ahlaktan ziyade pratik ahlakı önemsemişler, dinî ve örfî değerlerde yapılması veya sakınılması lazım gelen tutumları ele alan nasihatnamelerin kaleme alınması doğrultusunda çaba göstermişlerdir. Yazar ve şairleri nasihatname yazmaya sevk eden en önemli neden ayet ve hadislerin İslam dininin nasihat dini olduğunu vurgulamasıdır (Kaplan, 2002, s. 1545; Pala, 2006, s. 409).

Nasihatnamelerde tavsiye edilen ya da sakınılması istenilen tutum ve davranışlar temelini İslam dininden alır. Yani Kuran ve hadise dayanır. Kişi dini hükümleri yerine getirmekle birlikte güzel ahlaka da sahip olmalıdır Ümmet çağı nasihatnameleri için dinî, tasavvufi ya da ahlaki gibi hükümler vermek zordur. Bunlar çoğunlukla iç içe geçmiştir. Bunu ayırt

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

etmek için eserin kapsadığı esas fikre odaklanmalıdır. Ancak bu şekilde eser belli bir çerçeve içine alınabilir (Levent, 1964, s. 90-91).

Nasihatname yazma geleneği Türk edebiyatında köklü bir gelenektir. Bu türün ortaya çıkmasında birçok Türk şairi tarafından tercüme ve şerh edilen Feridüddin Attar'ın *Pend-name* isimli meşhur eserinin etkisi büyüktür. Türk edebiyatında kaleme alınan ilk nasihatname Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* isimli kitabıdır. 11. yüzyılda yazılan bu mesnevinden sonra Anadolu sahasında ilk örnek 13. yüzyılda Yunus Emre'ye ait olan *Risaletü'n-nushiye* isimli dinî-tasavvufi eserdir. Bu yüzyılda Ahmet Fakih'in kaleme aldığı *Çarh-nâme* adlı eseri Anadolu sahasındaki ikinci nasihatnamedir. Bu eserden sonra Türk edebiyatında birçok nasihatname yazıldığı görülür. Hoca Mesud'un Sadî'nin *Bostan* isimli eserinin çevirisi olan *Ferhengname-i Sadî* 14. yüzyılda dikkat çeken bir eserdir. Yine Ahmed-i Dâî, Farsçadan çevirdiği *Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-Pusereş* adlı yapıtıyla vasiyet-name, siyaset-name veya nasihat-name (pend-name) türlerinin özelliklerini aksettiren, ahlaki ve didaktik bir muhtevaya sahip bir eser yazmıştır. Ahmed-i Dâî'nin mesnevisinde de adaletiyle tanınmış İran hükümdarı Nuşirevan'ın, oğlu Hürmüz'e nasihatleri konu edilmektedir. 16. yüzyılda diğer türlerde olduğu gibi nasihatname türündeki eser sayısında büyük bir zenginlik görülür. Geyveli Güvâhî'nin *Pendnâme*'si bu yüzyılda öne çıkan eserlerdendir. 17. yüzyılda yazılan nasihatnamelerde dinî, tasavvufi, ahlaki eserlerin yanında devlet ve yönetimle ilgili konuların da fazlaca işlendiği görülür. 18. yüzyılda yazılan Türk edebiyatında en meşhur nasihatname Nâbî'nin oğlu için yazdığı *Hayriye*'dir (Çalka, 2007, s. 14; Pala, 2006, s. 410, Yeniterzi, 2006, s. 12).

Mustafa Safi Efendi de 18. yüzyılda nasihatname yazan kişilerden biridir. Hayatı hakkında yeterince bilgi bulunmayan Mustafa Safi Efendi'nin *Gülşen-i Pend* adlı eserini 1708 yılında yazdığını belirtmesinden hareketle III. Ahmed zamanında yaşadığı düşünülmektedir. Arapça ve Farsçayı iyi bilen Mustafa Safi Efendi iyi bir eğitim almıştır. *Gülşen-i Pend* eserinde birçok meslek ve meşrepten insana öğüt vermesi Safi'nin geniş bir bilgiye sahip olduğunu gösterir. Yine bu eserindeki değerlendirmelere bakılırsa Safi'nin Kur'an, hadis, belagat, kelam, kıyasü'l-enbiyâ vb. ilim ve konulara hâkim olduğu görülür. Bunların yanında özellikle kimya, tıp, simya, cerrahlık, münecimlik ve müzik gibi

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

alanlarla ilgili terimlere yer vermesi, müellifin ilminin seviyesini gösterir (Çalka, 2007, s.19).

Klasik Türk edebiyatında hemen bütün nazım şekilleri kullanılarak nasihatnameler yazılmıştır. Bunlar içinde en yaygını mesnevi biçiminde olanlardır. Özellikle hacimli eserler bu nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Hacimli olmayan eserlerde ise gazel, kaside, musammat, rübai, kıta gibi diğer nazım şekilleri kullanılmıştır. Bunlardan biri de terci-i bent şeklindedir. Bu nazım biçimiyle Dede Ömer Rüşenî, Gubârî ve Hâletî-i Gülşenî'nin nasihatnameleri yazılmıştır. Bunların yanında Safi mahlaslı şaire ait olan, aynı nazım şekliyle kaleme alınan başka bir nasihat-name daha bulunmaktadır (Yeniterzi, 2013, s. 425; Kaplan, 2002, s. 1546).

Nasihat-Nâme-i Safi; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 5295 numarada, "Safi, Nasihat-Nâme" adıyla kayıtlı, 20 varaktan oluşan yazmada bulunmaktadır. Sonlarda birkaç boş sayfa vardır. Safi'nin şiirlerinin olduğu kısım nesih hatla kaleme alınmıştır, başlıklar surhur. İncelenen terci'-i bend yazma eserin 1b-9a sayfaları arasındadır (Yeniterzi, 2013, s. 427).

Safi'nin Nasihatnamesi 30 bent, 180 beyitten oluşan, harf sırasına göre tertip edilmiş bir terci-i benttir. Şair eserini fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazmıştır. Metin içinde Osmanlı Türkçesinde çok nadir kullanılan Arapça kelimeler bulunduğu için şair bu sözcüklerin anlamlarını kırmızı renkle yazarak vermiştir. Bu sözcükler metinde koyu renkle gösterilmiştir. Anlamları ise parantez içinde verilmiştir (Yeniterzi, 2013, s. 428).

Safi'nin Nasihatnamesi'nde dürüstlük, tevazu, hayırseverlik, kanaatkarlık, merhamet, adalet, cömertlik, anne babaya hürmet, dilini tutmak, sır saklamak, ağır ve yumuşak başlı olmak, gönül yapıcı olmak, iyi geçimli olmak, ilim için çalışmak tavsiye edilen güzel ahlakla ilgili tutum ve davranışlardır. Kibir, öfke, dedikoduculuk, yalan, cimrilik, gafflet vb. ise sakınılması önerilen hâllerdir. Dinî olarak ise işe besmeleyle başlamak, yalnız Allah'tan yardım istemek, Allah'ı zikretmek, Allah'a yalvarmak, ona şükür, itaat ve tevekkül etmek, ondan korkmak, günahtan sakınmak, tövbe, ibadet, bir mürşide ve mezhebe bağlı olmak, şeytandan Allah'a sığınmak gibi değerler işlenmiştir.

Değerler, toplumun büyük kesimi tarafından esas alınan ahlaki ve dinî ölçütlerdir. Bir toplum ne kadar çok ortak değerler etrafında bir araya gelirse toplumsal huzur o oranda artar. Kişinin değerlerle çatışma yaşaması

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

toplumla kaynaşmasını engeller. Değerler (erdemler) genellikle insan ilişkilerinde kendini gösterir. İnsan toplumla bütünleşebilmek için değerlerle ilgili kavramları öğrenmelidir. Bu da sosyal hayatla i içe olmakla kazanılır. Değerlerin kabul görmesi için kişinin onu duygusal olarak benimsemesi gerekir. Bu duygu daha sonra karakteri şekillendirir ve düşüncelerin filizlenmesini sağlar. Değerler düşünceyi yöneten kurallar topluluğudur. Kişinin değerleri içselleştirmesi ruh sağlığı açısından da önem arz etmektedir (Tarhan, 2019, s. 20-21).

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın konusu 18. yüzyılda yaşamış Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ele alınan değerlerdir. Nasihatname'de işlenen değerlerin ortaya çıkarılması bugünün insanına hangi erdemlerin kazandırılması gerektiği hususunda bir fikir verir. Bu makalede Safi'nin Nasihatnamesi'nde ele alınan değerlerin nasıl işlendiğini ortaya çıkarmak temel hedeftir.

Bu makalede öncelikle Safi'nin terci-i bent şeklinde kaleme aldığı Nasihatnamesi'nin Emine Yeniterzi tarafından yayımlanmış metni tespit edildi.¹ Metindeki beyitler ele alınan konulara göre sınıflandırıldı. Sınıflandırma yapılırken bazı kök değerler belirlendi. Bu değerlerden birbirine yakın olanlar aynı başlık altında incelendi. Birbirine zıt olanlar da aynı madde başlığı altında değerlendirildi. Çünkü yüceltilen bir değer ile olumsuz bakılan bir değer benzer mesajlar içermektedir. Mesela cömertliğin teşviki ile cimrilikten sakındırmanın amacı aynıdır. İkisinde de aslında cömertlik teşvik edilir. Bir kişinin kibri eleştirilirken aslında o tevazuya davet edilir. Her konu başlığının altında Safi'nin ilgili değere yaklaşımı beyitlerden hareketle verildi. Bazen bir konuyla ilgili fazla örneğin olduğu beyitlerden içeriği birbirine yakın olanlar aynı paragraf altında işlendi. Bunun yanında işlenen şiirlerin günümüz Türkçesine evirileri beyitlerin altında verildi.

---

² Yeniterzi E. (2013). Nasihat-nme-i Safi, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (10), 425-446.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2. Safi'nin Nasihatnamesi'nde Değerler

2.1. Ahlaki değerler

2.1.1. Doğruluk

Doğruluk insanın en önemli değerlerindedir. Safi'ye göre bu değerlere sahip olan yalan, riya, insanların arasını bozma, iki yüzlülük, hile ve tuzak kurma, iftira, başa kakma gibi tutum ve davranışlardan uzak durur. Safi, bu sebeple Nasihatnamesi'nde bu değerleri çeşitli kavramlarla işlemiştir. Bu gibi davranışlar kalbi karartarak insanın özüne zarar verip nefsin dizginlenmemesine sebep olur. Toplum nezdinde kişinin itibarını yok eder. Bunun yanında bu kötü davranışlar daha sonra telafisi mümkün olmayan büyük pişmanlıklara sebep verip insanı üzer. Bir kişinin dünyada huzurlu olması için doğruluktan taviz vermemesi gerekir. Dünyada izzet ve makama kavuşmak için dürüstlükten ayrılmamak lazımdır. Zira bundan ayrılmak insanın kötü anılmasına, kıymetten düşmesine neden olur. İnsanın doğruluğunu muhafaza etmesi için bu değerlere sahip olmayan insanlardan uzak durması, onlarla birlikte olmaması gerekir.

Doğruluk ve ihlas insanda daima bulunması gereken değerlerdir. Safi'ye göre bu değerlerden uzak kaldığı zaman kalbi kararmaya başlar, iyi niteliklerini yitirir.

Şıdık u ihlâşı miyâna kıl dü şâh (kemer)

Eyleme kizb ile kalbüñ şâh şâh (yarık yarık) (TCB 8/1)

Doğruluk ve ihlası beline kemer yap, yalanla kalbini parça parça etme.

Birinin açıktan ya da gizli olarak bozgunculuk yapıp insanların arasını bozması onun kötü anılmasına sebep olur ve halk nezdinde itibarını düşürür. İnsanlar arasında fitne çıkarmak doğruluğu şiar edinenlerin içi değildir.

Zâhir ü bâtıında itme bir fesâd

Olma 'âlem içre bed-nâm u kesâd (kıymetsüz) (TCB 9/3)

Açık ya da gizli olarak bir fitne çıkarma, âlem içinde kötü anılan ve kıymetsiz [biri] olma.

Hile yapmakta ve fitne çıkarmakta ileri gidenlerin akıbeti pişmanlık ve üzüntü olur. Bu kötü hasletlerden iyi neticeler çıkmayacağı için bunları yapanlar da büyük bir üzüntüye gark olacaklardır.

Hilekâr u fitne-cüya olma baş

Şoñra çeřmüñden gelür hep kanlu yaş (TCB 14/5)

Hile ve fitne peşinde koşanlara baş olma, sonra gözünden hep kanlı

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

yaş gelir.

İnsanlara iftira atarak onların arasını bozmaktan kaçınmak gerekir. Bu erdemli, ahlaklı insanların davranışı değildir. Bunun yanında insanlara bir şeyler verdikten sonra onu başa kakmak da kötü bir tutumdur.

Ħalka bühātān itme olma iftinān (fitne düşürmek)

Virdügüñ eřyāya kılma imtinān (TCB 26/5)

Halka iftira etme, fitne düşürücü olma; verdiğin şeyleri başa kakma.

İyi bir kişi içi fesat olanlarla bir araya gelir, onların meclislerine gider gelirse zamanla onun da fitratı bozulmaya başlar ve artık nefesini dizginleyemeyip onun esiri olur.

Meclis-i ehl-i fesāda başma pāy

Žabı olınmaz řoñra nefis-i ejdehāy (TCB 30/2)

Bozguncuların meclisine ayak basma, sonra ejderha [gibi olan] nefsin zapt edilmez.

Erdemli, ahlaklı insanlar yalan, dedikodu, insanlara tuzak kurma gibi kötü fiillerden uzak dururlar. İnsanları aldatmak için sürekli fırsat kollayan, bundan sakınmayanların yüzü ak çıkmaz. Düzenbazları bekleyen akıbet ancak yüzünün kara çıkmasıdır. Bu da insanın haysiyetini kaybettiğinin göstergelerindedir.

Ħalka tezvīrāt ile kurma tuzāę

Ħile itme tīę-i mekre virme zāę (TCB 20/1)

Halka yalanlarla, dedikoculukla tuzak kurma; hile yapma, hile kılıcını keskinleştirme.

Ķıl Ħazer mekkāruñ olmaz yüzi ağ

Rū-siyeh olma cihānda miřl-i zāę (kuzgun gibi) (TCB 20/2)

Hilekārın yüzü ak olmaz, [ondan]sakın; cihanda karga gibi kara yüzlü olma.

İnsanların bu dünyada rahat yaşamaları için huzurlu olmaları lazımdır. Bir insanın bu dünyada huzur içinde yaşaması için düşmanına bile yalan ve iftirayla tuzak kurmaması gerekir. Yine dünyada izzet ve makama kavuşanlar kimsenin kuyusunu kazmayanlardır.

RāĦat isterseñ cihānda müstedām (dā'im olmak)

Düşmenüñe şurma tezvīr ile dām (duzak) (TCB 25/5)

Cihanda daima rahat etmek istersen düşmanına yalanla, dedikoduyla tuzak kurma.

Bulmak isterseñ cihānda 'izz ü cāh

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Kimsenüñ hafr eyleme rāhında çāh (yolında kuyu)
(TCB 28/3)

Cihanda izzet ve makam istersen kimsenin yolunda kuyu kazma.

Münafıklar olduğu gibi görünmeyen kimselerdir. Herhangi bir münafıkla iş tutmak insanlarla münasebetin bozulmasına neden olur. Hatta kişinin dostu kendisine düşman olur. Çünkü onlar iyi görünüp her türlü kötülüğü yapabilecek meşrepte insanlardır.

Bir münāfık ile itme ittifāk

Düşmen eyler dōstuñı ehl-i nifāk (TCB 22/4)

Bir münafıkla ittifak kurma, [bu] bozguncular dostunu [sana] düşman eder.

2.1.2. Tevazu/kibir

Nasihatnamelerde alçak gönüllü olma ve kibir birbiriyle ilintili kavramlar olarak işlenir. Safi de nasihatnamesinde bu değerleri konu edinmiştir. Safi insanın mütevazı olması gerektiğini, böbürlenmemesini, hâl ve hareketlerinde tevazu içinde olmasını, şöhret ve gösteriş ile insanlara karşı kibirlenmemesini telkin eder.

Safi, insanın dik başlı olmayıp mütevazı olmasını, aksi durumda haysiyetinin zarar göreceğini anlatır. Kibirlenmemek için nasihatlere kulak vermeyi tavsiye eder.

Ser-keş olma kıl tevāzu' hemçü (gibi) hāk

Kibr ile nāmūs u 'āruñ itme çāk (yırtmak) (TCB 23/1)

Dik başlı olma toprak gibi mütevazı ol, kibir ile namus ve arını yırtma.

Dürr-i pendi eyle mengüş-i şimāh (kulak)

Kıl naşihātle 'amel olma cümāh (tekebbürlenmek)

(TCB 8/5)

Nasihat incisini kulağına küpe eyle; nasihatle hareket et, böbürlenme.

Safi'ye göre insanların içinde böbürlenerek dolaşmak Allah'ın hoşuna gitmez. Allah böylelerini yüceltmez.² Beyitte bahsedilen yürüyüş böbürlenerek sağa sola salınarak yürümedir.

Çılma nās içre ğurūr ile ğürāz (nāz ile şalınmak)

Eylemez maĝrūrı Mevlā ser-firāz (TCB 12/3)

³ Bu beyit "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin." (İsrâ 17/37) ayetini hatırlatmaktadır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

İnsanların içinde kibirlenerek yürüme, Mevla böbürleneni yüceltmez.

Kendini beğenmişlik ve kibir kalpten uzak olması gereken, sakınılması gereken olumsuz niteliklerdir. Safi bunlarla birlikte insanlara karşı kırıcı olmamak lazım geldiğini dile getirir.

*'Ucb u kibri eyle albünden tirāř
Olma nāsa erre-āsā (destere gibi) dil-ırāř (gönül yırtıcı)
(TCB 14/2)*

Kendini beğenmişlik ve kibri kalbinden tiraş eyle (ıkar), insanlara testere gibi gönül yırtıcı olma.

Kişinin kendisini övücü boş laflar etmesi şerefini, itibarını ayaklar altına alıp gülünç durumlara düşmesine sebep olur. Övünme, kibrin işaretlerinden bir tanesidir. Kişinin övünmesi insanlar arasında maskara olmasına neden olur.

*Hod-fürūř (ögünmek) olma idüp bī-hūde lāf
Suhre-i 'ālem olursın bī-ilāf (TCB 21/2)*

Beyhude laflar edip övünme, [bunu yaparsan] şüphesiz âlemin maskarası olursun.

Erdemli, faziletli insan sadece kendi haysiyet ve şerefini korumaz, diğer insanların da onurunu düşünür. Fakat insanlara hor gözle bakıp onları küçümseyenler bu erdemden mahrumdurlar.

*Eyleme ihvānuña bir ibtizāl (horluk)
Kendi 'ırzuñ gibi eyle ihtizāl (şakınmak, ihtirāz) (TCB 24/5)*

Kardeşine hor gözle bakma, kendi haysiyetin gibi [onu] koru.

Safî, halka karşı şöhretiyle iftihar edip böbürleneni şöhretin felaket getirip insanı perişan ettiğinden habersiz olduğunu söyler. Bunun yanında insanlara gösteriş yapmanın da yanlış olduğunu, bunun yerine daima onlara ikram edip cömert davranmak gerektiğini belirtir.

*Halka itme şöhret ile iftiār
şöhret āfetdür olur eřmüñe ār (TCB 11/2)*

Halka [karşı] şöhret ile övünme, şöhret felakettir, gözüne diken olur.

*Bī-hude gösterme halka ihtiřām
Nān ile bir sufre göster şub u řām (TCB 25/4)*

Boşuna halka tantana gösterme, sabah ve akşam ekmek ile bir sofraya göster.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2.1.3. Dilini tutmak/sır saklamak/kusurları gizlemek/dedikodu yapmamak

Safî, insanların sırlarını açığa çıkaranların halka rüsva olacağını söyler. Dolayısıyla insanın bu kötü davranışı başkalarına zarar verdiği gibi yapana da zarar verir. Kişinin ayıplarını insanlara anlatması onu sevmeyenlerin eline intikam alma fırsatını verir. İnsanın dilini tutabilmesi hem kendisinin hem çevresinin selameti için gereklidir. İnsanlar hakkında kötü zanda bulunmak günahdır. Kişi bir an önce bu günahkâr hâlden kurtulup herkese hüsnüzan ile bakmalıdır. Safî'nin bahsettiği bu değerler Hucurat suresinde söz konusu edilmektedir.³

Eyleme bir ferde aslâ keşf-i rāz

Ħalka rüsvā olmadan kıl ihtirāz (TCB 12/4)

Bir kişinin sırlarını asla ortaya çıkarma (ifşa etme), halka rezil olmaktan sakın.

Ħılma 'aybuñ 'āleme i'lān u fāş

Virme dest-i düşmene elüñle taş (TCB 14/4)

Ayıplarını âleme duyurup yayma, düşmana elinle taş verme.

'Ālemüñ ĦaĦkıñda itme bed gümān

Āşim olma Ħüsn-i zann eyle hemān (TCB 26/1)

Ālemin hakkında kötü zanda bulunma; günahkâr olma, hemen hüsnüzan et.

İnsanlara müdahale etme, kötü söz söyleme, onların kusurlarını araştırma Mustafa Safî'ye göre kötü tutumlardır. İnsanların ayıplarını ortaya dökmek erdemli insanlara uygun değildir. Bunun yanında kişi kendi kötü yönlerini halka söylememelidir.

Bir kese daĦl itme olma bed-zebān

Hem 'uyüb-ı nāsa olma dīdebān (gözcü, bakıcı) (TCB 26/2)

Bir kimseye karışma, kötü dilli olma; hem insanların ayıplarına gözcü olma.

Kimsenüñ 'aybın görüp itme 'iyān

Kendi ĦubĦuñ eyleme Ħalka beyān (TCB 26/3)

Kimsenin ayıbını görüp halka açıklama, kendi kötülüklerini halka söyleme.

⁴ *Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın (Hucurat 49/12).*

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Safî, her fırsatta konuşup beyhude sözler söylenmemesini, ehlihâl olup düşünüp tartarak konuşmak gerektiğini belirtir. Ona göre sükût potası içinde sözü erittikten sonra konuşmak lazımdır. Böylece boş ve faydasız sözden kaçınılmış olur.

Ehl-i hâl ol itme bî-hûde maķâl

Pûte-i řamt içre ķavlüñ eyle kâl (muşaffâ itmek) (TCB 24/4)

Ehlihâl ol, boş söz söyleme; sessizlik potası içinde sözü süz.

Safî, yalan ve dedikodudan uzak durulmasını tavsiye eder. Bu zararlı sözler yerine Allah'ın kelamına kulak vermek lazımdır. Bir insanın dedikodu etmesi kalbini zehirle yakması gibidir. Gıybet etmek bir latife değildir, kuzgunun bir leşi yemesi gibi tiksiniyecek bir durumdur.

Güft ü gûy-ı kizbi ķılma istimâ'

Güşuñi kerr itme ķıl Hakkı simâ' (TCB 19/5)

Yalanı, dedikoduyu işitme, kulağını sağır etme, Allah'ı dinle.

Gıybet ü hıķd u şasedden ķıl ferâğ

Zehr ile yakma derûnuñda çerâğ (TCB 20/4)

Gıybet, kin ve kıskançlıktan vazgeç; kalbinde zehir ile alev yakma.

Gıybet itmek bir kesi zann itme lâĝ (latife)

Cife ekl itme şakın mişl-i kelâĝ (ķuzĝun) (TCB 20/5)

Bir kimsenin dedikodusunu yapmanın şaka olduğunu zannetme, kuzgun gibi sakın leş yeme.

İnsanların yüzüne karşı iyi görünüp gıyabında onları çekiftirmek sakınılması gereken bir tutumdur. Bu davranış insanın kendisine zarar verir. Zira insanların gıybetini yapmak, kusurlarını söylemek ahlaklı bir davranış değildir.

Rûy-ı nâsa olma bir vech ile mâĥ (iki yüzli)

Zâtuñı yir gıybet itme olma bâĥ (dün-himmet) (TCB 8/3)

İnsanların yüzüne [karşı] bir yönüyle [görünen] ay [gibi iki yüzlü] olma. Senin özünü yer, gıybet etme; himmetsiz olma.

İnsanlara karşı kaba olmaktan kaçınılmalı, onlara karşı yumuşak tabiatlı olunmalı.

Bezm-i 'irfânda şakın olma ĥirâz (ĝalîz)

Ol şebât-ı meclis ile hem-ķırâz (libâs) (TCB 16/1)

İrfan meclisinde sakın kaba olma, o meclisin sebatıyla aynı elbiseyi giy.

Safî kötü söz söylemeyi ahmaklık olarak değerlendirir. Arif olan insanlar kimseye karşı suratını asmaz, güzel sözler söyler. Yine sohbet

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

sırasında itiraz etmek kişinin itici olmasına, yalnızlaşmasına yol açar. Bu tür kişilerden halk uzaklaşır. İnsanın âlimlerin bulunduğu bir mecliste kötü ahlaklı kimselerle şakalaşması onun rezil olmasına sebep olur.

Söyleme bir bed suhan mişl-i hıżāz (ahmak)

'Ârifol gösterme rüy-i inkıbāz (tonuk yüzlü olmak)

(TCB 16/3)

Ahmaklar gibi kötü bir söz söyleme; arif ol, donuk yüz gösterme.

Şohbet ešnāsında itme i 'tirāz

Bulmasunlar şohbetüñden inkırāz (kesilmek) (TCB 16/2)

Sohbet esnasında itiraz etme, [insanlar] sohbetinden kesilmesinler.

İtme bed-ahlāk ile lāğ u mizāh (lağv)

Meclis-i 'âlimde olma iftizāh (rüsvā olmak) (TCB 7/4)

Kötü ahlaklı kimselerle şakalaşma, âlimler meclisinde rüsva olma.

2.1.4. Cömertlik/cimrilik

Cömertlik nasihatnamelerde sık rastlanan bir değerdir. Safi de nasihatnamesinde bu değeri yoğun olarak işlemiştir. Ona göre zayıfı koruyup kollayıp ikram ederek sevindirmek gerekir. İnsan cömertliği ile halk içinde iyi bir nam bırakır. Cimrileri ise kimse sevmez. Kişi boş gösterişler yapmak yerine her zaman insanlara ikram etmelidir. Fakirleri davet edip infak ettikçe Allah kişinin mertebesini yüceltir. Bir şey dilenen kimselerin isteğini reddetmemek gerekir. Bu kişinin arzusunu yerine getirmek belaların defolmasına vesile olur.

Żayfa ikrām eyle göster inbisāt

Kıl ri 'āyet çek ni 'amla pür simāt (TCB 17/1)

Zayıfa ikram eyle, [onu] sevindir; [buna] riayet et, nimetlerle dolu bir sofraya çek.

'Âleme vir cūd ile bir nīg-nām

Olma hıssat ile menfūr-ı enām

Âleme cömertliğinle iyi bir nam ver; cimrilikle insanların nefret edileni olma.

Bī-hude gösterme halka ihtişām

Nān ile bir sufre göster şubh u şām (TCB 25/4)

Boşuna halka tantana gösterme, sabah ve akşam ekmek ile bir sofraya göster.

Bezī-i infāk it fakīre kıl şalā

Hak Ta 'ālā rütbeñi kılsın 'alā (TCB 29/4)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Bol bol infak et, fakiri davet et; Hak Taala rütbeni yüceltsin.

Eyleme bir sâ'ili red dime lâ

Kim taşaddukla olur redd-i belâ (TCB 29/5)

Bir dilenciği reddetme, ona hayır deme; sadaka vermeyele belalar defolur.

Nasihatnamelerde cömertlikle cimrilik bazen bir arada işlenir. Aslında böyle yapılarak cimriliğin yanlışlığı söylenerek cömertlik tavsiye edilir. Safî, nimetin kıymetini bilip şükretmek ve cimri olmayıp aç kimseleri doyurmak gerektiğini belirtir. Mal mülk biriktirip cimrilik etmek insana fayda sağlamaz. Bunun yerine varlığını sakınmadan sarf ederek kişi fakirleri sevindirebilir. İnsanın dünyalık biriktirmesi huzursuzluğuna sebep olur. Dünya varlığı insanın başını ağrıtır, nihayetinde insan öldüğünde bunların hepsi geride kalır.

Ni 'metüñ bil kadrini kıl iğtimâş (ni 'mete şükr itmek)

*Mümsik olma eyle iğ'am-ı hımâş (karnı aç kimesneler)
(TCB 15/1)*

Nimetin değerini bil, nimete şükret; cimri olma, karnı aç olanlara yemek yedir.

Hıssit itme cem 'idüp māl ü bisâť

Varuñı bezl it fakîre vir neşâť (TCB 17/1)

Mal ve dünyalık biriktirip cimri olma; varını esirgemedi bol bol sarfet, fakire neşe ver.

Bî-hude cem ' itme emvâl-i ferâh (çok)

Bî-huzûr eyler seni endûh u râh (gam) (TCB 8/4)

Boşuna çok mal mülk biriktirme, gam ve şarap seni huzursuz eyler.

Sîm ü zer cem 'inde çekme bir şudâ'

İtme encâmında hasretle vedâ' (TCB 19/4)

Gümüş ve altın toplamakla baş ağrısı çekme, [ömrünün] sonunda hasretle veda itme (edersin).

Safî, Nasihatnamesi'nde cömert olmanın önemine vurgu yaparken bir yandan da tutumlu olmak, müsrif olmamak gerektiğini de dile getirir. Kişinin harcamalarının lüzumundan fazla olması onun müsrif olduğunu gösterir. Bir insanın kazancının masrafından fazla olması lazımdır.

Müsrif olma eyleme harcuñ ziyâd

Mařrafuñdan dahlüñ olsun izdiyâd (TCB 9/5)

Müsrif olma, harcamanı arttırma; kazancın masrafından fazla olsun.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2.1.5. Ağır başlı olmak

Safî'ye göre kişi tutum ve davranışlarında ağırbaşlı olmalı. İnsan nefesine uyduğunda ve fesat çıkardığında haysiyeti ve ağırbaşlılığı gider. Bu sebeple bu kötülüklerden kaçınmalıdır. Yine bir erkeğin kadınlar gibi süslenmesi, zevk ve eğlenceye dalması onun vakarına halel getirir, haysiyetini ve itibarını kaybetmesine sebep olur. Bunun yanında davet edilmediği bir meclise giden kimse kendini alaltmış olur, bu aklı başında olanların yapacağı bir davranış değildir.

Nefse tbi ' olma itme bir besh (fesd)

Olmasun 'ırz u vakruñ infish (bozulmağ) (TCB 8/2)

Nefse uyma, bir fesat etme; haysiyetin ve ağırbaşlılığın bozulmasın.

Zenne-s kendiñe virme huff (znet virmek)

Gel seşhat eyleme kılma huff (yeynilik) (TCB 21/3)

Kadınlar gibi kendini süsleme, gel zevk ve eğlenceden vazgeç; hafiflik etme.

Bezme b-da 'vet şakın olma revn

Ztuña virme rezletle hevn (horluğ ve hakrlık)(TCB 26/4)

Bir toplantıya sakın davetsiz gitme, kendine rezaletle hakirlik verme.

2.1.6. Yumuşak başlılık (Hilm)

Safî, insanın davranışlarında güzel ahlaklı olmasını tavsiye eder. Onlarla ilişkilerde doğru olmayı ve onlara güzel ahlak ile karşılık vermeyi önerir. İnsanlara karşı öfke dolu olmak yerine, yumuşak başlı olmak gerekir. Yumuşak başlılık, öfkeyi savar. Bir kişinin kabahatlerini affetmek onu rahatlatır, böyle yapanı Allah her zaman mutlu ve mesut eder. Affetmek yerine kin gütmek, kavga etmek insanın akıbetinin kötü olmasına neden olur. İnsanın kalbini hınç ile doldurması bedenine ateşten bir elbise giymesi gibidir. Bu elbise kişiyi yakar. Boş yere insanlara fkelenmemek lazımdır. Mümine kin gütmek yakışmaz. Her kim insana karşı ters düşen davranış ve tutumlarda bulunsa da ona öfke ve kinle davranmak yerine muhabbetle yaklaşmak lazımdır. Ayrıca insanlara karşı kaç atmamalı, güler yzly olunmalı.

Halkuñ ef'linde kıl ry-ı şavb (toğrı)

Vir enma hüsn-i hulk ile cevb (TCB 3/4)

Halkın işlerinde doğrudan ayrılma, halka güzel ahlak ile cevap ver.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Kılma nefsiñ bed ğazabla intikāz (tolmak)

Kıl havāle ħilmi ile intikāz (def' itmek) (TCB 18/4)

Nefsini kötü hiddet ile doldurma, [ona] yumuşak başlılığı havale et, [hiddeti onunla] defet.

Mücrimüñ 'afv eyle cürmin vir ğuşād

Ħaħħ ide dā'im seni mesrūr u řād (TCB 9/2)

Kabahatlinin suçunu affet, [onlara] ferahlık ver; [böyle yaparsan] Allah seni daima mutlu ve memnun eder.

Kimseye ğayz eyleme itme telāc (ğavğā)

Olma encāmında muħtāc-ı 'ilāc (TCB 6/1)

Kimseye kin ğütme, kavga etme; son ğünlerinde ilacın muhtacı olma.

İtme ħiddetle dilüñ pür-iħtimāř (ğazabı ziyāde olmak)

Cismüñi ħarħ itmesün ol bed ħumāř (TCB 14/3)

Hiddetle kalbini ğazapla doldurma [ğazabı ziyade etme], o kötü kumaş bedenini yakmasın.

Eyleme bī-ħūde bir ferde ğıyāz

Mü'mine lāyık değüldür iğtiyāz (TCB 18/3)

Boş yere bir kişiye öfkelenme, mümine ğazaba gelmek layık değildir.

Her kim eylerse seniñle iħtilāf

Sen muħālif olma ğöster i'tilāf (muħabbet) (TCB 21/5)

Her kim seninle ihtilafa düşerse sen muhalif olma, [ona] muhabbet ğöster.

Ħalka ğösterme turuř-rū çatma ħař

Hep ğüler yüz ister 'ālem olma řāř (bed-ħū ve muħālif)

(TCB 14/2)

Halka ekşi yüz ğösterme, kaç çatma; insanlar hep ğüler yüz ister, kötü huylu, aksi olma.

2.1.7. Gönül yapmak

Mustafa Safi nasihatnamesinde insanlara karşi kalp kırıcı davranışlarda bulunmak yerine ğüler yüzlü ve gönül alıcı olmayı öğütler. İnsan bir kalbi sevindirirse Allah'ın nuru o kişinin kalbine girer. Kişi halka karşi asık suratlı olmamalıdır, insanlar ğüler yüz görmek ister. Asık surat ise kötü huyun, aksi kişiliğin işareti olduğu için halk bundan kaçar. Mamur bir kalbi kırmak ömür boyu ızdıraba sebep olur. Kalp hassastır, bir cam

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

şişe gibi kırılır; kalp kırmaktan sakınmak lazımdır. Aksi takdirde bu davranış insana derin pişmanlık yaşatır, ağzının tadını bozar. İnsan dünya işlerinde aceleci olup insanları azarlamamalıdır. Kişiye kalp kırmaya sevk eden kötü tutumlar kendini beğenmişlik ve kibirdir; insan bunları kalbinden temizlemedikçe gönül kırıcı olmaya devam eder.

Ķalb-i maħzūna virürseñ infirāc (sevinmek)

Nūr-ı ĦaĶka Ķalbüh eylesin sirāc (ęerāĶ) (TCB 6/3)

Kederli kalbe sevinę verirsen Allah'ın nurunu kalbine ęeraę eylesin.

Eyleme bir Ķalb-i ma'mūrı Ķarāb

'Ömrüh oldukça ęekersin iztirāb (zaħmet) (TCB 3/5)

Mamur bir kalbi harap etme, ömrün oldukça ızdırıp ęekersin.

Bir dili kesr eyleme mişl-i zücāc (şişça)

İnkisārından řaĶın içme ucāc (acı ve tuzlu şu) (TCB 6/2)

Bir gönlü cam şişe gibi kırma; kalp kırılmasından sakın, acı ve tuzlu su içme.

Cevr ile bir Ķalbi yakma urma dāę

Yanma āh-ı āteřinde hemęü yağ (TCB 20/3)

Eziyet ile bir kalbi yakma, dağlama; yağ gibi ateşli ahta yanma.

Eyleme dünyā umūrında řitāb (ivmek)

Bī-veceh bir kimseye Ķılma 'itāb (mu'ātebe) (TCB 3/3)

Dünya işlerinde acele etme, bir kimseyi sebepsiz yere azarlama.

'Ucb u kibri eyle Ķalbühnden tırāř

Olma nāsa erre-āsā (destere gibi) dil-Ķırāř (göñül yırtıcı) (TCB 14/2)

Kendini beğenmişlik ve kibri kalbinden tıraş eyle (ęıkar), insanlara testere gibi gönül yırtıcı olma.

2.1.8. Dünyaya aldanmamak

Safî nasihatnamesinde dünyanın kalıcı bir yer olmadığını ona bel bağlamamak gerektiğini söyler. Aslında Allah'ı zikretmek dünyadan daha tatlıdır. İnsanın dünyaya dayanmak yerine bezm-i eleste Allah'a verdiği sözde durması gerekir. İnsan dünyadan ayrılırken pişman olmamalı ve ahirette rahat etmek için ęaba göstermelidir. Dünya kimseye kalmaz, burası bir misafirhanedir. Böyleyken insanın dünyanın süsüne aldanmaması, onunla bağını koparması gerekir.

Zikr-i ĦaĶķ olsun saña Ķand ü nebāt

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Lezzet-i dünyāyı gördüñ bî-şebāt (temelsüz) (TCB 4/1)
Allah'ı zikretmek sana tatlı gelsin, dünya lezzeti temelsiz, gördün.
Ķıl vefā 'ahde şaķın itme 'inād
Ķılma bu dār-ı fenāya istinād (tayanmaq) (TCB 9/4)
Verdiğin sözde, ettiğin yeminde dur, sakın inat etme; bu geçici dünyaya dayanma.

Ķalbüñi zehr itme vaķt-i incizāz (ayrılmak)
Çekme zahmet der-maħall-i intibāz (gitmek) (TCB 10/2)
Ayrılık vakti (ölüm) kalbini zehretme; gittiğin yerde (ahirette) zahmet çekme.

Mülk olur mı saña bu köhne ribāt
Bir müsāfir-ħānedür bî-irtibāt (TCB 17/3)
Bu eski bahçe (dünya) sana mülk olur mu? [Dünya] geri dönüşü olmayan bir misafirhanedir.

Zib-i kevne itme Ķalbüñ irtibāk (bağlanmaq)
'Ālemüñ ħāline gel 'ibretle baķ (TCB 22/2)
Kâinatın süsüne kalbini bağlama, âlemin hâline gel ibretle bak.
Çün muķarrerdür cihāndan iftirāk (ayrılmak)
Sen ta'alluķ riştesin Ķıl iħtirāk (kaķ' itmek) (TCB 22/4)
Mademki cihandan ayrılmak muhakkaktır, sen [onunla] alaka ipliğini kes.

Safi'ye göre dünyaya karşı aç gözlü olup onun için insanlarla çekişmemek lazımdır. Kişi dünyaya için ne kadar çabalasa da oradan bir şey elde edemedi ayrıılır.

İtme dünyāya tama' Ķılma nizā'
Şoñra mahrūmen idersin intizā' (mekāndan çıķmak)
(TCB 19/3)

Dünyaya [karşı] aç gözlü olma, insanlarla [dünya için] çekişme; sonra mahrum olarak [oradan] ayrılırsın.

Ölüm Safi'nin üzerinde durduğu bir başka konudur. Safi, ölüm gerçeğiyle dünyanın geçiciliğini daha belirgin olarak anlatmıştır. Ona göre ömür fidanı eğilip kopunca ölüm onu alıp götürecektir. Ölüm, habersiz gelip insanı bir nefes bekletmez. Ölüm geldiğinde insan bir yardımcı bulamaz, sahip oldukları da ona bir fayda vermez.

Naħl-i 'ömrüñ şib idince inħiśās (eęilmek ve bükülmek)
Ķāzır ol merg idecekdür iħtiśās (göğüsten koparmak)
(TCB 5/3)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Ömür fidanın eğilip kopunca hazır ol, ölüm [onu] göğsünden koparacaktır.

Bir haber virmez gelande ifilâs (fevt olmağ)

Yek-nefes mekâs itmez eyler intikâs (sür'at) (TCB 5/3)

Ölüm gelince haber vermez; bir nefes beklemez, acele eder.

Ol zamân olmaz saña kimse ğiyâs (meded idici)

Eylemez aşlâ meded mâl ü ešâs (metâ'lar) (TCB 5/4)

O vakit kimse sana yardımcı olmaz, mal mülk sana fayda sağlamaz [kurtaramaz].

Safî, bu dünyadayken insanın gideceği yeri hazırlamasını, berzah aleminde insana sığınacak yer lazım olduğunu söyler. Kişi dünya hayatını ahirete değişebilmelidir. İnsan, dünyanın fitnesine aldanmamalıdır, kendisine kaçıp sığınacağı bir yer hazırlamalıdır. Sırat köprüsünden kişinin zorlanmadan geçmesi için bu dünyada bazı şartları yerine getirmesi lazımdır. İnsan için ahiret kazancı dünya kazancından iyidir.

Hâzır it gitmezden evvel bir 'ıyâz (sığınacak yir)

'Âlem-i berzahda lâzımdur melâz (sığınacak yir) (TCB 10/4)

Gitmeden önce kendine sığınacak bir yer hazır et, berzah âleminde sana sığınacak yer lazımdır.

Zîb-i dünyâyı harîdârına kaç

Zînet-i 'ukbâya vir eyle takâş (TCB 15/3)

Dünyanın süsünü müşterisine anlat, ahiret süsüne ver, [onunla] takas eyle.

Cidd ü sa'y it kıl tedârük bir menâş (kaçup sığınacak yir)

Dehr-i dünüñ fitnesinden ol halâş (TCB 15/5)

Çalışıp çabala, kaçıp sığınacak yer hazırla; alçak dünyanın fitnesinden kurtul.

İster iseñ sehl ola cîsr-i Şırât

Çıl edâ her ne iderseñ iştirât (şart itmek) (TCB 17/4)

Sırat köprüsünden kolaylıkla geçmek istersen her neyi şart koşmuşsan ver.

Eyle kâr-ı âhiretten intifâ'

Kâr-ı dünyâ kadriñ itmez irtifâ' (TCB 19/2)

Ahiretin kazancından faydalanan, dünya kazancı değerini yükseltmez.

Safî, dünyanın insana yoldaş olmayacağını bu yüzden insanın bir an önce ondan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Bunun yanında insanın

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Allah'ı zikretmesini, onun dışındaki Őeylere bakmamasını öğütler. Bu dünya yüzünü süslemiş bir kadın gibidir, mert ve namerdi imtihan eder, ona meyledilmemelidir. Zaten dünya rahat edilecek yer değildir, burada mert olanlar mutlu olmaz. İnsan bunları bildiği hâlde dünyaya hırsla bağlanırsa dünya türlü cilvelerle kişiye kendine bağlar.

*Vir 'acüz-ı dehr-i fāniye talāk
Hem-reh olmaz ol saña der-inṫulāk (gitmek, zehāb gibi)
(TCB 22/3)*

Fani dünya kocakarısını boşa, o sana yoldaş olmaz, salıver gitsin.
*Ḥakkı tehlil eyle her dem Őubhgāh
Mā-sivāya eyleme ařlā nigāh (başar, bakmak, nazar itmek)
(TCB 28/1)*

Allah'ı her sabah vakti kelime-yi tevhidi okuyarak zikret, onun dışındakilere asla bakma.

*Bir nigāh eyle zen-i dehre dilā
Ṫihresin itmiş müzevvir zer ṫulā (TCB 29/1)*

Ey gönül! Kadın [tabiatlı] dünyaya bir bak, çehresini yalan[la] cilalamış.

*Olma ol mekkāreye sen mübtelā
Merd ile nā-merdi eyler ibtilā (imtiṫhān) (TCB 29/2)
O düzenbaza sen tutulma, mert ile namerdi imtihan eder.
Ḥāne-i ğamdur cihān olmaz merāḫ (rāḫat olacak yir)
Dār-ı ğamda merd olan itmez mirāḫ (sürür ve neřāt)
(TCB 7/5)*

Dünya gam yeridir, rahat edilecek yer değildir, gam yurdunda mert olan mutlu olmaz.

*İtme dünyā-yı denīye hırş u āz
Sen ḫarīř olduğça eyler saña nāz (TCB 12/2)*

Kötü dünyaya hırş ve açęözlülük etme, sen hırslanığça sana cilve eder.

2.1.9. Namerde muhtaç olmamak/insanlara meşakkat vermeme

Safi'ye göre insan kendisine büyük fayda sağlasa da namerde ihtiyaçlarını arz etmemeli. Kişi ne kadar müşkül durumlara düşse de elindeki azıkla yetinmesini bilmeli; namerdin kapısına gidip yalvarmamalıdır. Adi kimselere ihtiyaçlardan bahsetmemek gerekir, onlardan uzak durmak lazımdır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

*Eyleme nā-merde 'arz-ı ihtiyaç
Geydürürse başuña cevherli taç (TCB 6/5)*

Namerde başına cevherli taç giydirse de ihtiyaçlarını söyleme.

Bāb-ı nā-merde varup itme niyāz

*Ķūtuñ olsun nān-ı huřk ile piyāz (soęan ve Ķurı etmek)
(TCB 12/1)*

Namerdin kapısına varıp yalvarma, kuru ekmek ve soğan rızkın olsun.

Ĥācetüñ ednādan itme iltimās (talep)

Eyleme dāmān-ı nā-pāke temās (yapışmak) (TCB 13/5)

İhtiyaçlarını adi kimselerden isteme, namussuz kimselerden uzak dur.

Safî, bir toplulukta bulunan kişilerin kimseye yük olmaması, sıkıntı vermemesi gerektiğini dile getirir. Böyle insanlardan toplum kaçır, o kişinin bulunduğu mecliste bir değeri kalmaz. Herkes ona hor gözle bakar.

Ehl-i bezme şıklet itme olma bār

Eylemez 'ālem şakile itibar (TCB 11/5)

Meclis ehline (insanlara) ağırlık etme, yük olma; sıkıntı veren kişiye kimse itibar etmez.

Safî'ye göre bir şeye aşırı bağlılık gösterip onu yüceltme, onun dışındaki şeylere düşmanca yaklaşmak insanı alçaltır. Böyle kişiler gittikleri meclisteki huzuru da kaçırırlar, insanların arasının bozulup dağılmasına neden olurlar.

Bir ta 'aşsub itme olma inhifāz (alçak olmak)

Meclisi telĥ eyleme itme rufāz (müteferriĥ) (TCB 16/4)

Bir taassup etme (bir şeye aşırı taraftar olma), alçalma; meclisin ağzının tadını bozma, [onu] dağıtma.

2.1.10. Hayırseverlik

Hayırseverlik insanda bulunması gereken bir diğer mühim değerdir. Safî'ye göre kişi iyiliksever olmalıdır, kötülüklerden ve yanlışlardan kaçınmalıdır. Allah hayırda yarışanlara bolluk verir, felaha erdirir. Bunun için insan hayır için yarışıp kötülüklerden uzak durmak için gayret göstermelidir. Allah'ın kelamını dinleyip ona kulak vermelidir.

Ĥayyir ol itme ĥatā vü seyyi 'āt

Ĥaĥ saña ihsān ide fevz ü necāt (TCB 4/1)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

İyiliksever ol, hata ve kötülük etme; [bunları yaparsan] Allah sana bereket ve kurtuluş ihsan eder.

*Hayra sa'y it şerri def' it kıl hıfāz (ğayret)
Haķ kelāmi gūş idüp kıl itti 'āz (naşihat kabūl edici)
(TCB 18/5)*

Hayra çalış, şerri kov, gayret göster; Allah'ın kelamına kulak verip nasihat kabul et.

2.1.11. Kanaat

Kanaat etmek, aç gözlü davranmamak, yetinmeyi bilmek nasihatnamelerde sıkça karşılaşılan bir değerdir. Safi, namerdin kapısına gidip bir şeyler istemek için yalvarılmamasını tavsiye eder. Kişi bu duruma düşeceğine kuru ekmek ve soğanla iktifa etmelidir. Rızık endişesi insanı zillete düşürmemelidir. İnsan zor durumlarda azla kanaat etmesini bilmelidir. Haset etmek de kanaatkâr olmamanın göstergelerindedir. Safi, bir kişinin haset yolunu tercih etmesini zulmü seçmesi olarak görür ve haset eden kişinin dünyada mutlu olamayacağını dile getirir.

*Bāb-ı nā-merde varup itme niyāz
Kūtuñ olsun nān-ı huşķ ile piyaz (soęan ve kur etmek)
(TCB 12/1)*

Namerdin kapısına gidip yalvarma, kuru ekmekle soğan rızık olsun.

*Hāsid olma zulmi itme ihtiyār
Bir hasūd olmaz cihānda bahtiyār (devlet) (TCB 11/1)*

Kıskanç olma, zulmü seçme; kıskanan kişi cihanda bahtiyar olmaz.

2.1.12. Adalet

İnsanın emin biri olması için merhametli ve adil olması lazımdır. Mustafa Safi Efendi, herkese merhametle doğru ve adil davranılmasını öğütler. Kimse senden dolayı adalet diye feryat etmesin, diyerek adaletsizliğin bir zulüm olduğunu telkin eder.

*Herkese kıl merhametle 'adl ü dād
Kimse senden itmesün feryād-ı dād (TCB 9/1)*

Herkese merhametle adalet göster, kimse senden dolayı adalet diye feryat etmesin.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2.1.13. Anne/babaya hürmet

Safî, hürmet konusunda özellikle anne babaya saygı üzerinde durmuştur. Bir insanın anne babasına saygı gösterip ikram etmesi, onların isteklerini yerine getirmesi, gönüllerini hoş etmesi hem dinî⁴ hem örfî açıdan önemli bir değerdir.

Vālideynüñe kıl 'izz ü ihtirām

Ol ikisinüñ de her emrine rām (iṭā'atde olmak) (TCB 25/1)

Anne ve babana saygı gösterip ikram et, o ikisinin de her emrine itaat et.

2.2. Dinî değerler

2.2.1. Besmele

Safî Allah'ın kanunlarına uyanların her işinde onun pak ismini anmaları gerektiğini telkin eder. Kişi işe besmeleyle başlarsa Allah onun karşılaştığı güçlükleri kolaylaştırır, ona yol açar.

Hük-m-i şer'ine idenler iktidā

İsm-i pākin yād iderler ibtidā (TCB 1/3)

Allah'ın kanunlarına uyanlar önce [onun] temiz ismini anarlar.

Besmeleyle eyle kāra iftitāh (ibtidā itmek)

Eyleye Haq müşkilātuñ iftitāh (açılmak) (TCB 7/1)

İşe besmeleyle başla [ki], Allah müşküllerini çözsün.

2.2.2. İstiane (Yalnızca Allah'tan yardım istemek)

Safî, Allah'ın yarattıklarına her zaman lütuf ve ihsanlarda bulunduğunu budan dolayı kulun Allah'tan başkasından yardım

⁵ Kuran-ı Kerim'de bu konuyla ilgili şu ayetler yer almaktadır: *Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. (İsrâ 17/23)*

Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Ama onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onların sözüne uyma! Sonunda dönüşünüz yalnız bana olacaktır. İşte o zaman, vaktiyle yapmış olduğunuz her şeyi önünüze koyacağım. (Ankebut 29/8)

Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır. (Lokman 31/14)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

istememesi gerektiğini söyler.⁵

*İns ü cinne itmede lutf u 'atā
Gayrıdan isterse kul eyler ħatā (TCB 1/2)*

O insan ve cinlere lutf ve ihsanda bulunur, kul başkasından isterse hata eder.

2.2.3. Allah'ı zikretmek/Allah sevgisi

Safî, nasihatnamesinde Allah'ı zikretmenin faziletlerini anlatmıştır. Ona göre Allah'a bağlanmak için onun ismini her zaman zikretmek gerekir. Bir kişi Allah'ı zikretmezse kalbi kötü suların aktığı bir oluk gibi olur. Kişi Allah'ı zikrederse kalbindeki kötülükleri temizlemiş olur. Hakkı zikrederken insan tevazu içinde olmalıdır. İnsan, Allah'ı zikretmekten alıkoyan şeyleri terk etmelidir. Her sabah kelime-i tevhitle Allah'ı zikretmek lazımdır. Onun dışındakilere insan nazar etmemelidir. Her şey Allah'ı zikredip durmakta, insanın da bundan beri olmaması gerekir. Yoksa kara yüzlülerden olur. Zikir kalbi Allah nuruyla aydınlatır.

*Rüz u şeb zıkr it Ĥudāyı bî-ħisāb
İsm-i zātına idesin intisāb (TCB 3/1)*

Gündüz ve gece Allah'ı hesapsız zikret [ki], onun ismizatına bağlanasın.

*İtme çirk-āba dilüñ mizāb-ı nāv (oluk)
Eyle icrā baħr-i zıkr-i Ĥaħdan āv (TCB 27/2)*

Kirli suya (çirkefe) gönlünü oluk yapma, Allah'ın zikir denizinde avlan.

*Nūr[ı]⁶ zıkr-i Ĥaħdan eyle iktibās
Kıl münevver ħalbüñi maħv ola pās (TCB 13/1)*

Allah'ın zikrinin nurundan faydalan, kalbini nurlandır [ki] pas yok olsun.

*Zıkr-i Ĥaħda münħanī ol mişl-i vāv
Şuęluña māni' olan nā-dāni řav (TCB 27/1)*

Allah'ı zikrederken vav gibi eğil, işine engel olan cahil[liğ]i sav.

*Ĥaħkı tehlīl eyle her dem şubĥgāħ
Mā-sivāya eyleme ařlā nigāħ (başar, baĥmak, nazar itmek)
(TCB 28/1)*

⁶ Beyit Fatıha suresinin şu ayetiyle ilgilidir: "Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz." (Fatıha 1/5).

⁷ Alınan metinde "Nūr" řeklinde yer almakta.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Her zaman sabah vakti Allah'ı kelime-i tevhit getirerek an, onun dışındakilere asla bakma.

Hakķı tesbīh itmede her bir giyāh

Sen de zikr it Hakķı olma rŭ-siyāh (kara yŭzlŭ) (TCB 28/5)

Her bir ot Allah'ı tesbih etmede, sen de Allah'ı zikret, kara yŭzlŭ olma.

Zikr idŭp Mevlāyı vir kalbe cilā

Eylesŭn nŭrı derŭnuŭ incilā (rŭřen) (TCB 29/3)

Allah'ı zikredip kalbe cila ver, [onun] nuru iini aydınlatısın.

Safi'ye gŭre kişinin yaşamından sonsuz lezzet alması için Allah'ın isimlerini tanınması gerekir. Bunun dışındaki lezzetler kalıcı değildir, geçip gider. O, bu dŭnyada herkese ikram edip kıymet verdiği için derviş ve beyin gŭnlŭnŭ kendine bağlamıştır.

İsm-i zāt-ı Hakdan al bākī lezāz

Ķılma fānī lezzet ile iltizāz (TCB 10/1)

Allah'ın kendi isimlerinden sonsuz lezzet al; geçici lezzetle tat alma.

Āleme 'izzet idŭp ol dŭl-rŭbāy (gŭnŭl kapıcı)

'İzzine dil-bestedŭr derviş ŭ bay (TCB 30/1)

O gŭnŭl alan, āleme ikram edip değer verdiği için derviş ve bey (onun) yŭcelięine gŭnŭl bağlamıştır.

2.2.4. Allah'a yalvarma

Safi, kişinin Allah'ın lŭtfuna mazhar olması ve bağışlanması için kendini alçaltarak, kibirden uzak durarak ona yalvarması gerektiğini belirtir.

Ķıl tezellŭl eyle Hakķa ibtihāl (tażarru')

Faẓl u ğufrāna olasın istihāl (lāyık olmak, mŭsteħak)

(TCB 24/1)

Kendini hor ve hakir gŭrerek, boyun eğerek Allah'a yalvar [ki] lŭtuf ve bağışlanmaya layık olasın.

2.2.5. řŭkŭr

Safi, insanların nimetin değerini bilmesini, verdiği nimetlerden dolayı Allah'a řŭkretmesi gerektiğini belirtir. Kişinin verilen nimetlerden sonra cimrilik etmeyip ihtiyaç sahiplerine de yardımcı olması lazımdır.

Ni 'metŭŭ bil ĳadrini ĳıl iętimāř (ni 'mete řŭkr itmek)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Mümsik olma eyle iř 'ām-ı ħımūř (ķarnı aē kimesneler)
(TCB 15/1)

Nimetin değerini bil, nimete şükret; cimri olma, ķarnı aē olanlara yemek yedir.

2.2.6. Allah'a itaat

Kişinin can ve gönülden Allah'ın emirlerini yerine getirmesini Safi telkin eder. Birinin bunu yapabilmesi için Allah'tan başkasıyla kalbî irtibatını kesmesi gerekir.

Cān u dilden emr-i Ĥaķķa ol muřā'
Mā-sivādan eyle ķalbüñ inķiřā' (TCB 19/1)

Can ve gönülden Allah'ın emirlerine itaat et, ondan başkasından kalbini kes.

2.2.7. Allah'tan korkmak

Safî, insanın her şeyi yaratan Allah'tan korkmasını telkin eder. İnsan nefsinin hevesin kötülüklerinden temizlemelidir.

Ĥazret-i Bārīden eyle bīm ü bāk (ķorku)
Ĥıl hevādan nefsiñi tařhīr ü pāk (TCB 23/2)

Her şeyi yaratanın katından kork, heveslerden nefsinin temizle, arındır.

2.2.8. Asilik/tevekkül etmek

Safî, dünyada seçkin kullardan olabilmek için yüce Allah'a karşı isyankâr tavırlardan uzak durmak lazım geldiğini belirtir. Bunun için dünya ehli olmamak gerektiğini anlatır. Kulun Allah'ı inkâr edip doğru yoldan sapmaması gerekir. Kişi her durumda Allah'a güvenip dayanmalıdır, hâline şükür ve hamdetmelidir. Asiler gibi şikâyet edip durmamalıdır.

Olmaķ isterseñ cihān[da] 'abd-i ĥāř
Olma bir dem Ĥazret-i Mevlāya 'āř (TCB 15/2)

Dünyada has kullardan olmak istersen Hazret-i Mevlaya karşı bir dem asi olma.

Ehl-i dünyā olma yapma řurĥ řāk (kemer)
Ĥazret-i Mevlāya olma 'āř-ı 'āk (TCB 22/1)

Dünya ehli olma, kırmızı kemer yapma; yüce Allah'a asi olma.

Ĥaķķı inkār eyleme ķıl itiraş

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34. DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Eyleme Hağdan 'udul u inhirāf (TCB 21/1)

Allah'ı inkâr eyleme, itiraf et; Hak'tan ayrılıp doğru yoldan sapma.

Ėıl tevekkül Hađka dā'im ol sükūt (süküt)

Őükr ü hamd it hālūne itme Őikāt (Őikāyet itmek) (TCB 4/5)

Hakka tevekkül et, daima sessiz ol; hālîne hamd ve Şükret, Őikayetçi olma.

2.2.9. Nefsine uymama

Safî, kişinin kendini pis heveslerden arındırmasını ve edepsizlik, rezillikten kaçınmasını tavsiye eder. İnsanın nefiyle mücadele edip onu yenmesi gerekir. Kişi nefsinin ıslah edip namaz ehli olmalıdır. Nefsinin kendisini bozmasına izin vermemelidir. İnsan haysiyeti ve Őerefının gitmemesi için nefsi dizginleyebilmelidir. Kişi dünyaya meylederse nefsi onun peşini bırakmaz. İnsan günahlarından dolayı tövbe edip bağışlanma dilemelidir, Őeytanî nefse galip gelmek için çaba harcamalıdır. Kişi nefsinin açlık ve takvayla yorup takatten düşürmelidir. İnsan hayvanlar gibi yiyip içmede ileri gitmemelidir. Biri açlığa sabredebildiğinde güçlenebilir. İnsan kumar gibi oyunlardan uzak durmalıdır. Bunun için nefsiyle mücadele etmelidir.

Ėalbūni çirk-i hevādan Ėıl niĖā (pāklik)

Bî-edeb olma ŐaĖın itme ŐeĖā (yaramazlık, ŐeĖāvet)

(TCB 2/3)

Kalbini pis hevesten temizle; edepsiz olma, alçaklık etme.

Nefse mađlūb olmađı görme revā

Ėālib ol ef'ālūni Ėılma hevā (TCB 2/4)

Nesfe mağlup olmayı kendine layık görme; galip ol, işlerini hevesten kurtar.

Nefsūn iřlāh eyle ol ehl-i Őalāh

İtmesün nefsūn seni ehl-i Őalāh (Ėıdd-ı Őalāh) (TCB 7/3)

Nefsini ıslah eyle, namaz ehli ol; nefsin seni bozmasın.

Nefse tābi ' olma itme bir besāh (fesād)

Olmasun 'ırz u vaĖāruñ infisāh (bozulmağ) (TCB 8/2)

Nesfe tabi olma, karışıklık çıkarma; haysiyetin ve Őerefın bozulmasın.

Nefsūne Ėahr eyleyüp Ėıl i'tikāf

Görmesün aslā hevādan bir Őikāf (yarık) (TCB 21/4)

Nefsine galip gelip onu ez, dünyadan elini eteğini çek; nefsin

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

heveslerden asla bir yarık bile görmesin.

Tevbe kıl yād it zūnūbuñ giryenāk

Gayret it ol dīv-i nefse ihtināk (ğālib olmağ) (TCB 23/5)

Tövbe et, ağlayarak günahlarını hatırla; nefis şeytanına galip olmak için gayret et.

Nefsūñe cū' u vera 'la vir kelāl (bī-tāblik)

Bī-mecāl itsün gam u hüzn ü melāl (TCB 24/3)

Nefsine açlık ve takvayla bıkkınlık ver, kaygı, hüzn ve keder [onu] takatten düşürsün.

Ekl ü şurba mā'il olma hemçü gāv

Cū'a şabr it olasın kuvvetlü kāv (kāf-ı 'Arabî ile pehlevān)

(TCB 27/3)

Sığır gibi yeme ve içmeye meyletme, açlığa sabret ki kuvvetli bir pehlivan olasın.

Ğılma bāzīçe kumār-bāz ile dāv (ğālib-i lu 'b)

Ğıl hemīn nefsūñle her dem rezm-i tāv (ceng) (TCB 27/4)

Kumarbaza meydan okuyup oyun oynama, her zaman nefsinle savaş.

2.2.10. Günaha meyletmeme

Safî, insanın çirkin ve aşağılık olana meyletmemesini, haysiyetini korumasını tavsiye eder. Kişinin haramdan nefsinin koruması lazımdır, haram insanın tabiatını bozar, ondan kaçınılmalıdır. Allah'ın kişinin dualarını kabul etmesi için yeme, içme giyinme gibi ihtiyaçlarının hepsini helal yoldan kazanması lazımdır. İnsan kötü kimselerle vakit geçirmemelidir. Aksi takdirde o kişi de kötü olanlara benzer. Namaz kılmayanlara Allah merhamet etmez, onların günahlarını bağışlamaz. Allah sonsuz merhamet sahibi olduğu hâlde namaz kılmayanlar bu merhametten nasiplenemez. Günah işleyen ve günaha alışanların kalbi bozulur. Kişi bir günah işlendiğinde bundan dolayı büyük pişmanlık duymalıdır ki Allah onu bağışlasın. İnsanın nefsinin şeytanla ortak etmesi ancak günahlarının artmasına sebep olur. Bu sebeple insan şeytana uymamalıdır. Kötü şeylerden, nefsi bozan hâllerden uzak durmalıdır. Kişi içki gibi sarhoşluk veren şeyleri kullanırsa akli gider. Bu tür günahlar kalbi de karartır. İnsan çirkin işlerden uzak durmalıdır. Aksi takdirde hayırlı amelleri bozulur. Bir kişinin doğruluk ve takvadan ayrılmaması gerekir. Bunlar insanı cennete götürecektir hâllerdir. Günah işlemek ise insanı

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

cehenneme sürükler. Kişi cehennem azabını düşünüp dünyanın lezzetlerine dalmamalıdır. İnsan takva elbisesini kuşanırsa Allah onun günahlarını örter.

Eşfele meyl itme ol 'ālī-cenāb
Süflī olmaqlıktan eyle ictināb (TCB 3/2)

Çok sefil olana meyletme, şerefli ol; aşağılık olmaktan kaçın.

Maḥreme hırş itme ol merd-i 'ufāt (ḥarāmdan nefsinini men' itmek)

Olmasun ṭab 'uñda ašlā bed-şifāt (TCB 4/4)

Harama istek duyma, haramdan nefsinini koruyanelardan ol; tabiatında asla kötü vasıflar olmasın.

Ekl ü şurb ü lebsüñi eyle ḥelāl
Hep kabül ide du 'āñi Zü'l-celāl (TCB 24/1)

Yeme, içme ve giyinmeni helal et, celal sahibi Allah hep dualarını kabul etsin.

Ehl-i faḥşā ile itme iltibā (karışmak)

Dāḥil olma kılma yek laḥza libās (eglenmek) (TCB 5/1)

Kötü kimselerle bir olma; onlara dahil olma, tek bir an bile onlarla vakit geçirme.

Ḥaḳ saña raḥm itmez olma bī-namāz
Vizriñi deryā-yı raḥmetde yumaz (TCB 12/5)

Namaz kılmayanlardan olma, Hak sana merhamet etmez. Günahlarını rahmet deryasında yıkamaz.

Tā-be-key cürm ü günehle iştibāk (muḥallaṭ olmak)
Tīr-i 'iṣyān itdi ḳalbüñ inşibāk (delik delik) (TCB 23/4)

Ne zamana kadar kabahat ve günahlarla iç içe karışık olmak, isyan okları kalbini delil deşik etti.

Bir günāh itdünse lāzım biñ gün āh
Bir gün āhuñ yok idersin biñ günah (TCB 28/4)

Bir günah işledinse bin gün ah [etmen] lazım, bin gün ah etmekle bir günahını yok edersin.

İtme İblīs ile nefsüñ iştirāk (ortak)
İtmesün vizrüñ dü enbāz iddirāk (cem' olmak) (TCB 23/3)

Nefsinini şeytanla ortak etme, bu iki ortak senin günahını artırır, bir araya getirir.

İtme 'aḳluñ müskirāt ile ḥarāc (noḳşān)
Ḳılma sekr ile dilüñ tārīk ü dāc (zulmet) (TCB 6/4)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Aklını sarhoşluk veren Őeylerle noksanlaştırma, gönlünü sarhoşluk ile karartma.

İtme bir fi 'l-i kabîhe intihâz (şr ' itmek)

Olmasun a 'mâl-i hayruñ intikâz (bozulmak) (TCB 16/5)

Çirkin bir işe başlama, hayırlı amellerin bozulmasın.

Uçmağa zühd ü şalâhı kıl cenâh (kanat)

Kalma dzahda idüp cürm ü cnâh (günâh) (TCB 7/2)

Takva ve doğruluğu cennete [gitmek için] kanat yap, suç ve günah işleyip cehennemde kalma.

Zevk-i 'âlemden şakın itme hızâz

Gel 'azâb-ı dzahı eyle lihâz (mülâhaza itmek) (TCB 18/2)

Âlemin zevkinden sakın haz alma, gel cehennem azabını düşün.

Cisme tã 'ât-ı Hudâyı kıl libâs

Eylesn cürm ü hařâñi iltibâs (rtl, belsz) (TCB 13/2)

Bedene Allah'ın takvasını elbise et, [o] günah ve suçlarını rtsn.

2.2.11. Tövbe

Safî, günahlardan dolayı tövbe edilmesini, Allah'tan korkulmasını telkin eder. Allah sonsuz rahmet sahibi olduğu için onun merhamet denizinde günahlar tvbeyle yok olur. Tövbe, istiğfar eden kişi Allah yolunda mertçe yürüyebilir. İnsan günahlarından dolayı pişmanlık duyup göz yaşi dkmelidir. Őeytan olan nefse uymamalıdır. Onunla mücadele edip nefsi alt etmelidir. Kişinin günahlarından dolayı büyük pişmanlık yaşaması ve üzülmesi bağışlanmasını sağlayabilir.

Tã 'ib ol dã 'im Hudâdan kıl hirâs

Bahr-i ğufrân ide zenbñ indirâs (mahv olmak) (TCB 13/3)

Tövbe eden ol, daima Allah'tan kork; affetme denizinde günahların yok olsun.

Tię-i istiğfârı ek boynuña aç

Râh-ı Haķka pãyuñı merdâne baş (TCB 15/4)

Bağışlanma kılıcını ek, boynuna as; Hak yoluna ayağını mertçe bas.

Tevbe kıl yãd it znbuñ ğiryenâk

Ĝayret it ol dv-i nefse ihtinâk (ĝâlib olmak) (TCB 23/5)

Tövbe et, günahlarını ağlayarak hatırla; gayret et, o nefis Şeytanına galip ol.

Bir günâh itdñse lâzım biñ gün âh

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Bir gün āhuñ yoę idersin biñ günah (TCB 28/4)

Bir günah işledinse bin gün ah [etmen] lazım, bin gün ah etmekle bir günahını yok edersin.

2.2.12. İbadetler

Safi nasihatnamesinde insana bütün farzları kabul edip namaz kılmasını, hacca gitmesini, malı mlk varsa zekatını vermesini tavsiye eder.

Ah idüp cümle furzı kıl řalāt

Hacca git var ise mālñ vir zekāt (TCB 4/1)

Bütün farzları kabul edip namaz kıl, hacca git, malın mülkün varsa zekāt ver.

2.2.13. Bir mürşide tabi olmak

Safi, bazı insanların diğerlerinden üstün olabileceğini ve dünya gibi tehlikeli olan bir yolda bir mürşide sığınmak gerektiğini söyler. Kişi dervişlerin bulunduğu tevhit halkasına katılmalıdır, bir mürşide tabi olmalıdır. İnsan günahlara dalmadan bir yol gösterici bulmalıdır.

Merd-i kāmil zeylini kıl ittiĥāz

Bul řarīķ-i pr-ĥařarda bir liyāz (bir kimseye ilticā itmek ve sığınmak) (TCB 10/3)

Olgun insanın üstünlüğünü kabul et, çok tehlikeli olan yolda bir kimseye iltica et, sığın.

Halka-i tevĥid-i dervīřāna āy (gel)

Mürşid-i Hāk pāyına ol ĥihre-sāy (yüz sr) (TCB 30/4)

Dervişlerin tevhit halkasına gel, Hak mürşidinin ayağına yüz süren ol.

Olmadin cismñ ģarīķ-i zenb-lāy (balĥıķ)

Bulasın rāh-ı necāta reh-nmāy (yol gösterici) (TCB 30/5)

Bedenin günah balĥıęına batmadan kurtuluş yoluna yol gösterici bulasın.

2.2.14. Mezhep

Safi, mezhebi olmayanla grşmemeyi telkin eder. Byleleriyle arkadaşlık yapılırsa insanın mezhebinin bozar. Bu konuda kişi tedbirli olmalıdır.

İtme bī-mezheble ařlā iĥtilāt

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Mezhebüñ tağyir ider kıl ihtiyâf (TCB 17/5)
Mezhebi olmayanla görüşme, mezhebini değiştirir, tedbirli ol.

2.2.15. Şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak

Safi'ye göre kovulmuş şeytanın şerrinden ancak Allah'a sığınılarak kurtulunabilir. Şeytanın hile ve kötülüğünden ancak ona sığınanlar muhafaza edilir.

*Kıl racimden Haķķa dāyim isti'āz
Mekr ü şerrinden berīdür müste'āz (TCB 10/5)*

Taşlanmış, kovulmuş [şeytandan] daima Allah'a sığın, aldatma ve kötülüğünden o sığınılan yer uzaktır.

2.2.16. Hak-batıl

Safi, kişinin batıla meyletmemesini, bunun yerine Allah'ı tanımak için çabalamasını tavsiye eder. İnsanın Allah'ın katında hor ve hakir olmaması için bunun gerekli olduğunu belirtir.

*Bātlı fehm eyleme ol Haķ-şinās
Dergeh-i 'izzetde olma ibtinās (h'ār u zelīl olmak)
(TCB 13/4)*

Batılı idrak etme, Hakkı tanı; yücelik dergahında hor ve hakir olma.

Sonuç

Nasihat-name-i Safi adlı eser nasihatname türünde terci-i bent nazım şekliyle yazılmış kısa bir eserdir. Eser uzun nasihatnamelerde işlenen değerlerin bir özeti şeklindedir. Bu kadar kısa bir eser olmasına rağmen Safi eserinde birçok değeri işleyebilmiştir. Eserde Osmanlı Türkçesinde çok nadir kullanılan Arapça kelimelere yer verilmesi eserin anlaşılmasını güçleştirdiğinden Safi bunun önüne geçmek için bu kelimelerin anlamını kırmızı renkle yazmıştır. Eserde bu tür Arapça kelimelere yer verilmesi terci-i bentle yazılmasından dolayıdır. Şair kafiye bulma güçlüğünden dolayı çok duyulamamış Arapça kelimeleri kullanmak zorunda kalmıştır. Safi eserinde insanın hem dünyada hem ahirette huzurlu ve izzetli olması için bazı tavsiyeler vermiştir. Mustafa Safi Efendi doğruluk, tevazu-kibir, dilini tutmak, sır saklamak, kusurları gizlemek, dedikodu yapmamak, cömertlik-cimrilik, yumuşak başlı olmak, gönül yapmak, dünyanın geçiciliği, namerde muhtaç olmamak gibi değerleri

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

nasihatnamesinde yoğun olarak işlemiştir. Anne babaya hürmet, hayırseverlik, kanaatkarlık, merhamet, adalet, ağırbaşlı olmak, ilim için çalışmak, gaflet, murat gibi değerlere ise daha az yer vermiştir. Dinî değerlerden ise Allah'ı zikretmek, nefse uymamak, günaha meyletmemek, tövbe gibi değerler daha yoğun ele alınmıştır. Fakat besmeleyle başlamak, Allah'tan yardım istemek, Allah'a yalvarma, şükür ve itaat, Allah'tan korkmak, ibadet etmek, bir mürşide ve mezhebe tabii olmak, şeytandan Allah'a sığınmak, hak-batıl gibi dini değerlere daha az yer vermiştir. Mustafa Safi Efendi bazı beyitlerde yapılması gerekenleri tavsiye ettikten sonra bunların yapılmaması hâlinde karşılaşılacak durumları da söylemiştir. Bazen de sakınılması gereken hâllerden sakınılmadığında başa gelebilecekleri belirtir. Bunun yanında Safi karşılaşılacak olumsuz durumu önce vererek buna maruz kalmamak için yapılması gerekenleri söyler. Bazı beyitlerde ise sadece sakınılması gereken şeyleri sıralar. Safi bazen öğüt verirken daha tesirli olması için soyut kavramları somutlaştırarak verir. Bu somutlaştırmaların bazıları teşbih sanatı kullanılarak yapılmıştır. Safi bu eserini yazarken yer yer ayet ve hadislerden yararlanmıştır. Bu aslında nasihatnamelerin genel karakteriyle örtüşen bir tutumdur.

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Kaynakça

- Çağrııcı, M. (2006). Nasihat. DİA. İstanbul: TDV Yayınları, (32), 408-409.
- Çalka, M. S. (2007). *Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend mesnevisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Devellioğlu, F. (2011). Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-Nâmeler. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed.) *Türkler 11 (1545-1561)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Levend, A. S. (1964). Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (11), 89-115.
- Muallim Nâcî (2009). Lügat-ı Nâcî. haz. A. Kartal. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mütercim Asım Efendi (2009). Burhân-ı Katı. Haz. M. Öztürk, D. Örs, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pala, İ. (2009) Nasihatname. DİA. İstanbul: TDV Yayınları, (32), 409-410.
- Şemseddin Sami (1899). Kâmus-ı Türkî. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Şeyhülislâm Mehmed Efendi (1999). Lehçetü'l-lügât. Haz. H. A. Kırkkılıç. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarhan, N. (2019). *Değerler Psikolojisi ve İnsan*. İstanbul: Timaş.
- Yeniterzi, E. (2006). Ahmed-i Dâî'nin Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (19), 1-25.
- Yeniterzi, E. (2013). Nasîhat-nâme-i Safî, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (10), 425-446.
- (URL-1) Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>
- (URL-2) Kubbealtı Lügatı, <http://lugatim.com/>
<https://kuran.diyamet.gov.tr/>

Aycil, S. (2024). Sarıkamış Harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 25.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.04.2024

SARIKAMIş HAREKÂTI TEMALI FİLATELİK TASARIMLAR ÜZERİNE BİR ARAşTIRMA

Serkan AYCİL*

Öz

Çalışmanın amacı, Sarıkamış Harekâtı konulu filatelik tasarımları tespit etmeye çalışmaktır. Günümüze kadar yapılmış çalışmalarda Sarıkamış Harekâtı, genellikle askerî boyutuyla ele alınmıştır. Diğerlerinden farklı olan bu çalışmada Sarıkamış Harekâtı'nın filatelik tasarımlara yansımaları ele alınmıştır. Çalışmaya ait veriler, Bulgular başlığı altında sıralanmış olup bu veriler *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı ile Sarıkamış 2014 Pul Sergisi* ve *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konularından oluşmaktadır. Çalışmanın verileri, 2014-2016 yılları arasında satışa sunulan bir adet anma pulu, iki adet anma bloku, bir adet özel tarih damgalı zarf ve üç adet ilk gün zarfından oluşmaktadır. *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* konulu filatelik tasarımlar doğrudan Sarıkamış Harekâtı konusunu içeriyorken *Sarıkamış 2014 Pul Sergisi* ve *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konulu filatelik tasarımlar Sarıkamış Harekâtı'nın askerî boyutuyla ilgili olmayıp, Sarıkamış Harekâtı'nın yaşandığı yerleri ve Sarıkamış Şehitler Anıtı temalarını içermektedir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri içerisinde bir veri toplama yöntemi olan doküman taraması üzerinden oluşturulmuştur. Elde edilen veriler (kitap, rapor, tez, bildiri ve makale) öncelikle güvenilirlik ve temsil edilebilirlik açısından kontrole tabi tutulmuş sonrasında kişisel arşiv ve kurumsal web sayfalarından toplanan görsellerle çalışmanın kurgusu oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra 22.12.2014 tarihli pul portföyünün içerisinde aynı yıl satışa sunulan anma puluyla birlikte bir adet seri numaralı anma bloku ve bir adet ilk gün zarfı da eklenmiştir. Bu bağlamda pul tasarımlarına ilişkin değerlendirmelerin hem Sarıkamış Harekâtı'nın farkındalığını arttırdığı hem de filatelik ürünlerin önemine dikkat çekerek etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmasına olanak sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarıkamış Harekâtı, Sarıkamış Şehitleri, Filateli, Posta Pulu.

* Muhasebe Tetkik, İstanbul PTT Başmüdürlüğü, Muhasebe ve Finans Müdürlüğü, sserkan.aycil@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3540-5548.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

A Research on Sarıkamış Operation Themed Philatelic Designs

Abstract

The aim of this study is to identify philatelic designs on the Sarıkamış Operation. In the studies conducted until today, the Sarıkamış Operation has generally been handled with its military aspect. This study, unlike the others, focuses on the reflection of the Sarıkamış Operation on philatelic designs. The data belonging to the study are listed under the title of Findings and these data consist of the 100th Anniversary of the Sarıkamış Operation, Sarıkamış 2014 Stamp Exhibition and Nature Reserves and National Parks. The data of the study consisted of one commemorative stamp, two commemorative bricks, one special date postmarked envelope and three first day covers that were offered for sale between 2014 and 2016. While the philatelic designs on the 100th Anniversary of the Sarıkamış Operation are directly related to the Sarıkamış Operation, the philatelic designs on the Sarıkamış 2014 Stamp Exhibition and Nature Reserves and National Parks are not related to the military aspect of the Sarıkamış Operation but include the themes of the places where the Sarıkamış Operation took place and the Sarıkamış Martyrs Monument. This study is based on document review, which is a data collection method within qualitative research methods. The data obtained (books, reports, theses, dissertations, papers, and articles) were first checked for reliability and representativeness, and then the structure of the study was created with images collected from personal archives and corporate web pages. In addition, a commemorative brick with a serial number and a first day cover was also included in the stamp portfolio dated 22.12.2014, along with the commemorative stamp offered for sale in the same year. In this context, it has been concluded that the evaluations on stamp designs both raise awareness of the Sarıkamış Operation and allow it to be used as an effective communication tool by emphasizing the importance of philatelic products.

Keywords: Sarıkamış Operation, Sarıkamış Martyrs, Philately, Postage Stamp.

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne ait gemilerin 28-29 Ekim 1914 gecesi Sivastopol ve Odesa limanlarını top atışına tutmasının ardından 1 Kasım 1914'te Rus orduları saldırıya geçerek Karadeniz yönünden Erzurum istikametine doğru ilerlemeye başlamıştır (Demirtaş, 2015, s. 54; Öğün, 2019, s. 470). Karada yaşanan en önemli muharebelerden biri olan 6-12 Kasım 1914 tarihli Köprüköy Muharebeleri sırasında ilk etapta Rus askerleri durdurularak geri çekilmeye mecbur bırakılmıştır (Öksüz ve Usta, 2014, s. 28). Bu sırada 100.000 takım kışlık giysiyi Kafkas Cephesine taşıyan Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithad Paşa isimli üç gemi, Karadeniz açıklarında seyrederken 7 Kasım 1914'te içerisindeki 3.000 askerle birlikte Rus filosu tarafından batırılmıştır (Günaydın, Eken, Yumuk ve Gemici, 2013, s. 14; Öğün, 2019, s. 470). Cephedeki durumu yakından inceleyen Hasan İzzet Paşa'nın kışlık donanım ve teizat eksikliği nedeniyle ordunun kış taarruzuna hazır olmadığını bu nedenle olası taarruzun bahara kalması gerektiği değerlendirmesinde bulunması üzerine Enver Paşa, Hasan İzzet Paşa'yı görevden alarak Üçüncü Ordu kumandanlığına kendisi geçmiştir. O sırada Genelkurmay İkinci Başkanı olan Albay Hâfız Hakkı Bey'i durumu yerinde incelemesi için de Kafkas cephesine görevlendirmiştir (Demirtaş, 2015, s. 72-132; Öğün, 2019, s. 470). Cepheyi yerinde teftiş eden Albay Hâfız Hakkı Bey, hazırladığı raporunda bir kolordu ile cepheden, iki kolordu ile yandan (Bardız-Oltu üzerinden) evrilmek suretiyle başarılı bir taarruzda bulunulabileceğini rapor etmiştir (Tetik, Kiper, Seven ve Demirtaş, 2005, s. 40; Taşyürek, 2019). Bunun üzerine durum değerlendirmesinde bulunan Başkomutan Vekili Enver Paşa, doğudaki Rus kuvvetlerinin zayıf olduğunu düşünmüş ve yapılacak bir taarruzla kaybedilen toprakların geri alınabileceğini planlamıştır. Bu plan üzerine, 22 Aralık 1914'te Sarıkamış Harekâtı başlamıştır (Sadıgov, 2019, s. 286-287). Gerek Türk ordusunun gerekse Rusların büyük kayıplar verdiği bu harekât sırasında askerler bir yandan -40 dereceye varan dondurucu soğuklarla mücadele etmeye çalışırken diğer yandan da açlık, susuzluk, hastalık ve ikmal güçlükleriyle mücadele etmeye çalışmıştır. Belirlenen güzergâhlarda karşılaşılan güçlükler, başta yazlık kıyafetleriyle harekâta katılmak durumunda kalan Üçüncü Ordu'yu etkilemiştir. Bu muharebede Üçüncü Ordu'dan 69 subay ile 1914 er şehit olmuşken 6170 asker yaralanmış, 5 subay kaybolmuş ve 3070 asker esir düşmüştür (Allahuekber

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Dağları ve Milli Parkı, 2015, s. 69-70; Demirtaş, 2015, s. 90-92; Eren, 2005, s. 341). 5 Ocak 1915'te nihayetlenen Sarıkamış Harekâtı'nın sonrasından hem Türk Ordusu hem de Ruslar çok sayıda kayıplar vermiştir. Genelkurmay kayıtlarına göre kayıp sayısı 60.000 olarak görülse de bazı kaynaklarda 90.000 olarak görölmektedir. Bu bağlamda Rusların verdiği kayıp ise 30.000 olarak kayıtlara geçmiştir (Sarı, 2017, s. 17-21; Tetik, vd., 2005, s. 74). Buna göre hayatını kaybeden askerlerin önemli bir kısmı Sarıkamış ilçesi yakınlarında Şehit olduğu için mevcut Őehitliklerin en büyüğu Allahuekber Dağları zirvesinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Ağababa Őehitliđi, Allahuekber Tepe Őehitliđi, Bardız Geçidi Őehitliđi, Batı Kışla Őehitliđi, Çakırbaba Őehitliđi, Dikenli Tabya Őehitliđi, Divik Köyü Őehitliđi, Meçhul Asker Őehitliđi ve Soğanlı Őehitliđi diğer Őehitlikler arasında sayılabilir (Allahuekber Dağları ve Milli Parkı, 2015, s. 70). Dolayısıyla Allahuekber Dağları'nda yaşanan mücadele, tek bir yerde yaşanmış gibi algılansa da aslında Sarıkamış Harekâtı oldukça geniş bir alana yayılmış bir askerî harekâttır.

Tarihî bir olayı anma geleneği, genellikle tarihî olayın yıl dönümlerinde anma etkinlikleri, törenler ya da ritüellerle hatırlanmaktadır. Bu bağlamda Sarıkamış Harekâtı'nın tarihteki önemini ortaya koymak ve geçmişte yaşananları hatırlamak için çeşitli etkinliklerin düzenlendiği bilinmektedir. Buna göre Türkiye'nin farklı birçok yerinde düzenlenen etkinliklerden birkaçı özetlenerek sıralanmıştır.

Sarıkamış Harekâtı'nın 100. yılı etkinlikleri kapsamında, Sarıkamış'ta TBMM Başkanı başta olmak üzere aralarında bakan, milletvekili, vali, belediye başkanı, farklı illerden gelen öğrenciler ve vatandaşların da bulunduğu "Türkiye Őehitleriyle Yürüyor" başlıklı 8,5 km'lik anma yürüyüşü 4 Ocak 2015 yılında düzenlenmiştir (Cankurtaran, 2015, s. 2).

20 Ocak 2020'de Kars Bilim ve Sanat Merkezi'nde Sarıkamış Harekâtı'nı ve bu harekât sırasında Şehit olan askerleri anlatan bir resim sergisi açılmıştır. "81 İlin Gözünden Sarıkamış'ı Bilsem" isimli sergide, Türkiye'nin dört bir yanından 296 öğrenci ve 109 öğretmenin yaptığı 154 resim sergilenmiştir (Altunok, 2020).

27 Aralık 2023'te saat 19:00'da Cemil Meriç Gençlik Kültür ve Eğitim Merkezi'nde Sarıkamış: Beyaz Hüzün isimli tiyatro sahnelenmiştir. Düzenlenen sahnede Sarıkamış Harekâtı'na katılmak üzere Anadolu'nun

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

farklı şehirlerinden yola çıkan beş farklı insanın yaşam hikâyesi anlatılmıştır (Ümraniye Belediyesi, 2024).

Kars Kafkas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü'nde görevli olan bir öğretim üyesi, 5 Ocak 2024'te Sarıkamış Harekâtı sırasında donarak şehit olan askerlerin anısına üç boyutlu minyatürlerden oluşan bir sergi açmıştır. şehadete Yürüyüş ismi verilen serginin, anma programları boyunca ziyarete açık kalacağı duyurulmuştur (Zafer Gazetesi, 2024).

Bu bağlamda Sarıkamış Harekâtı'nın 100. yıl dönümüne rastlayan 22.12.2014'te Sarıkamış PTT Merkez Müdürlüğü ile Sarıkamış Halk Eğitim Merkezi'nde pul sergisi düzenlenmiştir. Bu sergide bir de mesai saati bitiminde imha edilmek üzere Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı Sarıkamış temalı filatelik bir ilk gün damgası kullanılmıştır (Pulhane, 2014a). Aynı tarihte satışa sunulan anma pulu, anma bloku ve ilk gün zarfına ise Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı başlığı altında detaylı bir biçimde yer verilmiştir.

Literatür Taraması

Ağaoğlu (2007), çalışmasında Sarıkamış Harekâtı kaynakçası başlığıyla bibliyografya oluşturmuştur. Bunun için cd, dergi, kitap, roman, kitap bölümü ve tezlerden faydalanmıştır. Hazırlanan bibliyografyada 7 adet cd ile 8 adet dergi, 8 adet tez ve 140 adet kitap referans olarak gösterilmiştir.

Erickson (2008), çalışmasında Osmanlı ordusunun 1915'te Doğu Anadolu'daki iletişim hatlarını, mimarisini ve lojistik duruşunu incelemiştir. Osmanlı ordusu açısından büyük kayıpların verildiği Sarıkamış Harekâtı sırasında isyancılar ve yerel muhalif güçler lojistik akışı ve iletişim hatları üzerinde tehdit oluşturmuştur. Sonuç olarak askerî sahada mücadele veren Osmanlı Ordusunun Sarıkamış Harekâtı sırasında askerî saha dışında yaşanan ayaklanmalarla da başa çıkmaya çalıştığı görülmüştür.

Solmaz (2009), çalışmasında Birinci Dünya Savaşı sırasında Sarıkamış Harekâtı'nın anısına dokunmuş bir kilim ile Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları nedeniyle dokutulmuş diğer bir kilimin hikâyesine yer vermiştir. Buna göre bölgenin Rus işgalinden kurtarılmasıyla birlikte yöre halkında derin bir heyecan oluşmuştur. Bu heyecanla birlikte bir aile

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

o günlerde yaşananların anısını, evinde dokutturduğu bir kilime yansıtmıştır. zerinde bayrak motifi, şiirsel ifadeler ve Hz. Süleyman'ın mührü bulunan bu kilimin sonraki yıllarda çeyiz olarak başka bir köye gittiği beyan edilmiştir. En son Sarıkamış'ın, Karapınar köyünde yaşayan bir ailenin muhafaza ettiği bu kilim benzersiz bir örnek olması nedeniyle incelenmeye değer görülmüş ve Ankara Etnografya Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Ağaoğlu (2010), 2007'de hazırlamış olduğu Sarıkamış Harekâtı bibliyografyasına eklediği yeni eserlerle birlikte konuları 42 başlık altında toplamıştır. Buna göre akademik dergilerde yayımlanmış makaleler, anılar, denemeler, belgeseller, filmler, hikâyeler, günlükler, mektuplar, şiirler ve tasnif edilmemiş yayınlar bu konulardan birkaçını oluşturmaktadır. Sonuç olarak yapılan tasniflerle birlikte bibliyografyadaki referans sayısı, 1647'ye ulaşmıştır.

Yirik ve Seyitoğlu (2014), alışmasında Türkiye'deki savaş alanlarını inceleyerek Sarıkamış Savaş Alanı'nı hüzün turizmi kapsamında ele almıştır. Bunun için öncelikle hüzün turizminin tanımı yapılarak kapsamı belirlenmiştir. Sonrasında savaş alanlarına değinilerek Türkiye'deki hüzün turizmi potansiyeli belirlenmiştir. Buna göre Anıtkabir, Tarih Sinop Cezaevi, Çanakale Savaşları ve Beyaz Hüzün Sarıkamış Harekâtı Türkiye'deki hüzün turizmi alanları olarak belirlenmiştir. Sonuçta, Sarıkamış Savaş Alanı'nın yıllık ortalama doksan bin kişi tarafından ziyaret edildiği grlmştir. Bu nedenle ziyaretçi sayısının arttırılması için daha çok çalışmalar yapılması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

Demirtaş (2015), çalışmasında diğer araştırmalardan farklı olarak Sarıkamış Harekâtı'nı Rus kaynakları üzerinden inceleyerek Türk kaynaklarıyla karşılaştırmıştır. Buna göre öncelikle Allen, W.E.D. ve Paul Muratoff'a ait *Kafkas Harekâtı: 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi* isimli eser ile Ramazan Balcı'ya ait *Tarihin Sarıkamış Duruşması* isimli eser, döneme tanıklık eden Rus General Nikolski'nin hatıratıyla birlikte incelenmiş sonrasında Fahri Belen, İhsan Latif, Liman von Sanders, şerif İlden ve Ziya Nur Aksun'un anılarından faydalanılarak çalışmanın btnlğu sağlanmıştır. Sonuç olarak askerlerin birçoğunun yazlık kıyafetlerle cephede buldukları, bu nedenle savaşamadan donarak yaşamlarını yitirdikleri grlmştir. Hayatta kalan birçok askerin ise Ruslara esir düşerek zor şartlar altında esir kamplarında yaşadıkları

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

kayıtlara geçmiştir. Cepheden dönenler ile esir kamplarından firar edenlerin, temizlik zafiyeti nedeniyle tifüs hastalığına yakalandıkları anlaşılmıştır. Aynı şartlarda yaşayan ve daha iyi organize olan Rus askerleri ise mevcut durumu avantajlı bir hâle çevirmeyi başarmıştır. Dolayısıyla askerî harekâtın belirli bir plan dâhilinde yapılmadığı, harekâtın seyrinin, komuta kademesinde yer alanların kişisel ihtirasları doğrultusunda şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Zengin (2023), alışmasında Sarıkamış Harekâtı sırasında donarak hayatını kaybeden şehitlerin anısına yapılan anıtsal nitelikteki kardan heykeller çalışmasını ele almıştır. Anma geleneği çerçevesinde gerçekleştirilen etkinliklerde Osmanlı-Rus Savaşı sırasında hayatını kaybeden askerlerin temsillerine yer verilmiştir. Kardan figürlerle yapılan bu temsilde, askerlerin zorlu kiş şartları altında verdikleri mücadele kompozisyona yansımıştır. Klasik anıtsal yapılardan farklı olan kardan heykeller çalışmasıyla birlikte, donarak şehit olan askerlerin acı ve hzünleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Araştırma Metodolojisi

Bu bölümünde çalışmanın amacı, önemi, araştırma sorusu, toplanan veriler ve verilerin analizleriyle ilgili bilgilendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Amacı, nemi ve Araştırma Sorusu

Çalışmanın amacı, Sarıkamış Harekâtı konulu filatelik tasarımları tespit etmeye çalışmaktır. Günümüze kadar yapılmış çalışmalarda genellikle Sarıkamış Harekâtı'nın askerî boyutu ele alınmışken diğerlerinden farklı olan bu çalışmada, Sarıkamış Harekâtı'nın (anma pulu, anma bloku, ilk gün zarfları ve özel tarih damgalı zarf) filatelik tasarımlara yansımaları ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmada şu soruların yanıtı aranmaktadır:

Sarıkamış Harekâtı konulu etkinlikler nelerdir?

Sarıkamış Harekâtı'nı konu alan filatelik tasarımlar ne zaman emisyon programına dâhil edilmiştir?

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Araştırmanın Verileri

Çalışmaya ait veriler, Bulgular kısmında sıralanmıştır. Bu veriler *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı ile Sarıkamış 2014 Pul Sergisi ve Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konularından oluşmaktadır. Veriler, 2014-2016 yılları arasında satışa sunulan bir adet anma pulu, iki adet anma bloku, üç adet ilk gün zarfı ve bir adet özel tarih damgalı zarftan oluşmaktadır. *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* konulu filatelik tasarımlar doğrudan *Sarıkamış Harekâtı* konusunu içermekteyken *Sarıkamış 2014 Pul Sergisi ve Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konulu filatelik tasarımlar, Sarıkamış Harekâtı'yla ilgili olmayıp Sarıkamış Harekâtı'nın yaşandığı yerleri ve Sarıkamış Şehitler Anıtı konularını içerdığı için çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel araştırma yöntemleri içerisinde bir veri toplama yöntemi olan doküman taramasıyla toplanan veriler, kronolojik sıraya konularak yorumlanmıştır. Bunun için ilk önce güvenilirlik ve temsil edilebilirlik açasından kontrol edilen yayınlar (kitap, rapor, tez, bildiri ve makale) üzerinden literatür oluşturulmuş, sonrasında kişisel arşiv ve kurumsal web sayfalarından toplanan görsellerle çalışmanın kurgusu oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırmanın bulguları, 22.12.2014'te anma serisi olarak satışa sunulan bir adet anma pulu ile bir adet pul portföyü ve 22-26.12.2014 tarihleri arasında *Sarıkamış 2014 Pul Sergisi*'nde satışa sunulan bir adet özel tarih damgalı zarf ile 12.07.2016'da satışa sunulan bir adet pul ve iki adet ilk gün zarfından oluşmaktadır. Ayrıca 22.12.2014 tarihli pul portföyünün içerisinde aynı yıl satışa sunulan anma pulu ile bir adet seri numaralı anma bloku ve bir adet ilk gün zarfı eklenmiştir.

Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı

Görsel 1'de 22.12.2014'te satışa sunulan ve *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* konulu çalışmayı oluşturan 1,25 TL bedelli bir adet anma puluna yer verilmiştir. PTT Matbaası Ankara adresinde dijital baskı yöntemi kullanılarak 100.000 adet olarak basılan pulun grafik tasarımını

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Deniz Kahveci yapmıştır. Görsel 1'deki anma puluna, diğer filatelik materyallerden farklı olarak hem 2014 yılı pul emisyon programı hem de aynı tarihte tedavüle çıkarılan pul portföyünün içerisinde yer verilmiştir (Pulhane, 2014a). Yatay bir forma sahip olan bu tasarımda, turkuaz zemin rengi üzerine Őeffaf bir formatta *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* ifadesi yerleştirilmiştir. Beyaz kar örtüsünün hâkim olduğu kompozisyonda 100 sayısının içerisinde, arka fonda Sarıkamış Şehitler Anıtı ve bölgede oldukça yaygın olarak görülen sarıçam ormanları konumlandırılmıştır.

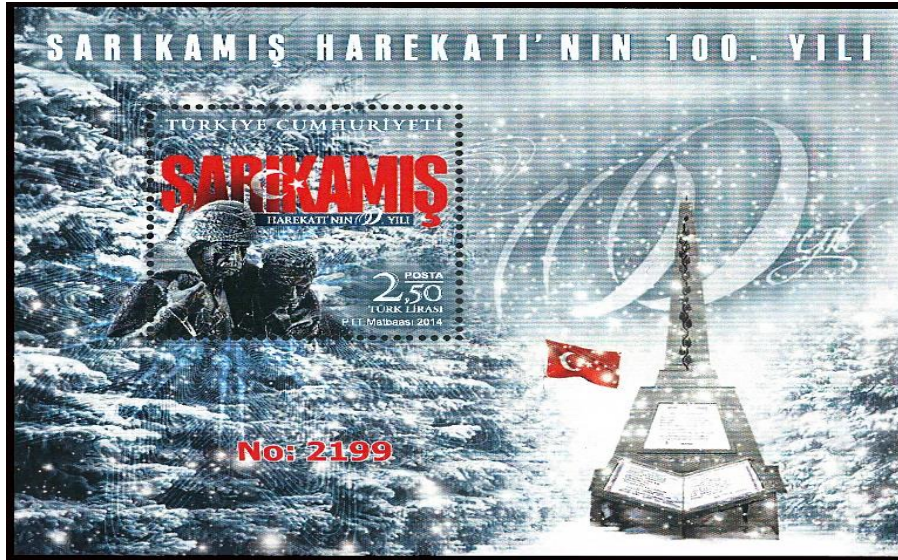

Görsel 1: *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* Konulu Anma Pulu 52x36 mm (Kişisel arşıvden).

Görsel 2'de 22.12.2014'te *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* konulu pul portföyü içerisinde satışa sunulan 2,50 TL bedelli bir adet seri numaralı anma blokuna yer verilmiştir. PTT Matbaası Ankara adresinde dijital baskı yöntemi kullanılarak 3.000 adet olarak basılan portföydeki pulun grafik tasarımını Deniz Kahveci yapmıştır. Pul portföyü içerisinde yer alan seri numaralı anma blokuna, 1'den başlanarak 3000'e kadar numara verilmiştir (Pulhane, 2014a). Yatay bir forma sahip olan bu tasarımda, marjlara kadar

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

baskı uygulanmış olup turkuaz zemin rengi üzerine Sarıkamış Harekâtı'nın anlam ve önemini belirten betimlemeler yerleştirilmiştir. Beyaz kar örtüsünün hâkim olduğu tasarımda, sol kısma bölgede oldukça yaygın olarak görülen sarıçam ormanları, sağ kısma Sarıkamış Şehitler Anıtı, altın orana ise Türk bayrağı konumlandırılmıştır. Yine tasarımın sol kısmına, dantellerine kadar baskı uygulanmış ve kare formda bir pul oluşturulmuştur. Pulun içerisine, yürüyemeyecek durumda olan bir askeri, omuzuna attığı kolundan tutarak taşımaya çalışan başka bir asker figürü yerleştirilmiştir. Ayrıca askerlerin hemen üzerine, yaşanan acıyı betimlemek için kırmızı renk tonuyla, Sarıkamış ifadesi yazıldığı görölmektedir.

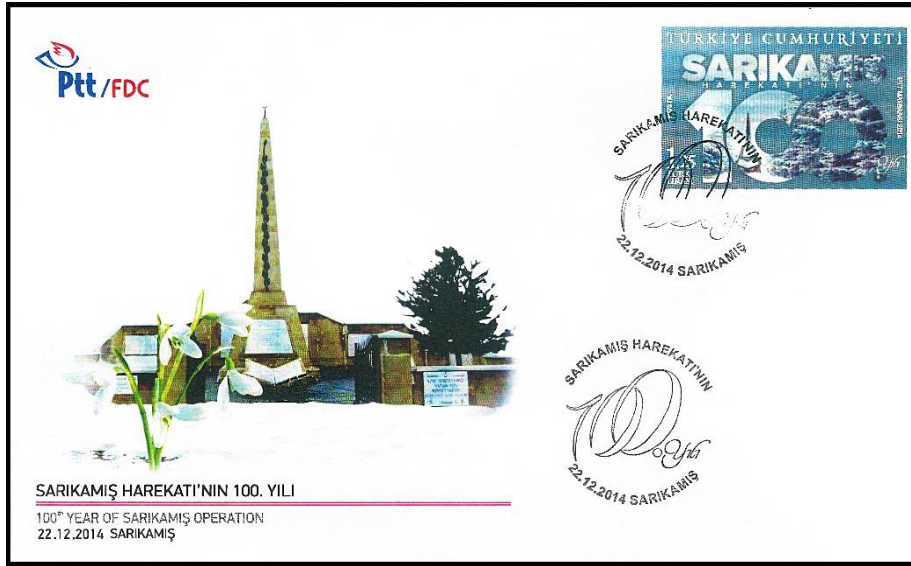
Görsel 2: *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* Konulu Seri Numaralı Anma Bloku 110x90 mm (Kişisel arşıvden).

Görsel 3'te 22.12.2014'te Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı konulu pul portföyü içerisinde satışa sunulan 2,00 TL bedelli bir adet ilk gün zarfına yer verilmiştir. Pul portföyü içerisinde yer alan ilk gün zarfının baskı sayısı 3.000 adet iken ek bir emisyonla birlikte aynı ilk gün zarfından 3.000 adet daha bastırılmıştır (Pulhane, 2014a). Yatay bir forma sahip olan bu tasarımda, sol kısma yanı başında bir am ağacı bulunan Sarıkamış

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, 2024 Bahar,
e-ISSN: 2651-4605**

Aycil, S. (2024). Sarıkamış Harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

şehitler Anıtı, sağ kısma Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı anısına satışa sunulan 1,25 TL bedelli anma pulu konumlandırılmıştır. Sarıkamış şehitler Anıtı'nın sol önyüzünde henüz yeni açmış bir kardelen çiçeği yer alırken hemen altında Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı ifadesinin Türkçe ve İngilizce karşılıkları yer almaktadır. Yine hem pulun hem de ilk gün zarfının üzeri, içeriğe uygun olarak tasarlanmış bir filatelik damga ile mühürlenmiştir.

Görsel 3: *Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı* Konulu İlk Gün Zarfı 180x110 mm (Kişisel arşivden).

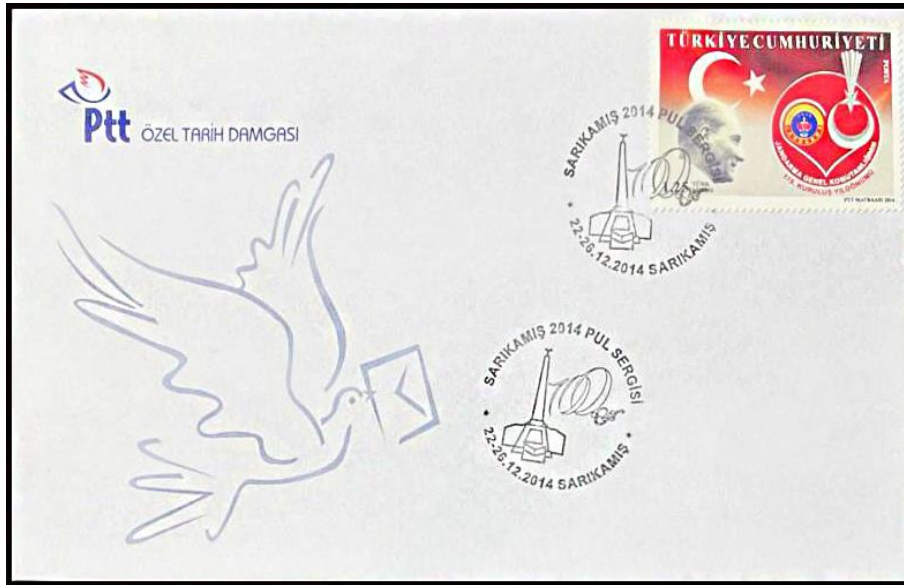
Sarıkamış 2014 Pul Sergisi

Üzerinde anma pulu ya da pul baskısı bulunan ancak üzerindeki damganın konusuyla ilgili herhangi bir tasarım bulunmayan filatelik zarflar özel tarih damgalı zarf olarak tanımlanmıştır (Filateli Sözlüğü, 2016). Buna göre 01.01.2009 tarihinden itibaren kullanılmaya başlanan özel tarih damgalı zarfların tamamı Posta ve Telgraf Teşkilatı A.ř. tarafından üretilerek satışa sunulmuştur (Pulhane, 2014b).

Görsel 4'te 22-26.12.2014 tarihleri arasında Sarıkamış Halk Eğitim Merkezi'nde açılan *Sarıkamış 2014 Pul Sergisi*'nde satışa sunulan

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

1,75 TL bedelli özel tarih damgalı zarfa yer verilmiştir. Üretim sayısı 400 adet ile sınırlandırılan filatelik zarflar sergi süresince özel tarih damgasıyla mühürlenmek suretiyle alıcılarına teslim edilmiştir (Pulhane, 2014b). Yatay bir forma sahip olan bu tasarımda, sol kısma gagasında mektup taşıyan bir posta güvercininin silueti konumlandırılmışken sağ kısma Jandarma Genel Komutanlığının 175. Kuruluş Yıl Dönümü anısına satışa sunulan 1,25 TL bedelli anma pulu konumlandırılmıştır. Sade bir görsellik arz eden anma pulunun ve filatelik zarfın üzeri Sarıkamış Harekâtı içerikli özel tarih damgasıyla mühürlenmiştir.

Görsel 4: Sarıkamış 2014 Pul Sergisi 'nde Satışa Sunulan Özel Tarih Damgalı Zarf (Pulhane, 2014b).

Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar

Allahuekber Dağları ile Sarıkamış ormanlarını kapsayan toplam 22 bin 980 hektarlık alan, 2004 yılı itibarıyla Sarıkamış Allahuekber Dağları Milli Parkı olarak ilan edilmiştir. Erzurum ve Kars illeri içerisinde yer alan milli parkın, 2000 ile 3000 metre arasında değişen yüksekliklere sahip olduğu bilinmekle birlikte 1914-1915 yılları arasındaki Sarıkamış Harekâtı sırasında donarak hayatını kaybeden askerlerin anısına inşa edilen

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Sarıkamış Şehitler Anıtı bu alanda bulunmaktadır (Allahuekber Dağları ve Milli Parkı, 2015, s. 69-70).

Görsel 5'te, 12.07.2016'da satışa sunulan ve *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konulu çalışmayı oluşturan 3,20 TL bedelli bir adet anma blokuna yer verilmiştir. PTT Matbaası Ankara adresinde dijital baskı yöntemi kullanılarak 100.000 adet olarak basılan pulun grafik tasarımı Nuray Çalı yapmıştır (Pulhane, 2016). Yatay bir forma sahip olan ve doğrudan görsel kullanımına yer verilen bu tasarımda sol kısma Sarıkamış Allahuekber Dağları Milli Parkı'ndaki yaban hayatını betimleyen hayvan figürleri, sağ kısma ise Sarıkamış Şehitler Anıtı konumlandırılmıştır. Beyaz kar örtüsünün bütün doğayı kapladığı bu tasarımın solunda kalan ½'lik alana dantellerine kadar baskı uygulanmış ve kare formda bir pul oluşturulmuştur. Pulun altın oranına illüstratif çizimlerle yaban hayvanları (ayı, dağkeçisi ve kurt) yerleştirilmişken üst ve alt kısmında kalan alanlara künye ve değer bilgilerini gösteren ifadeler yerleştirilmiştir. Ayrıca hem pulun hem de kompozisyondaki orta kısmın birbirinden kolaylıkla ayrılabilmesi için yatay yönde iki sıra hâlinde perforaj işlemi uygulanmıştır.

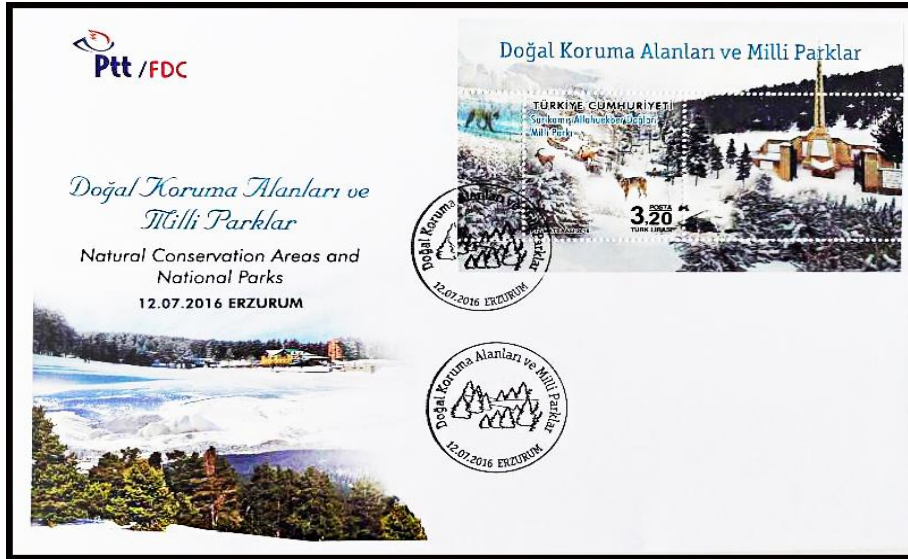
Görsel 5: *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* Konulu Anma Bloku 105x65 mm (Pulhane, 2016).

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, 2024 Bahar,
e-ISSN: 2651-4605**

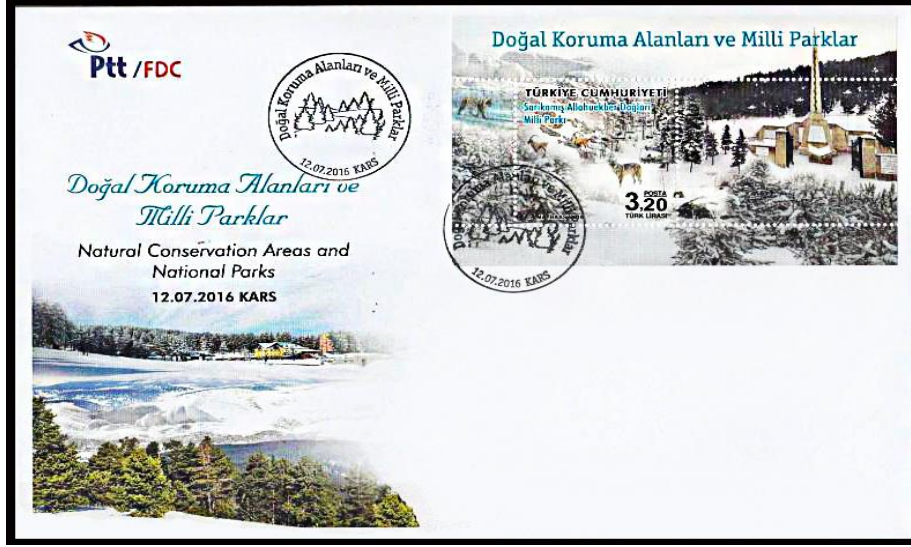
Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Görsel 6 ve 7’de, 12.07.2016’da satışa sunulan ve *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konulu çalışmayı oluşturan 2x4,00 TL bedelli iki adet ilk gün zarfına yer verilmiştir. Üretim adedi 2x2.500 adet ile sınırlı tutulan ilk gün zarfları, aynı gün Erzurum (Çarşı PTT Merkez Müdürlüğü) ve Kars (Çarşı PTT Merkez Müdürlüğü) adreslerinde ilk gün damgasıyla mühürlenmek suretiyle satışa sunulmuştur (Pulhane, 2016). Yatay bir forma sahip olan bu tasarımda sol alt kısma beyaz kar örtüsü altında kalmış uçsuz bir kış manzarası, hemen üstüne arkasında sarıçam ormanları bulunan bir yerleşim birimi konumlandırılmıştır. Sağ kısma ise, *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konulu çalışma anısına satışa sunulan 3,20 TL bedelli anma bloku yerleştirilmiştir. *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* ifadesinin Türkçe ve İngilizce karşılıklarına yer verilen bu tasarımdaki pul ve ilk gün zarfının üzeri, yine içeriğe uygun olarak tasarlanmış bir filatelik damga ile mühürlenmiştir.

Görsel 6: *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* Konulu İlk Gün Zarfi Erzurum (Pulhane, 2016).

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Görsel 7: *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar* konulu ilk gün zarfı Kars (Pulhane, 2016).

Tartışma ve Sonuç

Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası dönemde yaşanan birçok tarihî olgunun doğrudan ya da dolaylı olarak filatelik tasarımlara konu edildiği bilinmektedir. Bu bağlamda tarihî olgular hakkında, belirli yıllara tekabül eden zamanlarda, örneğin Harf İnkılabının onuncu yılı, Sivas Kongresi'nin ellinci yılı Türkiye Cumhuriyeti'nin yetmiş beşinci yılı veya Gümrü Anlaşması'nın yüzüncü yılında filatelik tasarımlar çıkarılmıştır. Buna göre, 2024 yılı itibarıyla yayımlanmış olan pul emisyon programları incelendiğinde, 1915-2014 yılları arasında Sarıkamış Harekâtı'nın hiçbir biçimde filatelik çalışmalara konu edilmediği anlaşılmıştır.

Sarıkamış Harekâtı konulu çalışmalarda, genellikle askerî harekât sırasında çekilmiş fotoğraflara yer verilmektedir. Çekilen bu fotoğraflarda ise genellikle soğuk ve karlı hava koşulları ile askerî harekâta yön veren komuta kademesinden subaylar ve yakın çevrelerindeki askerler görülmektedir. Buna göre Sarıkamış Harekâtı'nı tarihî süreç içerisinde ele alan çalışmalarda, çoğunlukla dönemin koşullarını yansıtan ve doğrudan arşiv belgesi niteliği taşıyan doküman, pusula, harita ve fotoğraf gibi

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

görseller kullanılmışken sonraki süreçte daha çok tiyatro, minyatür sanatı, resim yarışması ve pul sergisi gibi etkinliklerle konunun anlam ve önemine dikkat çekmeye çalışan argümanlar kullanılmıştır. Dolayısıyla günümüze kadar tasarlanmış filatelik çalışmalarda gerek askerî nitelikli belgeler gerekse fotoğraf kullanımı gibi detaylar göz ardı edilmiştir. Yapılan çalışmalarda çoğunlukla, sanatçı görüşünü yansıtan betimlemelere yer verilmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmadaki pul tasarımları üzerine yapılan değerlendirmeler hem Sarıkamış Harekâtı'na duyarlılık kazandırmakta hem de oluşturduğu farkındalıkla birlikte filatelik ürünlerin önemine dikkat çekerek etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720

Kaynakça

- Allahuekber Dağları ve Milli Parkı. (2015). *Actual Medicine*, 23(1), 69-71.
- Ağaoğlu, B. (2007). *Sarıkamış Harekâtı kaynakçası*. (1. Baskı). İstanbul: İkarus.
- Ağaoğlu, B. (2010). *Sarıkamış Şehitleri Kaynakçası (1914-2009) (Sistemantik)*. Erişim Adresi: https://www.mikrobeta.com.tr/dosyalar/210_274.pdf (Erişim: 01.02.2024).
- Altunok, B. (2020). *81 ilin gözünden Sarıkamış resimleri sergisi*. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/81-ilin-gozunden-sarikamis-resimleri-sergisi-41423638> (Erişim: 03.02.2024).
- Cankurtaran, E. (Ed.). (2015, Ocak). Sarıkamış Harekâtı'nın 100. Yılı "Türkiye Őehitleriyle Yürüyor" anma etkinliği, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Bülteni*, 203, 2-6.
- Demirtaş, A. A. (2015). *Rus Kaynaklarına Göre Sarıkamış Harekâtı*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, Ö. (2005). *Sarıkamış'a giden yol rehin alınan imparatorluk*. (1. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erickson, E. J. (2008). The Armenians and Ottoman military policy, 1915. *War in History*, 15(2), 141-167. <http://www.jstor.org/stable/26070763>
- Filateli Sözlüğü. (2016). *Filateli terimler*. https://www.filateli.gov.tr/docs/2016_filateliterimler.pdf (Erişim: 29.04.2024).
- Günaydın, Y., Eken, O. Y., Yumuk, B. ve Gemici, M. (Yay. Haz.). (2013). Sarıkamış Muharebesi. *Türkiye Muharip Gaziler Derneği Dergisi*, 27(129), 13-14.
- Öğün, T. (2019). Sarıkamış Harekâtı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 470-473.
- Öksüz, H. ve Usta, V. (2014). I. Dünya Savaşı sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve çevresini bombalaması. *Türkiyat Mecmuası*, 24(1), 25-51. <https://doi.org/10.18345/tm.22447>.

- Aycil, S. (2024). Sarıkamış harekâtı temalı filatelik tasarımlar üzerine bir araştırma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 35-52. DOI: 10.54557/karataysad.1458720
- Pulhane. (2014a). *Sarıkamış Harekâtının 100. Yılı*. <https://www.pulhane.com/KatalogSayfalari/k201429.html#igz201429> (Erişim: 05.02.2024).
- Pulhane. (2014b). *Sarıkamış 2014 Pul Sergisi 22-26.12.2014 SARIKAMIŞ*. <https://www.pulhane.com/OzelGunDamgaSayfalari/ot201445.html> (Erişim: 29.04.2024).
- Pulhane. (2016). *Doğal Koruma Alanları ve Milli Parklar*. <https://www.pulhane.com/KatalogSayfalari/k201614.html> (Erişim: 09.02.2024).
- Sadıgov, R. (2019). Rus kaynaklarına göre Sarıkamış Harekâtı. *SUTAD*, (46), 279-302.
- Sarı, İ. (2017). *Sarıkamış Şehitleri*. (1. Baskı). Antalya: Net Medya Yayıncılık.
- Solmaz, G. (2009). Sarıkamış tarihinde iki kilim iki lider. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, 335-350.
- Taşyürek, M. (2019). *Anılarla Sarıkamış*. (1. Baskı). İstanbul: Ravza Yayınları.
- Tetik, A., Kiper, S., Seven, A. ve Demirtaş, S. (Ed.). (2005). *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi Harekâtı 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar*. Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- Ümraniye Belediyesi. (2024). *Sarıkamış*. <https://umraniye.bel.tr/tr/main/eventcalendar/sarikamis/4132> (Erişim: 12.03.2024).
- Yirik, Ő. ve Seyitoğlu, F. (2014). Hüzün turizmi ve mabetleşme süreci kapsamında "Sarıkamış". (ss. 754-765). Kasım 13-16, 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara.
- Zafer Gazetesi. (2024). *Sarıkamış'ta üç boyutlu sergi*. <https://zafergazetesi.org/haber/18685595/sarikamista-uc-boyutlu-sergi> (Erişim: 12.03.2024).
- Zengin, M. H. (2023). Ortak hüzün Sarıkamış kardan anıt heykel ve anma geleneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(44), 2044-2062. <https://doi.org/10.12981/mahder.1384091>.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Derleme Makale

Makale Geliş Tarihi: 23.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.04.2024

MİMARİ BİR AKIM OLAN BRÜTALİZMİN GRAFİK TASARIM ALANINDA KULLANIMI

Yunus Şafak KAHRAMAN*

Öz

Genel anlamda mimariyle ilişkilendirilen brütalizm; ressam, heykeltıraşlar, fotoğrafçılar ve tasarımcılar tarafından da benimsenen bir görsel sanat tarzıdır. II. Dünya Savaşının sonunda modern mimari hareketinin bir devamı olarak ortaya çıkan brütalizm akımı, 1950-1980 yıllarında kısa sayılabilecek bir dönemde oldukça popüler hale gelmiş ve dünyanın dört bir yanında bu akımın ikonik mimari eserleri inşa edilmiştir. Brütalizm felsefesi ve mimari özellikleri kendi döneminde oldukça ilgiyle karşılanmış ve gelecekle ilişkilendirilmiş olmasına rağmen 80'li yıllara geldiğinde yoğun eleştirilere maruz kalmış hatta birçoğ brütalist hükümet binası yıkılmaktan kurtulamamıştır. Bu mimari akımın son bulmasının en önemli nedenleri olarak hükümetlerin politika değişimleri ve binaların iyi yaşlanmaması gösterilmektedir. Mimari anlamda günümüzde bu anlayışla inşa edilen bina sayısı parmakla sayılabilecek kadar azdır. Günümüzde brütalist mimarının görenleri kendine hayran bırakan ve dönemine meydan okuyan devasa yapıları, başka sanat dallarına ilham kaynağı olmuştur. Brütalizmin geometrik formları ve ham malzemeyi kullanmasından ilham alan mobilyalar, beton malzemeyle yapılmış mutfak araç gereçleri, kullanışlı objeler, modüler heykeller ve grafik tasarımları günlük hayatımızda görmek mümkündür. Özellikle brütalist web sitesi tasarımları, giderek daha popüler hale gelmeye başlamıştır. Brütalist tasarımın malzemelerin sergilenmesi, sade renk paleti, süslemelerden arındırılmış olmak, modüler ve tekrarlanan tasarım öğeleri, anıtsallık gibi özellikleri belirli ilkeler halinde sistemleştirilmiş olmasına rağmen akımın tasarım alanında karşılaştığı en büyük zorluk, bu tasarım ilkelerinin uygulanışının yalnızca tasarımcıdan tasarımcıya değil, ortamdaki ortama da değişlik göstermesidir. Görsel sanatların hemen hemen bütün dallarında brütalist akımın tasarım öğeleri benimsenerek oluşturulmuş eserler günümüzde de ilgiyle karşılanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada brütalizmin tarihi, felsefesi ve tasarım özellikleri, günümüzdeki grafik tasarım örnekleriyle birlikte

* Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İletifim ve Tasarım Bölümü, yunus.safak.kahraman@karatay.edu.tr, ORCID: 0009-0001-4304-9790.

Bu çalışmada için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, 2024 Bahar,
e-ISSN: 2651-4605**

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

açıklanmaya çalışılmış, Brütalist tasarım öğelerinden yola çıkılarak iki afiş tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Brütalizm, Brütalist Yapı, Brütalist Tasarım, Grafik Tasarım.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

The Use of Brutalism Architectural Syle in Graphic Design

Abstract

Generally associated with architecture, brutalism is a visual art style that has also been embraced by painters, sculptors, photographers, and designers. Emerging as a continuation of the modern architecture movement at the end of World War II, the brutalism movement became very popular in a short period between 1950-1980 and iconic architectural works of this movement were built all over the world. Although the philosophy and architectural features of brutalism were met with great interest and associated with the future in its own time, it was subjected to intense criticism in the 80s and even many brutalist government buildings were demolished. The most important reasons for the end of this architectural trend are the policy changes of governments and the fact that buildings do not age well. Architecturally, the number of buildings built with this concept today is almost negligible Today, the massive structures of brutalist architecture, which fascinate and defy their time, have inspired other art forms. Inspired by Brutalism's use of geometric forms and raw materials, it is possible to see furniture, kitchen utensils made of concrete, useful objects, modular sculptures and graphic designs in our daily lives. Especially brutalist website designs have become increasingly popular. Although the features of brutalist design such as the display of materials, simple colour palette, being free of ornaments, modular and repeated design elements, monumentality have been systematized as certain principles, the biggest challenge faced by the movement in the field of design is that the application of these design principles varies not only from designer to designer but also from environment to environment. In almost all branches of visual arts, works created by adopting the design elements of the brutalist movement are still welcomed with interest today. For this reason, in this study, the history, philosophy and design features of brutalism were tried to be explained together with examples of graphic design today, and two posters were designed based on Brutalist design elements.

Keywords: Brutalism, Brutalist Architecture, Brutalist Design, Graphic Design.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Brütalizmin Tarihi ve Felsefesi

Brütalizm kelimesinin kökeni, Fransızca bir tabir olan bétonbrut, kelimesinden gelmektedir. İşlenmemiş ham beton anlamında kullanılan bu tabir, aynı zamanda akımın en temel prensibi olan malzemenin yalınlığını anlatmaktadır. Malzemeden esinlenerek béton-brut kelimeleriyle türetilmiş bir isimle anılan bu akım, bazı kesimler tarafından acımasız olarak nitelendirilir. Bunun sebebi özellikle Doğu Avrupa ülkelerindeki bu stil örneklerinin, keskin açıları ve keskin formlara sahip olmasıdır (Michael J. Lewis). Mimarlıkla ilgili bir terim olarak ortaya çıkan brütalizm kelimesi, ilk olarak 1949’da Villa Göth adlı kare tuğlalı bir evi tanımlamak için İsveçli bir mimar olan Hans Asplund tarafından ifade edilmiştir. Hopkins (2014), brütalizmi, başlangıçta mimar Alison ve Peter Smithson’ın çalışmalarının etrafında merkezlenen modernist mimarinin bir dalı olarak tanımlar. İkisinin, Le Corbusier’in savaş sonrası çalışmalarından ilham aldığını belirtir. Smithson’ların 1954 yılında yaptığı Hunstanton School’da borular ve elektrik hatlarını açıkta bırakma kararı almaları bu akımı bina formunda hayata geçirmiştir. Yapı malzemelerinin kasıtlı olarak ham bırakıldığı süslemelerden uzak yapılar, birer birer yükselirken aynı zamanda bu tarz sistemleştirilmeye çalışılmıştır. Brütalizm manifestosu, 1955’teki The Architectura Review Dergisi’nde, Reyner Banham’ın “Yeni Brütalizm” başlıklı makalesini yayınlamasıyla dikkatleri üzerine çekmiştir (Mould, 2017, s. 701). Banham, 1960’ların sonunda kaleme aldığı “Yeni Brütalizm: Etik mi Estetik mi” adlı kitabında brütalizmi, bir mimari devrim olarak nitelendirir ve ardındaki mimari felsefeyi açıklar. Bu sayede brütalizm daha iyi anlaşılır ve daha geniş bir mimar kitlesi tarafından kabul görür.

Resim 1: Brütalist mimari örnekleri (soldan sağa Geisel Library-Kaliforniya, Royal National Theatre-Londra).

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

XIX. yüzyılda yaşanan endüstri devrimi toplumsal sınıfları, üretim tarzını ve sanat anlayışlarını değiştirmiştir. Ekonomik değişime paralel olarak sanatsal çerçevede yaşanan değişim ve gelişmeler, II. Dünya Savaşı sonrasında halkın konut yetersizliğinden kaynaklı ihtiyaçlarının karşılanamaması ve ekonomik sıkıntılar, hızla yeniden inşa edilmesi gereken Avrupa'da yeni bir mimari stilin doğmasına neden olmuştur (Kiremitçi ve Kılınç, 2016, s. 83). O dönemde ortaya çıkan konut yetersizliği sorunu, ucuz olması ve hızlı işlenebilmesinden dolayı endüstriyel bir malzeme olan betonun kullanımıyla çözülmeye çalışılmıştır. Diğer yandan betonun yoğun olarak uygulandığı brütalist devasa yapılar, bazı ülkelerde siyasi gücün bir göstergesi olduğu düşünülerek inşa edilmiştir. Bu yeni mimari akım, İngiltere ve Avrupa'nın birçok kentinde kamu kurumları, özellikle hükümet binaları, kültürel kompleksler, okullar, üniversiteler ve hastaneler için tercih edilen bir stil hâline gelmiştir. Bütün dünyaya yayılan bu akımın en iyi örnekleri Avrupa, Amerika, Avusturya, İsrail, Brezilya, Rusya ve Japonya'da inşa edilmiştir. 50, 60 ve 70'li yıllarda en popüler dönemini geçiren brütalizm, 1980'lere geldiğinde, etkisini yavaş yavaş yitirmiştir. Dönemin ideolojik düşüncelerinin etkisinin azalması; ham betonun iyi yaşlanmaması, su hasarı ve genel estetiği azaltan çürüme belirtileri, bu durumun teorik ve yapısal nedeni olarak gösterilebilir. Seksenlerden sonra bu akıma ait yapılar, yoğun eleştirilere maruz kalmış yapısal nedenlerle, hayranlarının tepkilerine rağmen teker teker yıkılmaya başlamışlardır. Bu yapıları çirkin ve hissiz yapılar olarak yorumlayan bazı kesimlere rağmen döneminin sosyal ve siyasi durumunun doğal bir yansıması olarak ortaya çıkan geometrik formlardaki bu etkileyici yapılar, bugün onları bu kadar çekici kılan Şeylerin bir parçası olan grafik kalitesine sahiptir (Stewart, 2018).

Banham'ın, kendi anlatımıyla tanımladığı brütalizmin yapısal anlamda üç temel prensibi vardır: Görüntü olarak hatırlanabilirlik, yapının açık sergisi ve malzemelerin olduğu gibi kendi nitelikleri ile değerlendirilmesi (Banham, 2011, s. 19). Brütalist mimari; tipik olarak baş döndürücü büyüklükte, kale benzeri, konstrüksiyonun dışarıdan rahatça anlaşıldığı binalar tasarlar; yapılar, bir bütün içinde gruplanmış ya da düzenlenmiş özel fonksiyonlu alanların modüler olarak tekrar etmesiyle kütleli bir hale gelir (Savaş, 2017). Bu tekrarlanan geometrik Őekillere sahip yapılardaki fonksiyonlardan bir ya da birden fazlasının abartılması yoluyla yapının tanınabilirliğinin sağlanması mümkün olur. Bu özellik

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

mimari tasarımda, “kimliği bileşenleriyle belirtme” felsefesinden hareket ederek mimarlığa yeni bir boyut getirmiştir (Kiremitçi ve Kılınç, 2016, s. 83). Bu özelliğiyle brütalizm, Le Corbusier’in “mimari, ham malzemelerle etkileyici ilişkiler kurmaktır” tanımıyla da paralellik gösterir. Doksan dereceye bağlı kalmakla beraber herhangi bir binada, o binayı oluşturan çeşitli işlevlerin kendilerini dışarıya vurma zorunluluğu vardır. “Biçim”i bazı işlevlere dayandırmak, işlevleri gizlemeden ortaya çıkararak bunlardan bilinçli olarak estetik yaratmak brütalizmin temel ilkelerindedir (Salgın, 2007). Son olarak malzeme olduğu gibi kullanılmış, renk ya da başka süsleyici elemanlar kullanılmadan biçimler oluşturulmuştur (Savaş, 2017). Genellikle ham beton, elik ve camlardan oluşan birçok brütal binada, inşaatta kullanılan kontrplak kasanın damgası beton üzerinde görülebilir, kullanılan tuğlalar düzleştirilmez veya aşıap bileşenlerle süslenmez (Mould, 2017, s. 701). Brütalizmin mimari yapılarda geçerli olan bu yapısal prensiplerinin karakteristik özellikleri, genel anlamda diğer sanat dallarında da etkili olmuştur.

Brütalizmin Tasarıma Etkileri ve Bugünü

Bürütalizm, sadece beton kullanımıyla özdeşleşen bir mimari tavır değildi. Tasarım ve yapı teknolojisinin kullanımında, malzeme seçimindeki tutarlılığın ifadesiydi. O günlerin en yaygın malzemesi olan betonun, dış cephesinde sıva olmaksızın kullanılması, betona heykelimsi ifadeler vererek yapı malzemesinin tasarıma dahil edilmesiyle mimaride hayat bulan (Stewart, 2018) brütalizm, ressamlar, heykeltıraşlar, grafik tasarımcılar ve fotoğrafçılar tarafından da benimsenen bir görsel sanat tarzı haline gelmiştir (Highmore, 2017, s. 205). Brütalizmin hâkim olduğu görsel desen, dikkat çekici bir şekilde Smithson’un konut kümelenmeleri için oluşturduğu kentsel planlarda, Paolozzi’nin heykellerinde ve Henderson’ın resim yapımında birbirine benzer grafik tasarımları karakterize etmektedir (Victoria, Zimmerman 2014). 1952 yılında Eduardo Paolozzi tarafından tasarlanan duvardaki boyanın üzerine yapılmış düzensiz çizgilere benzeyen bir duvar kâğıdı, Brütalizmin ham ve dürüst prensipleriyle bağlantılı kabul edilir (Highmore, 2013).

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Resim 2: Eduardo Paolozzi tarafından tasarlanan duvar kâğıdı.

Brütalizmin günümüzdeki yorumuyla tasarlanan mobilyalarıyla beraber; ham betondan yapılmış fonksiyonel objeleri, açık hava için tasarlanmış oturakları, mutfak araç gereçleri ve aksesuarları ham malzemeleri ve geometrik formlarıyla günlük hayatımızda görmek mümkündür. Brütalizm -doğuşundan yaklaşık 70 yıl sonra- Londralı tasarımcı Liliana Ovalle (1977-)'ın koleksiyonundaki esere ilham vermiş, sanatçı tasarladığı küçük ölçekli objelerde malzeme olarak ham betonu kullanmıştır. Başta Le Corbusier'in mimari eserleri olmak üzere tanınmış brütalist mimari eserleri referans alan sanatçının brütalizmden ilham alan mobilya, mutfak gereçleri ve çeşitli aksesuar tasarımları mevcuttur. Kanadalı mimar ve heykeltıraş David Umemoto, brütalist mimari hareketin özelliklerini andıran ve oldukça popüler hale gelen bir heykel koleksiyonu tasarlamıştır. Kompozisyonlar temel geometri ve simetri kullanılarak oluşturulur. Tasarladığı modüler heykeller devasa soyut anıtları minyatür olarak temsil eder.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Resim 3: Liliana Ovalle'in brütalist objeleri ve David Umemoto'nun modüler heykel tasarımı (soldan sağa).

Kütlesel, keskin köşeli ve baskın geometrik formları ve ham malzeme kullanımıyla dikkat çeken brütalizm, sahip olduğu burjuva karşıtı karakteri sebebiyle mobilya ve ürün tasarımına da hızlı bir şekilde yansımıştır. Amerikalı heykeltıraş/tasarımcı Paul Evans (1931-1987), brütalist mobilya tasarımlarıyla öne çıkmaktadır. Metal ve ham ahşapla teknoloji ve el işçiliğini başarılı bir şekilde birleştirerek tasarladığı ürünler bu akımı temsil eden tasarımlar arasında yerini almıştır (Selçuk, 2013).

Resim 4: Paul Evans tasarımı mobilyalar.

Brütalist mimarların eserlerinde, çoğu zaman, heykelsi formları kullanmaları mimari akımı, plastik sanatlara da yakınlaştırmıştır. Özellikle seramik sanatında brütalist etkinin ortaya çıkması için gerekli biçim özellikleri: strüktürün açıklığı, anıtsal-kütlesel bir biçim olma, ham kilden,

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

sırsız ya da kısmi olarak sırlı olma, kilin plastikliğini kullanmayan geometrik bir estetiğe sahip olmasıdır. Bu özelliklerin bir araya geldiği çalışmalar için brütalist etkiden söz etmek mümkün olmaktadır (Savaş, 2017).

Grafik Tasarım ve Brütalizm

Geçtiğimiz son yıllarda mimari yapılarının yıkım tartışmalarıyla gündeme gelen brütalizm için sosyal medya, beklenmedik bir kurtarıcı olmuştur. Bütün dünyada brütalizm akımının temsilcisi olan yapıların fotoğrafları sosyal medyada hızla yayılmış, akımı temsil eden objeler, hediyelik eşyalar ve posterler ilgiyle karşılanmıştır (Saval, 2016). Mimaride Brütalizmin 1980'lerde etkisini yitirdiği bilinse de bugün grafik tasarımın çeşitli alanlarında Brütalizmin yapısal prensiplerinden ilham alan tasarımlar mevcuttur. Bu tasarımlarda Brütalizmi iki ayrı fonksiyonuyla görmek mümkündür. Bunlardan ilki brütalist eserlerin görsellerinin doğrudan kullanıldığı tasarımlar diğeri ise, Brütalizmin prensiplerine dayanarak hazırlanan tasarımlardır. Bunlardan her ikisine de grafik tasarımcı Peter Chadwick'in İngiltere ve İtalya'daki brütal yapıları konu alan ve bunlardan ilham alan posterleri örnek gösterilebilir.

Resim 5: Brütal Poster Örnekleri (Peter Chadwick).

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Brütalizmin temel prensiplerinden hareketle birçok alanda tasarımcılar tarafından hazırlanan web site tasarımları, tipografik çalışmalar, dergi ve kitap kapakları, dijital oyunlar da vardır. Bu tasarımların son derece ham ve süslemelerden arındırılmış olması, izleyicinin dikkatini çekecek kadar iyi görünmesini sağlamaktadır. Bugün hatırı sayılır bir kitlenin, bu akımın ilkelerinden tasarımda faydalanmak istemeleri de bu nedenledir. Brütalist tasarımların görsel özelliklerini belirlemek zor olabilir. Çünkü bunlar, yalnızca tasarımcıdan tasarımcıya değil, ortamdan ortama da değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte, brütalizm akımının izleyiciler üzerinde etki bırakan kendine has bazı özellikleri vardır.

-Malzemelerin sergilenmesi: Mimari alanda betonun sergilenmesi gibi, web sitelerinde de stil sahibi olmayan, temiz HTML kullanımı.

-Genellikle tek bir renk tonunu içeren, siyah, beyaz ve gri gibi tek renge sahip bir renk şeması kullanımı.

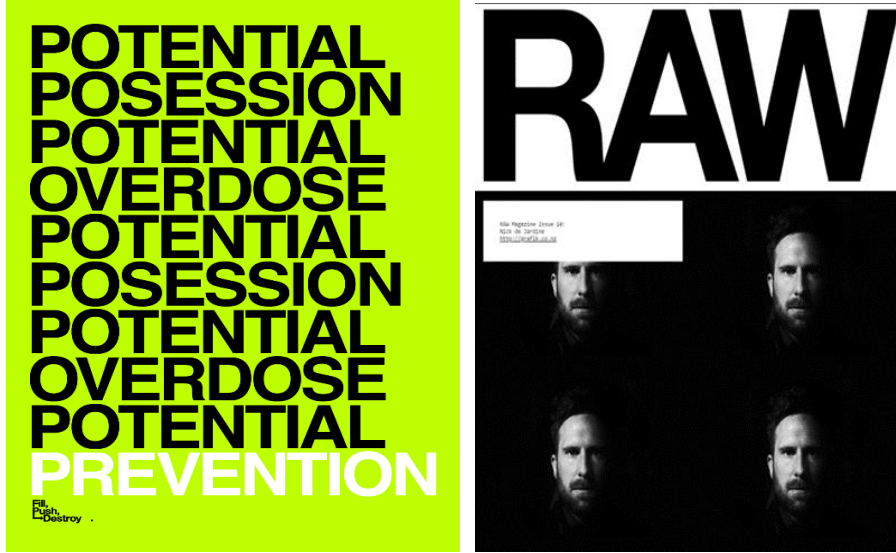
-Sadelik ve işlevselliği amaçlayarak, süslemelerden arındırılmış olma.

-Modüler ve tekrarlanan tasarım öğelerini kullanma.

-Doğrusal kenarlarla parçaları birbirine ekleme ve bu parçaları düzenlemeden veya manipüle etmeden sunma gibi özelliklerin tamamı ya da bazısı farklı grafik tasarım alanlarındaki örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Brütalizmin savunucuları onun dürüstlüğüne ve cüretkâr yaklaşımına ilgi duyarlar. Web tasarımında Brütalizmin çoğunlukla işlevsel olarak başladığı görülmektedir. Kasıtlı olsun ya da olmasın, web tasarımcıları basit, gösterişsiz ve kullanışlı arayüzler yaratmaya odaklandıklarında, brütalizmden ilham alırlar. Brütalizmin bu yönüyle tasarımı çıplak bir HTML sitesi olarak kullanıma sunulabilir. Bu tarzda tasarlanmış web tasarımları internetin yalnızca HTML'ye sahip olduğu günlerde yaratılmış gibi görünürler. Brütalist web siteleri, binaların pürüzlü kenarları gibi her türlü düzenlemeden kaçınır, Arial ya da Times New Roman gibi varsayılan bilgisayar yazı tiplerini ve işlenmemiş fotoğrafları tasarımda kullanırlar. Brütalizm akımına has bir özellik olan devasa taş binaların heybetli doğası, web tasarımcıları tarafından sıklıkla büyük boyutlu tipografiyle yorumlanmaktadır.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Resim 6: Brutalist Tasarım Örnekleri.

Dijital ortamda brütalizm, genç nesil tarafından günümüzün web tasarımının hafifliğine, iyimserliğine ve anlamsızlığına bir tepki olarak kullanılmaktadır. Brütalist web sitelerinin çoğunluğunun sahip olduğu birkaç belirgin özellik vardır. Tek renkli arka plan (her zamanki gibi beyaz, siyah veya yeşil); göze batan alışılmadık renk tonları, bazen kod görselleştirilmesine benzeyen monospaced ya da büyük ve kalın tipografi; belirgin bir hiyerarşinin olmaması, yönlendirmelerin hiç olmaması ya da bazen oldukça sıra dışı olan basit yönlendirmelerin bulunması, süslemelerin tipografi ya da geometrik tekrarlarla yapılması gibi özellikleri brütalist web tasarımlarında görmekteyiz (Reed, 2017). Kodların azlığı nedeniyle hızlı kullanım sağlaması gibi bazı teknik özelliklerle birlikte bu özellikler brütalist web sitelerine olan ilgiyi arttırmaktadır.

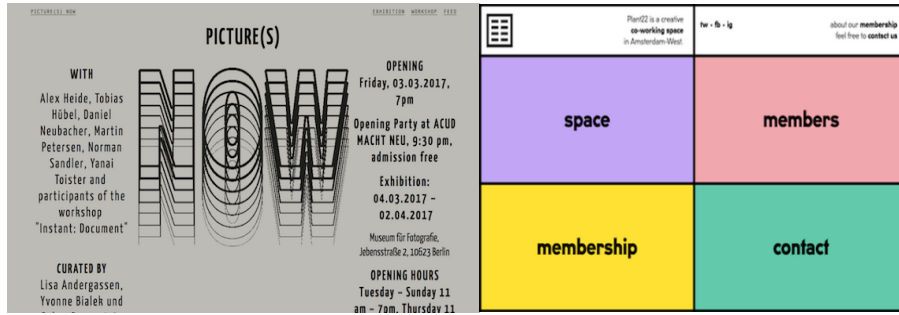
**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, 2024 Bahar,
e-ISSN: 2651-4605**

Kahraman, Y. ř. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Resim 7: Joao Paulo Teixeira'nın giriş sayfası ve Seven: Thirty web siteleri.

Örneklerde görüldüğü gibi anlaşılır, basit, vurgulanmak istenenin doğrudan gösterildiği tasarımlarda brütalist etkiyi görmek mümkündür. Günümüzde bireysel ya da kurumsal birçok amaca hizmet eden brütalist web siteleri mevcuttur. Bu web site örneklerinin incelenmesi brütalizmin web site tasarımları üzerindeki etkisini anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Resim 8: Şimdi Resimler (solda) ve Plant22 web site tasarımları.

Picture Now (Şimdi Resimler) adlı afişte birçok brütalist unsurun vurgulandığını görmekteyiz. Beton benzeri arka plan rengi, basitleştirilmiş ve hiyerarşik olmayan bir yazı tipi kullanılmıştır. Ayrıca hepsinin merkezine, genellikle brütalizm çağında tasarlanan büyük boyutlu binalara benzeyen büyük boyutlu bir metin yerleştirilmiştir. Plant 22'ye ait afişte görüldüğü gibi tasarımcıların brütalizmin ilkelerini web'e uyarlayabilmelerinin bir başka yolu da modüler tuğlalar kullanmaktır.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Izgara tabanlı tasarımın Şu anda moda olduğu ve duyarlı tasarımla çok iyi uyum sağladığı göz önüne alındığında brütalist akımın bir parçası olduğu kabul edilir (Scaca, 2018). Günümüz web tasarımlarında brütalizm, genç ve cüretkar olarak karşımıza çıkar ve genellikle daha genç, daha sanatsal izleyicileri hedef almaktadır. Kullanıcılara etkileyici bir deneyim sunan bu web tasarım ekolünün çoğunlukla serbest çalışanlar, yaratıcılar ve çağdaş bir izleyici kitlesinin ilgisini çekmeyi uman markalar tarafından kullanıldığı görölmektedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda tek seferlik bir etkinlik veya sergi düzenlemek isteyenler için de akıllıca bir seçim olabilir. Brütalist tasarımlar, büyük kitleler yerine yalnızca tasarımlarının sınırlı bir kitleye hitap edeceğinin bilincinde olan cesur tasarımcılar tarafından tercih edilmektedir.

Resim 9: Emma adlı kâr amacı gütmeyen bir kuruluşa ait brütalist web sitesi örneği.

Emma'ya ait afiş tekrar eden, dikkat çekici tipografisi, sade renk tercihiyle brütalizmden ilham almış gibi görünüyor. Bu alışılmışın dışında düzen, kâr amacı güden bir kuruluş için uygun olamayabilir. Fakat Emma gibi sanatsal bir organizasyon için mükemmel bir tercihtir. Diğer tasarım alanlarına baktığımızda brütalist tasarımları sergilemek için tasarımcıların grafik ve yazı karakterleri kombinasyonunda posterler tasarladıklarını da görmekteyiz. Bu tasarımlarda bazen ana hatlarıyla, bazen de dolu ve genişletilmiş yazı karakterleri kullanılmaktadır. Dijital tipografide brütalizm, bazen beklenmedik Şekillerde yerleştirilmiş büyük ve heybetli harflerle tasarlanmış olarak karşımıza çıkar.

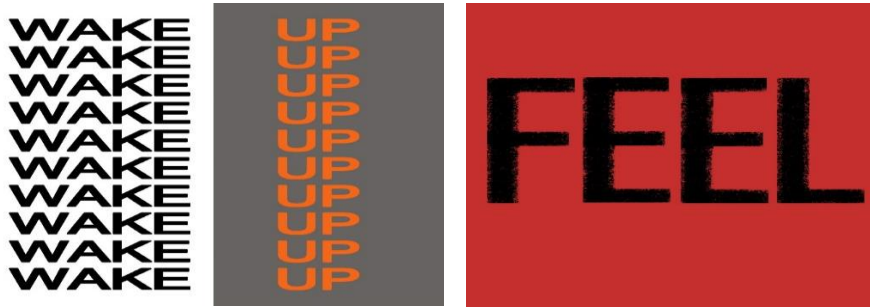
Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Resim 10: Brütalist Tipografi Örnekleri.

Grafik Brütalizm ve Mimari Brütalizmi görsel olarak karşılaştırmaya çalışırsak, mimari çiğ, kaba ve cilasız olarak tanımlanırsa, benzer şekilde bu özellik Grafik Brütalizm'in bir özelliği olabilir. Ancak, iki stili yönlendiren fikirleri karşılaştırmak daha uygun olacaktır (Royseland, 2018). Görsel olarak, orijinal brütalist yaklaşımda tasarlanmış bir nesnenin brütalist mimarideki gibi işlevine odaklanmak ve kasıtlı olarak bu işlevi çarpıcı bir şekilde vurgulamak brütalist tasarımın özellikleri arsındadır (Brage, 2019). Grafik tasarımda brütalizm ham özgünlüğe, yeniliğe ve eldeki malzemeleri en iyi şekilde değerlendirmeye dönüşü ifade eder. Bugün brütalizmin iyimserliğini, sadece mimaride değil grafik tasarımda da görmek mümkündür.

Brütalist Afiş Tasarımı Uygulamaları

Resim 11: Brütalizm etkisinde tipografik afiş (Yunus Şafak Kahraman).

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Yukarıdaki afiş tasarımlarının ilkinde brütalizm akımını temsilen gri renk tonları kullanılmıştır. Tipografinin tekrar eden kelimelerden oluşması, bu akımın tekrar eden formları kullanması ile ilgilidir. Brütalist akıma bağlı kalınarak sade, yalın ve işlevsel bir tasarım yapılmış iri harflerle yazılmış kelimelerin tekrarı ile dikkat çekicilik sağlanmaya çalışılmıştır. İkinci afişte dikkat çekicilik özelliği, brütalist tasarımda çok kullanılan kırmızı rengin zemine uygulanmasıyla gerçeleştirilmeye çalışılmıştır. Harflerin köşeli dikdörtgensel yapıları düşünülerek “feel” kelimesi seçilmiş böylece brütalist yapıya atıfta bulunulmuştur. Harflerdeki doku, betonun ham hâliyle kullanılışını temsil ederken iri puntolu harfler kullanılarak brütalizmin heybetli yapılarının etkisi verilmeye çalışılmıştır. Dikkatin tipografide yoğunlaşması için başka herhangi bir süsleme unsuru kullanılmamış, tasarım en yalın hâliyle bırakılmıştır.

Sonuç

Grafik tasarım uygulamaları, oldukça geniş bir alanı kapsar. Bu uygulamaların pek çoğu birbiri ile ilişki içerisindedir. Grafik tasarımın kitap kapakları ve içerikleri, dergi, gazete, web tasarım, afişler, ürün ambalajları, bilgilendirme amaçlı ilanlar, film setlerinin tasarımı ve yayımlar gibi oldukça geniş bir yelpazesi vardır. Bu çalışmada, grafik tasarım alanında brütalizmin geçmiş ve bugünde olan uygulamaları incelenmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında, iki farklı afiş tasarlanmıştır. Brütalist yapıların etkileyicilikleri, görkemleri, ilham veren yaratıcılıkları, inşa edilme teknikleri, onları sıradan olmanın ötesine taşımıştır. Sahip oldukları atmosfer, bugün bile izleyicilerinde hayranlık uyandırmaktadır. Brutalizm felsefesinin grafik tasarımın temel işlevlerinden olan çarpıcılık, hatırlanabilirlik ilkelerine önemli ölçüde katkı sağlaması ve göze kolay gelmeyen yapısı tasarımcılarda ilgi uyandırmaktadır. Bu çalışmada genel olarak brütalist tasarımın iyimserliğinden yola çıkılarak yapılan tasarımlar üzerinde durulmuş olsa da bu akım zaman zaman eleştirilen acımasız, soğuk, karamsar yönleriyle de bazı dijital oyunlarda ya da popöler film serilerinde kullanılmaya devam etmektedir. Hayranlık uyandırıcı yönlerinin yanında birçok eleştirinin de odağında olan brütalizm akımının, mimaride eski gücünü yitirmiş olmasına rağmen kendi temel felsefesinden ilham alan tasarımlarıyla günümüzde de ilgiyle karşılandığı görölmüştür.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Banham, R. (2011). The New Brütalizm. *October* (136), 19-28. https://doi.org/10.1162/OCTO_a_00034.
- Brage, E. (2019). *The rise of brütalizm and antidesign: And their implications on web design history*. Informatics at the School of Engineering, Jönköping University, Sweden.
- Highmore, B. (2013). Brütalist Wallpaper And The İndependent Group. *Journal Of Visual Culture*, 12(2), 205-221.
- Highmore, B. (2017). *The art of brütalizm: rescuing hope from catastrophe in 1950s Britain*. Yale University Press.
- Kiremitçi, A. ve Kılınç, C. (2016). Betonun yarattığı akım: Brütalizm. *Hazır Beton Dergisi*, 138, 83-86.
- Mould, O. (2017). Brütalizmredux: Relational monumentality and the urban politics of brütalist architecture. *Antipode*, 49(3), 701-720.
- Reed, A. (2017). Inspiring&Trendy Brütalist Websites That Will Make Your Day, <https://designwebkit.com/design/trendy-brütalist-websites/>.
- Salgın, B. (2007). *Brüt Beton, Brütalizm ve Türkiye Örnekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Saval, N. (2016). Brütalizm is back. The New York Times.
- Scaca, S. (2018). Brütalist Web Design: *Where Did It Come From and Why Is It Back?* WPMU DEV. <https://wpmudev.com/blog/brütalist-web-design-where-did-it-come-from-and-why-is-it-back/>.
- Selçuk A. S. (2013). Hayat Kadar Gerçek. <http://selenselcuk.blogspot.com/2013/01/hayat-kadar-gercek-brütalizm.html>.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Mimari bir akım olan brütalizmin grafik tasarım alanında kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 53-69. DOI: 10.54557/karataysad.1457763

Stewart, J. (2022, 4, 12). Brütalizm: *What is it and Why is it Making a Comeback?* My Modern Met. <https://mymodernmet.com/brütalist-architecture/>.

Victoria, W., Zimmerman, C. (2011). *New Brütalist Image 1949–55: 'atlas to a newworld' or, 'trying to look at things today'* Issue 4. <http://britishartstudies.ac.uk/issues/issue-index/issue-4/new-brütalist-image>.

Resim 1: <http://selenselcuk.blogspot.com/2013/01/hayat-kadar-gercek-brütalizm.html>.

Resim 2: <http://britishartstudies.ac.uk/issues/issue-index/issue-4/new-brütalist-image>.

Resim 3: <https://www.dezeen.com/2016/12/18/liliana-ovalles-mini-concrete-sculptures-brütalist-buildings/> ve <https://www.gzt.com/infografik/arkitekt/heykel-ve-mimarinin-kesisimi>.

Resim 4: <https://www.arkitera.com/haber/Brütalizmn-dansi-v-endustriyel-tasarimda-ve-mobilya-tasariminda-brütalizm/>.

Resim 5: <https://www.itsnicethat.com/articles/popular-this-brutal-house>.

Resim 6: <https://brütalistwebsites.com/raw/grafik.co.nz/>.

Resim 7: <https://wpmudev.com/blog/brütalist-web-design-where-did-it-come-from-and-why-is-it-back/>.

Resim 8: <https://wpmudev.com/blog/brütalist-web-design-where-did-it-come-from-and-why-is-it-back/>.

Resim 9: <https://webflow.com/blog/10-brütalist-websites>.

Resim9:<https://www.icmimarlikdergisi.com/2017/01/05/brütalizmden-ilham-alinarak-tasarlanmis-objeler/>.

Resim 10: <http://selenselcuk.blogspot.com/2013/01/hayat-kadar-gercek-brütalizm.html>.

Resim 10: <https://bashooka.com/inspiration/brütalist-typography-designs-for-inspiration/>.

Resim 11: Kahraman, Y. Ő. (2019). Brütalizm etkisinde tipografik afiş [Dijital afiş].

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinsellikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Görüş Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 07.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.04.2024

TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜMLER VE YENİ ÇAĞ DİNSELLİKLERİ

Kübra ARSLAN*

Öz

Gelişen teknolojilerin toplumsal hayat üzerindeki etkileri geniş bir inceleme alanı imkânı sunmaktadır. Sanayi Devrimi'nden bu yana makinelerin hayatımızdaki yeri yadsınamaz ölçüde artmaktayken toplumun yapıtaşlarından birini oluşturan kurumlardan din de değişen ve dönüşen anlam dünyalarıyla sosyal değişme serüveninde bu etkiden nasibini almaktadır. Bu düşüncelerden hareketle teknolojik gelişmeler bağlamında, dinin insan yaşamı üzerindeki belirleyiciliğinin geri planda kaldığı söylenebilmektedir. Sekülerleşme hareketleri doğrultusunda cemaat bazlı toplu dinî ibadetlerin/dinî ritüellerin yerini bireysel inanç ve ritüellere bıraktığı; içinde bulunduğumuz dünyayı ve ölümden sonraki hayatı anlamaya ve açıklamaya yönelik çabaların ruhani/manevi birtakım açıklamalar yerine bilimsel ve teknolojik rasyonel kimi yanıtlar bulduğu günümüz dünyasında artık dinin bireyselleşmesinden ve yeni çağ inançlarının ortaya çıkmasından da söz etmek mümkündür. Dinî kimliklerin bu şekilde sanal düzlemde akışkan bir hâl kazanması dolayısıyla dinin geleceğine yönelik birtakım soru ve sorunlar gündeme getirilerek bu çalışma içerisinde tartışmaya açılmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı ise, modernleşmenin bir uzantısı olarak da değerlendirilen sekülerleşme ekseninde teknolojik dönüşümlerle uyumlu olarak dinin sanal düzlemde geçirdiği simgesel dönüşümleri ele almaktır. Bu incelemeler yapılırken klasik ve çağdaş kuramcıların din üzerine olan yorumlarından hareket edilmiş olup çalışmada söz konusu çerçevede oluşturulmuş olan yerli ve yabancı literatüre dayalı olarak mesele çok boyutlu bir şekilde irdelenmiştir. Değerlendirmeler sonucunda görülmektedir ki dinler ve dinî birtakım ritüeller teknolojik değişim ve dönüşümler sonrası farklı formlarda varlıklarını sürdürürken dünyayı anlama ve açıklama çabalarına kaynaklık etmeye devam etmektedir. Ancak bu süreçte simgesel bir inşa sürecinden geçmekte ve ortaya teknolojik bir dinsellik modeli çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akışkan Kimlik, Dindarlık, Sekülerleşme, Sanal Din, Tekno-din.

* Doktorant, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, kbrarslan82@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1983-4075.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Technological Transformations and New Age Religiosity

Abstract

The effects of developing technologies on social life offer a wide field of research. Since the Industrial Revolution, the place of machines in our lives has been increasing undeniably, while religion, one of the phenomenon that constitute one of the building blocks of society, has its share of this effect in the adventure of social change with its changing and transforming worlds of meaning. Based on these considerations, it can be said that in the context of technological developments, the determining role of religion in human life has receded into the background. It is also possible to talk about the individualization of religion and the emergence of new age beliefs in today's world, where congregation-based collective religious worship/religious rituals have been replaced by individual beliefs and rituals in line with secularization movements; where efforts to understand and explain the world we live in and life after death have found some scientific and technological rational answers instead of spiritual explanations. Due to the fact that religious identities have become fluid on the virtual plane in this way, some questions and problems regarding the future of religion are brought to the agenda and opened to discussion in this study. In this context, the aim of the study is to examine the symbolic transformations that religion has undergone on the virtual plane in accordance with technological transformations in the axis of secularization, which is also considered as an extension of modernization. While making these examinations, the interpretations of classical and contemporary theorists on religion have been taken into consideration and the issue has been examined in a multidimensional way based on the domestic and foreign literature created within the framework of the study. As a result of the evaluations, it is seen that while religions and religious rituals continue to exist in different forms after technological changes and transformations, they continue to be a source of efforts to understand and explain the world. However, in this process, they go through a symbolic construction process and a technological model of religiosity emerges.

Keywords: Fluid Identity, Religiosity, Secularization, Virtual Religion, Techno-religion.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Giriş

İnsanın anlam arayışı, çağlar boyunca farklı inanç türleriyle, icat ve keşiflerle, maddi dünyayla kurmuş olduğu çeşitli ilişkilerle giderilmeye çalışılmıştır. Bu dünyadaki anlam ve önemi, yaşam amacını, ölümden sonra neler olacağını sorgulayan insan, büyüden bilime pek çok açıklamanın ardına sığınmıştır. Farklı saiklerle kutsalla olan ilişkisi önem kazanan insanın toplumsal yaşamdaki kimliklenmelerinden birinin de bu ilişki türü olması, dinleri tarih boyunca her dönem tartışma konusu yapmıştır.

Dine ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar, dünyayı anlama ve açıklama çabamıza destek olmakla birlikte farklı toplumsal düzlemlerde din tartışmaları gündelik hayatın bir parçası olarak dinin sosyolojik bir perspektiften de değerlendirilmesini zaruri kılmaktadır. Din, çoğunlukla duygusal bir anlam dünyasına hitap ediyor olsa da bilimsel gelişmeler, “boşlukların tanrısı” sıfatını boşa çıkarıp dinin, dünyayı anlama ve açıklama gayretinin yerini rasyonel birtakım açıklamalarla doldurmaktadır (Akın, 2019, s. 661-684; Manafov, 2022, s. 649-670). Gündelik yaşam üzerindeki etkisini bilime bırakmaya başlayan din, bugün sekülerleşme tartışmalarıyla güncel sosyal bilim tartışma konuları arasında yerini almaktadır.

Modernleşme ile birlikte ele alınmaya başlanan seküler hareketler, her toplumda farklı bir etki düzeyine sahip olmakla birlikte temel manada Weber’in söylemiyle bir “büyü bozumu”na tekabül etmektedir (2012, s. 248-251). İçinde bulunduğumuz çağ, tek bir gerçekliğin söz konusu olmadığı, anlam arayışlarına din dışında pek çok yanıt bulabildiğimiz ya da dini, içinde yaşadığımız yeni toplumsal gerçekliğe uyarlamaya çalıştığımız bir çoklu evren paradigması sunmaktadır. Bu yeni gerçekliğin içerisinde sekülerleşme pençesindeki toplumsal dünyada buna uygun dinî hareketlerin, yeni çağ inançlarının ortaya çıkması da kaçınılmaz görünmektedir.

İçinde yaşadığı dünyayı anlama ve açıklama gayretinde olan insan, çağın gereklerine ve sunduğu imkanlara bağlı olarak yeni tanrılar oluşturmuş; dinin kolektif bir düzlemden sıyrılarak daha birey odaklı bir alan hâline gelmesine ve bireysel dindarlık biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Güvendi, 2008; Coştu, 2017, s. 82). Yeni teknolojilerle birlikte verinin yeni bir din hâline gelmesiyle dataizm ve tekno-dinlerin söz konusu olması (Cumaoğlu ve Özbey, 2024, s. 76-79) “her şeyi bilen

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

ve her şeyi gören” olarak yapay zekanın tanrılaştırılması yeni bir sosyal gerçekliğin oluştuğunu göstermektedir. Bu sanal dünyada her şeyin akışkan bir hâle gelmesi, dinlerin tüketim kültürü kısıncında her türlü kavramın, sembolün ve dinî ritüelin metalaştırılması ve bir tür market içerisinde sunulması, dinin işlevleri ve geleceği konusundaki sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Nitekim Şahin (2019) bu konudan hareketle ritüelden inanca uzanan çizgide bireylerin oluşturdukları sanallıklar çerçevesinde bilişsel bir tür soyutlamanın söz konusu olduğunu, bu soyutlama dolayısıyla da yeni tür sembollerin ortaya çıktığını ve ağ teknolojileri özelinde beliren sanal toplulukların ise daha esnek bir şekilde yeni semboller etrafında yapılandıklarını söylemektedir.

Yeni teknolojik gelişmeler üzerinden inanç meselesi tartışmalı hâle gelirken fen bilimlerinden sosyal bilimlere kadar uzanan çerçevede bu konu detaylı bir şekilde tartışılmaktadır. Dinin dijitalleşmesi (Akgül, 2017; Çuhadar, 2021), akışkan dinî kimlikler (Dereli, 2019), çevrimiçi dindarlık (Eken, 2021), sanal dinler ve cemaatler (Akkaş, 2012; Yılmaz, 2014; Haberli, 2019; Şahin, 2019) ve yeni dinî hareketlerin ortaya çıkışı (Özkan, 2006; Uluç, 2006; Kanık, 2017) gibi konularda yapılmış pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Fen bilimleri bağlamında da oldukça popüler bir hâle gelen teknoloji ve din ikiliği üzerine yabancı literatürde de çok fazla sayıda eser bulunmaktadır. Bahsi geçen konularda yapılmış oldukça kapsamlı çalışmalardan biri olan ve Hristiyan, Yahudi, Müslüman ve Hindu geleneklerinden 50 bilim insanı, psikolog, teolog ve filozofun katkılarıyla ortaya çıkan *21. Yüzyıl için Tanrı* kitabında Stannard (2022), modern bilimsel keşiflerin Tanrı hakkındaki inançları nasıl etkilediğini ve bilimin dinin temel inançlarına nasıl meydan okuduğunu ele almaktadır. Günümüzde de yapay zekâ ve gen teknolojilerine bağlı kimi gelişmeler yapay zekâ ve robotların insanlığın yeni tanrıları olabileceği meselesini tartışmalı hâle getirmektedir. O’Gieblyn (2023) ise çalışmasında, Tanrı ve yaratılış hikayelerinin insanların hikâye anlatma ve öyküleme eğilimlerinden kaynaklanabileceğini öne sürerek, dinin temellerinin sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar tanrı kavramının, ölümden sonraki hayata dair umutlar veya insanların kendi varoluşlarını anlamlandırma çabalarıyla ilişkilendirilmiş olabileceğini belirtmekte ve insanların kendi modern tanrılarını yaratırken aynı zamanda kendilerince tanrıçılık oynadıkları ve teknoloji aracılığıyla tanrısal imgeler oluşturdukları fikrini de dile getirmektedir. Arslan (2006)’a göre de Yeni

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Çağ dinleri kutsal ile seküler olanı bir araya getirerek işlevsel bir form sunmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında dinin modern çağdaki dönüşümü, insanın tanrısal imgeleri nasıl algıladığı ve bu çağın gerekleri doğrultusunda nasıl şekillendirdiği önemli bir sorgulama alanı gibi görünmektedir.

Bu meselelerin sosyolojik bir perspektiften ele alınıp, anlaşılabilmesi ve toplumsal yaşamdaki kimi paradigmalara nasıl yansıtılacağı kestirilebilmesi adına, geleneksel din anlayışından yeni çağ inançlarına uzanan çerçevede dine ilişkin bakış açıları, geleneksel ve çağdaş kuramcılar bağlamında ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. İçinde bulunduğumuz sosyal dünyanın gerçekliğinden kopmadan, yapay zekâ çağında insan olmak, dinin gündelik yaşantımızdaki yerini saptamak ve geleceğine dair meselelerini tartışmak sosyal bilimler bağlamında giderek önem kazanmaktadır.

Teknoloji Çağında Dine İlişkin Farklı Sosyolojik Yaklaşımlar

Dine ilişkin özsel ve işlevsel olmak üzere iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlar ilk olarak dinin ne olduğu, sonrasında ise ne işe yaradığı üzerinde dururlar. Aslında din, bu iki soruya verilen yanıtlar üzerinden tanımlanıp değerlendirilir. Bu iki tanım da cevapları itibariyle diyalektik bir ilişki içerisindedir (Rapstad ve Furseth, 2020). Kutsal olanın büyüleyiciliği, günümüzde artık dinlere özgü olmaktan çıkmıştır ve doğaüstü gibi görünen, aklın sınırlarını aşan pek çok konuya kutsallık çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bugün bilimin yanıtlayamadığı ölümden sonra yaşam gibi konularda, insanlara birtakım açıklamalar sunan dinler popülerliğini yitirirken, yapay zekâ teknolojileri ve nörobilimdeki gelişmeler sayesinde beden ölümünden söz etsek bile kişilerin zihinlerini yaşatmanın belki de mümkün olabileceği bir çağa doğru gitmekteyiz. Bu gelişmeler toplumlara yeni kutsallar kazandırırken mevcut kutsal olarak addedilen şeylerin de sorgulanmalarına neden olmaktadır.

Din; tecrübe, bilgi ve etkiler bağlamında üçlü bir boyut üzerinden temellendirilmektedir. İlahi bir gücün hissedilmesi, inanç sahibi kimselerin bu inançları konusundaki dinî rutinlere, ritüellere hâkim olması ve bu inançların gündelik yaşamları üzerinde etkili olması dinin toplumsal düzlemdeki kabulünü önemli ölçüde belirlemektedir. Dini uygularken ritüeller ve adanmışlık kavramları ön plana çıkmaktadır (Repstad ve

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Furseth, 2020, s. 59-61). Kişi sahip olduğu dinî inancın gerekleri olarak, birtakım rutin ve formal eylemlerde bulunur. İbadet olarak nitelendirilen bu ritüeller, dinî bağlılık sağlamasının yanı sıra bireylerin yaşamlarını düzenleme, huzur verme gibi işlevlere de sahiptir. Bu noktada inanç ve ritüel, birbirini pekiştiren iki olgudur. İnançlar ritüelleri şekillendirirken ritüeller ise uygulanma sıklığı ve yoğunluğu ile inançları pekiştirmektedir (Özgen, 2021, s. 1311-1315). Bireyler dinin ritüel boyutuna katılmamakla beraber herhangi bir dinin mensubu olabilirler. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz çağda bireysel dindarıktan söz etmek mümkün hâle gelmektedir. Modernleşme ile birlikte tartışmaya başladığımız seküler hareketler, herkesin kendi din yorumu ve bunu yaşayış biçimi olabileceğini göstermektedir. Bireyler, kapitalist pazarda seçkiye sunulan dinlerden herhangi birini ya da birkaçını birden seçerek gündelik yaşantısını bunların üzerine inşa edebilmekte, geleneksel dinlerin normatif yapısından uzaklaşmaktadır.

Dine ilişkin kuramsal yaklaşımlara bakıldığında Klasik düşünürlerden Marx, dine eleştirel yaklaşarak onu hakikati yanlış bir şekilde yansıtan ve kitlelerin afyonu haline gelen bir yanılsama olarak görür. Ona göre din, insanın doğa karşısındaki çaresizliğine yanıt olarak ortaya çıkar; maddi dünyadaki anlam boşluklarını doldurur (Siegel, 2012, s. 58-86). Marx, dinin gerçek dünyanın yansıması olduğunu savunurken aynı zamanda dinin bir ideoloji olarak kullanılmasını, egemen sınıfın çıkarlarını meşrulaştırmak amacıyla kullanılmasını vurgular (Özyurt, 2014; Ertit, 2020, s.12). Bu perspektif üzerinden modern veya post-modern insanın, dini hâlâ bir güç unsuru olarak gördüğünü ve statü ile kimlik oluşumlarını din temelinde inşa ettiğini söylemek mümkündür.

Marx, dinin, toplumsal yapıları sürdürmek ve meşrulaştırmak amacıyla kullanılan bir ideoloji olduğunu savunur. Bu bağlamda dinin sınıf mücadelesi ve ekonomik çatışmaların ortaya çıkardığı toplumsal eşitsizlikleri gizlemek ve bireyleri mevcut düzeni kabul etmeleri için motive etmek amacıyla kullanıldığını ileri sürer (Özyurt, 2014; Mardin, 2016; Yenen, 2002, s. 748-752). Teknolojik gelişmeler ise, Marx'ın perspektifinde, üretim ilişkilerini ve sınıf yapısını değiştirerek toplumsal dönüşüme olanak tanıyan bir potansiyele işaret eder (Repstad ve Furseth, 2020, s. 66-70). Teknolojinin bu denli ilerlemesi, dinin toplumsal rolünü zayıflatabilir ve bireyleri daha rasyonel ve bilimsel temellere dayanan dünya görüşlerine yönlendirebilir. Ancak günümüzde, bilimsel

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

gelişmelerin dinin yerine geçtiği noktalarda bile bireylerin anlam arayışları devam etmektedir. Dünya genelinde insanların niteliklerinin yetersizleştiği veya anlamsızlaştığı algısının hâkim olduğu bir dönemde dinler hâlâ bir anlam kaynağı olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Marx'ın üretim araçlarının sahipliğini temel alan sınıf teorisinden yola çıkararak, günümüzde teknolojik güce hâkim olan sınıfların egemen sınıfı oluşturduğunu söylemek mümkündür (Marcuse, 2010, s. 89-128; elik, 2019). Onun perspektifinde olduğu gibi üretim araçlarının kontrolü, toplumsal ilişkilerde belirleyici bir rol oynar ve bu kontrol, ekonomik ve politik gücün merkezine yerleşir. Günümüzde teknolojik sektörlerde etkili olan büyük Őirketler ve milyarder girişimciler, üretim araçlarının sahipleri olarak belirginleşmektedir. Bu hâkim sınıfların etkisi, sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda kültürel ve ideolojik düzeyde de hissedilmektedir (Castells, 1999, s. 7; Tunçay, 2023). Din gibi büyük anlatılar ve ritüeller, bu sınıfların kültürel etkileşimlerinin bir yansımaları olarak Őekillenebilmektedir. Aynı zamanda bu medyatik gclere hâkim olan sınıflar da günümüzde çeşitli poplerlikler kazanmakta; sosyal mecralar üzerinden yeni din otorite figürleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde teknolojik devrimle birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin yükselişi, büyük anlatıları ve ritüelleri de dnştrmştir. Sosyal medya, dijital platformlar ve medya aracılığıyla iletilen bilgiler, geniş halk kitlelerini etkileyen yeni biçimler almıştır. Bu değişimlerin yanı sıra, teknolojik güce sahip olan sınıfların hâlâ toplumsal ilişkileri Őekillendirmekte ve çeşitli ideolojik anlatıları kontrol etmekte olduğunu görmekteyiz. Althusser (2000)'in devletin ideolojik aygıtları olarak nitelendirdiği medya araçları vasıtasıyla bireylerin, dini anlama ve sosyal hayatını buna uygun bir Şekilde Şekillendirme noktasında etkilendiğini görmek de mümkündür. Özellikle televizyon ve diğer dijital medya platformları, dini geniş kitlelere aktarabilmekte ve bu ritüellerin algılanma biçimini değiştirebilmektedir. Medya araçları, din ritüelleri görsel ve işitsel unsurlarla zenginleştirerek, izleyicilerin bu ritüelleri daha etkili bir Şekilde deneyimlemelerine olanak tanımaktadır. Ancak bu süreçte, ritüellerin aslından sapması veya ticarileşmesi gibi riskler de söz konusu olabilmektedir (Işıklı ve Gökbayrak, 2022, s. 133-142). Althusser'in (2000) perspektifinden bakıldığında, medya araçları devletin ideolojik aygıtları olarak toplumsal bilincin oluşturulmasında etkili bir rol oynar. Dini ve bu doğrultudaki ritüelleri etkileyerek medya araçları sınıfsal

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

hegemonyayı güçlendirebilir ve toplumda belirli bir ideolojik düzenin sürdürülmesine hizmet edebilir. Bu noktada Marx'ın temel tezlerinin, günümüzde de geçerliliğini koruduğunu ve teknolojik güce hâkim olan sınıfların, büyük anlatıları ve ritüelleri kullanarak geniş halk kitlelerini etkilemeye devam ettiğini söylemek mümkündür.

Durkheim (2005)'a bakıldığında ise, dinin kutsal ile kutsal olmayan ayrımında belirlediği, günümüz toplumlarında farklı kutsallıkların söz konusu olmaya başladığı ve gündelik yaşamda geleneksel anlamdaki dinin etkisinin azaldığı grlmektedir. Modernite, bu kutsalları ve onlara yüklenen anlamları değiştirmiştir (Repstad ve Furseth, 2020, s. 70-74, 146-151; şallı, 2017, s. 71-74). Teknoloji ağında artık yeni kutsallar, teknolojik cihazlarımız ve bizlere sunduğu olanaklar olmuştur. Bunlara karşılık din, hâla toplumsalın ve toplum ruhunun sembolik bir ifadesi olarak varlığını sürdürmektedir. Burada önemli olan husus, bir kutsal etrafında bir araya gelmek ve bunu farklı ritüeller bağlamında sürdürmektir. Modern toplumlarda bu kutsal etrafındaki bir araya gelişler, alternatif oluşumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada kolektif bir dine kıyasla, daha bireyselci ve birey kültünün hâkim olduğu oluşumlardan söz edilebilir. Günümüzde bireyler, anlam arayışları ve aidiyet ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli din anlatılara yönelmekte ve geleneksel din kurumların katı sınırlamalarından uzaklaşarak, kendi özgün yollarını keşfetmektedirler. Yoga, meditasyon, reiki vb. yeni ağ inanışları olarak adlandırılan spiritüel uygulamalar bireylerin anlam ve aidiyet arayışlarına çeşitli yanıtlar sunan oluşumlar olarak gündelik hayatlarında yer almakta ve gittikçe poplerleşmektedir (Cengiz, Küçükural ve Gr, 2021; zdemir, 2022). Bu durum, modern bireylerin geleneksel dinsel normlara karşı biraz daha esnek bir tutum benimsemeleri ve kendi dünya görüşleriyle uyumlu anlam sistemleri oluşurmaya çalışmaları olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda bireyler, bilim, felsefe ve kişisel deneyimlere dayanan daha rasyonel ve özgün din anlatıları tercih etmekte ve bu anlatıları günlük hayatlarına entegre etmektedir.

Daha iyi bir hayat umuduyla dine yaklaşan Weber (2014) ise dini rasyonel ve meşrulaştırıcı bir g olarak değerlendirir. Weber (2014)'e göre, insanın bu dünyada çektiği acılara bir anlam verebilmek adına din fikrine tutunduğunu ve tanrı fikrini gerekçelendirmeye (teodise) alıştığını söylemek mümkündür. Günümüz dünyasında ise rasyonellik ve mistik ile ruhanilik arasında bir bölünmüşlük söz konusudur. Bu da ilk zamanlardaki

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

büyüden ibaret olan toplumsal birliği parçalamakta ve yerine rasyonel aklı ve amaçsal eylemleri getirmektedir (Repstad ve Furseth, 2020, s. 76). Weber, dünyevi asketizmin, dinsel bir rasyonelleşme ile birleşerek büyü bozumunu daha da güçlendirdiğini öne sürmektedir. Buna göre toplumsal hayattaki acıları açıklamadaki yetersizliğin neden olduğu büyü bozumu, dinsel bir rasyonelleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Kapitalizmin gelişimini Protestan ahlakıyla ilişkilendiren Weber, neredeyse Marx'la benzer şekilde dinin mevcut dünya düzenini meşrulaştırıcı niteliğine vurgu yapmaktadır (2012, s. 55-56, 215). Teknolojik gelişmeler, rasyonel düşünce ve amaca yönelik eylemleri destekleyen bir zemin sağlamıştır. İnternet, sosyal medya ve diğer dijital platformlar, Weber'in rasyonel düşünceye verdiği önemle uyumlu bir gelişme olarak bireylerin rasyonel ve amaca yönelik bilgi alışverişi yapmalarına katkıda bulunmuşsa da aynı zamanda bu teknolojik araçlar, bireyleri dijital dünyada izole hâle getirebilecekleri riskini de taşımaktadır. Bu durum ise dinlerin mistik, ruhani ve büyüdü dünyasını yıkıma uğratmaktadır.

Tüm bu klasik düşünürlerin dine yönelik açıklamaları, içinde bulunduğumuz dünyanın dinamiklerinin hâlen geçmiş kuramlara dayalı bir açıklanma imkânı olduğunu göstermektedir. Klasiklerden etkilenen çağdaş kuramcılar ve kuramları da dine sosyal bir gerçeklik olarak yaklaşmışlardır. İlk zamanlardan günümüze doğayı anlama ve açıklama gayretimize yeni araçlarla birlikte yeni soru ve sorunlar da eklenmiştir. Önceleri elimizdeki bu yaşama bir anlam atfetme çabamız yeni teknolojilerle birlikte ölümsüzlüğü ve sonsuzluğu tartıştığımız bir düzlemde tüm paradigmaları da yıkmaktadır. Tanrının abartılmış bir baba figürü olduğunu söyleyen Freud'dan (2012), "*Tanrı öldü, onu modern insan öldürdü.*" diyen Nietzsche'e (1999) varana kadar olan süreçte, dinin günümüz toplumları üzerindeki etkisinin aklın ön plana çıkmasıyla birlikte azaldığı görülmektedir. Bireyin anlama çabasına yanıt olan din, bu işlevini modern toplumun uzantılarına bırakmıştır. Bu noktada başlayan sekülerleşme tartışmaları, rasyonel bir dünyada dinin yerini sorgula(t)maktadır.

Berger (2000) ve Luckmann (2003), modern toplumlardaki ortak anlamların yitiminden yola çıkarak bir anlam krizi söz konusu olduğunu söylemiştir. Ortak bir anlamın olmayışı, toplumsal düzlemde birlik olmanın da önüne geçmektedir. Her şeyin akışkanlaştığı, gerçekliğin tek bir formunun olmadığı çağımızda bir kutsal şemsiye olarak herkesi

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

kapsayan bütüncül bir oluşumdan söz edilememektedir (Repstad ve Furseth, 2020, s. 113-118). Din artık toplumsal alandan çıkarılmış ve kişisel bir düzlemde tartışılır hâle gelmiştir. Büyüden ayırt edilemeyen, kutsalın yeni anlam dünyaları ve eylem alanları yarattığı dine, eskisi gibi bağlı kalmak mümkün değildir. Geleneksel dinler ve ritüelleri modernleşmiş sanayi toplumlarında gerilemiş ve yerini rasyonel aklın açıklamalarına bırakmıştır. Giddens (2010), modern çağın bunalımları olarak gördüğü güvensizlik ve şüphe duygusunun, anlam yitiminin dinlerin yeniden dirilişinde etkili olacağını söylemektedir. Teknolojik gelişme hızına yetişemeyen kültürel yaşam, kendine uygun kutsallar arayışındayken tekno-dinlerden, datanın yeni tanrı olduğundan söz ediyoruz. Gündelik yaşamı anlamlandırmayı elimizdeki teknolojik imkanlarla yeniden deneyimliyoruz. Bu noktada da mevcut kuramların yeterliliği bir yana yeni kuramlar üretme çabasına girmekteyiz. Bu doğrultuda dine ilişkin çağdaş düşünürlerin açıklamalarına bakıldığında, onların görüşlerinin toplum ve birey odaklı zihin yapılarından bağımsız olmadığı görülmektedir. Berger, Luckmann ve Giddens, bireylerin üretimi olarak dini ele alırken; Habermas, Luhmann, Bourdieu ve Foucault dine yapısal bir fenomen olarak yaklaşmışlardır (Repstad ve Furseth, 2020, s.138). Bu farklı yaklaşımlar sosyal bir fenomen olarak dinin günümüz teknolojileri bağlamında yeniden ele alınması gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Yapay zekâ ve robot teknolojileri, bedenli bir varlık olarak insanın ölümlülüğüne meydan okurcasına gelişmelerini sürdürürken geleneksel dinler insanların anlam arayışlarına yanıt olamamaktadır. Gündelik yaşantısındaki krizlerin çözümü için başvuru kaynaklarını, dinî metinler veya önderler/otoriteler yerine bu teknolojik yenilikler oluşturmaktadır. Zira sizi yargılayabileceğinden şüphe ettiğiniz bir din adamına açılmaktansa, konuyla ilgili sorularınızı yöneltebileceğiniz bir robotu tercih edebilirsiniz. Bu noktada geleneksel dinlere olan güven zayıflarken, insanlar sorularını sormak veya içsel sıkıntılarını paylaşmak için robot rahipleri tercih etmeye başlamışlardır (Euronews, 2019). Bu robotlar, duygusal olarak bağ kurma yeteneğine sahip olmasa da objektif ve bilgi odaklı cevaplar sunarak bireylere rehberlik edebilmektedir. Aynı zamanda yapay zekâ teknolojileri, bireylerin kişisel gelişim ve anlam arayışlarında kullanılacak interaktif dinî uygulamaları da hayata geçirmektedir. Bir yapay zekâ destekli dinî rehber, bireylerin öğretileri daha iyi anlamalarına

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dınsellikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

ve kendi yaşam ilkelerini belirlemelerine yardımcı olabilmekte, sorularına basit yanıtlar verebilmekte ve bireyleri yönlendirebilmektedir.

Bu teknolojilerle birlikte din ritüel anlayışımız da kökten değişmeye başlamıştır. Önceleri gündelik yaşantımızı din söylemlere göre şekillendirirken, artık din söylemlerimizi yaşamımıza göre uyarlıyoruz. İbadetleri kolaylaştırıcı olarak öne sunulan zikirmatik, kibleyi gösteren ve dua okuyan seccade, besmele çeken bardak vb. gibi yeniliklerin emek, manevi değer ve anlam açısından da mahiyetleri oldukça düşündürücüdür (Haberli, 2019, s. 311-312). Din, anlama ve uygulamaya odaklı bir pratikler/ritüeller içermesi açısından bunları çeşitli teknolojik aletlerin yardımıyla icra etmek bireyleri ne derece o ruhani durumun içerisine sokabilecektir meselesi de sorgulamaya ve bireyler özelinde araştırılmaya ihtiyaç duymaktadır. Sanal hac imkn maddi olarak ve bedenlen hac ibadetini yerine getiremeyen kimselere kolaylık sağlasa da deneyimin orada ve o zaman gerçekleştirilmesi ile sanal düzlemde yapılması arasındaki farklılıklar din inançlara bağlılık derecesini etkileyebilmektedir. şahin (2019) de çalışmasında teknolojik gelişmeler bağlamındaki modernitenin geleneksel kimi aidiyetleri yok ettiği fikrini savunsa da özünde ritüellerden daha soyut/sanal bir düzleme geçilerek daha esnek ve merkezsiz inanç topluluklarının ortaya çıktığını söylemektedir. Kutsal metinlerin güncellenmeye açık olmamaları ve normatif yapıları, bugün dinlerin kolaylıkla terk edilmesine ve başka arayışlara, yeni yapılanmalara sebep olabilmektedir. Modern yaşamın karmaşıklığı karşısında, insanlar artık geleneksel dinlerin tek bir gerçeklik sunma yaklaşımından uzaklaşarak Baudrillard'ın (2008) belirttiği gibi sonsuz sayıda gerçeklik gösteriminin olduğu bir çağa adım atmış durumdadır. Özellikle İslam dini bağlamında incelendiğinde hakikat kavramı hl önemli bir unsur olsa da çağımızda simülasyonların ve taklitlerin, gerçekliğin yerini alarak bir hiper-gerçeklik oluşturduğunu görmekteyiz. Kutsal olana, maneviyata, ie dönüşe olan ilginin artması da bu sonsuz sayıdaki gerçekliğin anlam arayışındaki bireyleri korkutması, bunaltması ve bireylerin rasyonel bir kesinlik kovalamalarından kaynaklanmaktadır.

Modernleşme ve Sekülerleşme Ekseninde Yeni Dınsellikler

Bilimsel gelişmelerin kutsal olan ile ilişkileri sarsması ve din ile ilişkilendirilen kimi soru ve sorunlara rasyonel yanıtlar sunması,

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

sekülerleşme sürecinde dinin toplumsal ve bireysel yaşamdaki otoritesinin ve etkisinin azalmasına katkıda bulunmuştur. En temel manada dinin toplumsal hayat üzerindeki belirleyiciliğinin azalması olarak tarif edilen sekülerleşme (Ertit, 2019, s. 47-68), Aydınlanma ve beraberinde getirdiği modernleşme hareketleriyle birlikte çok boyutlu bir düzlemde tartışılmaktadır. Dinin gündelik yaşamı belirlemede daha az önemli hâle gelmesi olarak da tariflenen sekülerleşme olgusu, dindeki kimi işlev yitimlerine de tekabül etmektedir (Ertit, 2013; Kanık, 2017; Darendel, 2018, Ertit, 2019). Din artık toplumsal hayat üzerinde yegâne otorite olmaktan çıkmış ve yerini bilime ve bilimsel/rasyonel açıklamalara bırakmıştır. Etkisinin hâlen sürmesi ise, yaşamdaki birtakım belirsizliklere yanıt olabileme niteliğinde ve Marx'ın söylemiyle "kalpsiz dünyanın kalbi" (Marx, 2009'dan akt. Özyurt, 2014, s. 233) olması dolayısıyla mümkün olabilmektedir.

Aklın araçsallığını tartıştığımız noktada, açıklamalarımızı akla dayandırdığımızı söylemek bir tür oksimorondur. Sekülerleşme, toplumsal, kurumsal ve bireysel düzlemde farklı etkilere sahiptir (Ertit, 2013). Günümüzde sekülerleşme olarak nitelendirdiğimiz şey, aslında gerçekten dinin yerini bilime bırakması mı yoksa din ve dindarlığın yeni bir biçim kazanması mı meselesi sorgulanmalıdır. Bu sorgulamalar modern çağda toplumsal bir oluşum olarak ortaya çıkan dinin, bireysel bir alan haline gelmesiyle farklı bir boyut kazanmaktadır. Bireysel dindarlık, bireylerin mevcut dinî inançları kendilerine uygun bir şekilde yorumlayarak hayatlarını buna göre kurguladıkları bir gerçekliğe işaret etmektedir (Bucuka, 2022, s. 121-125). Önceden her ne maksatla olursa olsun toplumdaki mevcut yerleşik dinin dışına çıktığında birey, toplumun da dışına çıkmış olarak görülmekte ve dışlanmaktadır. Dolayısıyla kimliklenmenin din üzerinden yapılması, dinî görüş ve düşünceler terk edildiğinde ya da değiştirildiğinde bireylerin de toplum nezdinde kimliksizleşmesine neden olabilmektedir.

Din üzerinden kimliklenme, çeşitli sosyal düzlemlerde varlığını sürdürürken, bireyler kendilerini dinî kimlikleri üzerinden ifade etmektedir. Berger (2000)'in tarif ettiği şemsiye metaforu, kapsayıcılığı tartışılmaksızın modern çağda yıkılmış ve din artık özgür bir tercih meselesi haline gelmiştir. Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, toplumlarda dinî normların gevşemesine ve bireylerin daha özgür bir şekilde inançlarını seçebilmelerine olanak tanımıştır. Ancak dinin

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

toplumsal kapsayıcılığının azalması, bireylerin kimlik oluşturma süreçlerini etkilememiştir. Din, hâlâ bireylerin sosyal düzlemlerde varlık göstermeleri ve kendilerini ifade etmeleri açısından önemli bir role sahiptir. Bireyler, dinî kimlikleri üzerinden duygusal bağlar kurarak toplumsal bağlamda yer edinmeye devam etmektedir. Dinî kimliklenme, bireylerin aidiyet duygularını güçlendirebilmekte ve toplumlarına daha derinlemesine bağlanmalarını sağlayabilmektedir (Leger, 2014). Aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde, etkileşimde bulunulan gruplarda ve sosyal etkinliklerde din bir anlam ve birliktelik kaynağı olarak işlev görmeye devam etmektedir.

Modern çağın din anlayışındaki değişimlere rağmen bireylerin dinî kimlikleri üzerinden anlam arayışları da sürmektedir (Dereli, 2019). Din, sadece bireylerin kişisel inançlarını ifade etme aracı olmanın ötesinde, toplumsal bağları güçlendiren ve sosyal kimlik oluşturmanın bir yolu olarak varlığını sürdürmektedir. Huntington (2020) medeniyetler çatışması tezinde, bireylerin kendilerini tanımlarken dinî kimliklere daha fazla vurgu yapacaklarına dair bir öngöründe bulunmuştur. İnançlar ve değerler, ritüeller ve pratikler, bireylerin sosyal dünyaları içerisinde nasıl bir yaşantı süreceklerini ve sosyal dünyanın diğer aktörleriyle nasıl bir ilişki kuracaklarını belirlemeleri doğrutusunda din, bir kimlik olarak yer almaktadır. Günümüzde ise, çoklu kimliklerin ve karmaşık sosyal bağlamların ortaya çıkması bu tezi sorgulamamıza neden olmaktadır. Zamanla bireylerin kimlikleri giderek daha karmaşık ve çok katmanlı hâle gelmiştir. Artık bir kişi, sadece tek bir dinî kimlikle sınırlı kalmayabilir; aynı anda birden fazla dinî, kültürel veya ulusal kimliği benimseyebilir. Bu durum Huntington'ın (2020) öngördüğü gibi sadece bireylerin kendilerini sınıflandırma şekillerinin değil aynı zamanda toplumların ve kültürlerin değişen dinamiklerini de yansıtmaktadır. Günümüzde bireyler hem geleneksel hem de modern kimlik unsurlarını bir araya getirerek karmaşık, çoklu kimlikler geliştirebilmektedir. Dinî kimlik, sadece dinî bir unsur olmaktan çok bireyin kişisel deneyimleri, tercihleri ve yaşadığı çeşitli sosyal etkileşimlerin bir yansıması haline gelmiştir. Bu bağlamda Huntington'ın (2020) tezi, günümüzdeki çoklu kimlik olgusunu tam olarak kapsamayabilir. Bireyler, kendilerini tanımlarken sadece dinî kimlikleri üzerinden değil, aynı zamanda etnik, kültürel, cinsel kimlikleri gibi çeşitli unsurları da dikkate alarak karmaşık bir kimlik inşa etmektedirler. Bauman'ın (2017) tanımladığı gibi de çağımız, artık akışkan kimlikler

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

çağıdır. Dolayısıyla günümüzdeki gerçeklik Huntington'ın (2020) tezine karşılık sadece dinî kimliklere dayalı çatışmaların ötesine geçmiş ve çok boyutlu kimliklerin varlığını göstermiştir.

Kimliklenmenin yanı sıra insanlık için muamma konulardan biri olan ve bireyleri farklı dinseliliklere yönelten ölüm, insanın gündelik hayat içerisinde unuttuğu, yok saydığı ancak geri planda, tüm hayatını bu olgunun gerçekliğiyle şekillendirdiği çetrefilli bir meseledir. Pek çok din, ölüm ve ölümden sonraki hayat açıklamaları üzerinden kendine mürit edinebilmektedir. Din, insanların yanıtlayamadığı ölüm ve ölümden sonra hayat gibi kimi kadim sorulara tatmin ve teskin edici yanıtlar vermektedir. Frankfurt Okulu temsilcilerinden Adorno (1995), ölümün çağdaş insanın bilincinden kovulduğunu, öteki dünyaya olan inanç ve umudun tükendiğini söylemektedir. Ölüm karşısındaki kayıtsızlığı, insanlığın kendisinin ölmüş olması mecazıyla açıklayan Adorno (1995), içinde bulunduğumuz çağın yarattığı bu insan doğasından uzaklaşma ve yabancılaşma duygularının insanlığın sonunu getireceğini vurgulamaktadır. Yaşadığımız çağın gerçekliğinin şüphe götürür ve bir simülasyona dayanır yapısı, her meta anlatıda olduğu gibi ölümü de anlamsız kılmıştır. Baudrillard (2008), modern çağın insanının kitle iletişim araçları üzerinden ölümün simüle edilmiş formlarını görmekten gerçeğine yabancılaşmış olduğunu dile getirmektedir. Modern kapitalist toplum her şeyin simgesel de olsa bir değeri olduğunu ve değiş-tokuş edilebilirliğini vurgularken ölümün bu değiş-tokuşa dahil edilememesi kaosa neden olmaktadır. Böyle bir düzlemde yaşam ve ölüm fenomenleri düşselliğe dönüşmektedir. Modern çağda yaşam, üretimi sürdüren bir unsur olarak daha sağlıklı, daha uzun olmalı umuduyla reçetelere bağlanırken ölüm ise tamamen dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. Önceleri ölüm, duygusal bir açıdan değerlendirilirken günümüzde rasyonel açıdan dikkate alınmakta, hayatları sayılara indirgenen bireyler yine bu sayılar üzerinden hayatlarını yitirmektedir. Önceleri mevcut yaşam alanlarına yapılan mezarlar, bu noktalardan çıkarılarak gözlerden irak yerlere taşınmıştır. Modern toplum, kutsallık, bilgelik ve saygınlık atfedilen yaşlıları da ölümü hatırlatıcı unsurlar olarak görmekte, onları da ötekileştirip göz ardı etmektedir. Sistem yalnızca üretici sınıfı ve onun devamlılığını dikkate almaktadır.

Ölüme ilişkin rasyonel anlatılar sunan Gündüz Vassaf (2023), ölümün modern toplumlarda özellikle de teknolojik ve bilimsel gelişmelerin etkisi altında nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ele almaktadır.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinsellikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Vassaf'a (2023, s.48-62) göre ölüm, artık sadece biyolojik bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve teknolojik bir fenomen haline gelmiştir. Modern tıp ve teknolojinin ilerlemesi, ölümü bir tür "sorun" olarak ele almamıza neden olmuş ve ölümle mücadele konusunda bir dizi rasyonel yaklaşım geliştirmiştir. Organ nakilleri, yaşam destek sistemleri, gen terapisi gibi tıbbi müdahaleler, ölümle yüzleşmeyi daha karmaşık bir hâle getirmiştir. Bu teknolojik gelişmeler, insanların ölümü daha fazla kontrol etme ve ertelemeye yönelik bir çaba içine girmelerine neden olmuştur.

Modernleşme, aklın ve rasyonelliğin yükseldiği, akıldışı, ruhani, mistik anlatıların ise geri planda bırakıldığı bir süreci işaret etmektedir (Şallı, 2017). Bu noktada herhangi bir konuya açıklık getirirken referans noktaları artık din değil bilim ve bilimsel gelişmeler olmaktadır. "Tanrı öldü, modern insan Tanrı'yı öldürdü." diyen Nietzsche'den (1999) referansla Baudrillard (2008), her şeyin hakikatinin önemini yitirdiği bir dünyada Tanrı'nın da varlığını sürdürmesinin zor olduğunu söylemektedir. Dinin de imgelerle dolu görsel bir teknolojiye dönüşmesiyle Tanrı'nın ölümü, değerlerin alt üst olmasıyla metastazlarını yaşamaktadır. Anlamda ölen tanrının yokluğunda bu ölümü gizlemek adına ikame unsurlar yaratılmaktadır. Baudrillard (2008)'a göre, hiper-modern dünyanın yeni dini, sosyal medya olurken çeşitli sosyal medya araçları da huzur aranan araçlar/eklentiler olarak yeni dünya düzeninde yerlerini almaktadır.

Modern insan, eski tanrıların ölümünü ilan etmiş ve yerine son moda teknoloji tanrıları ve uzantılarını getirmiştir. Yeni dünya düzeninde insan bağlı olduğu bu yeni tekno-dinlerin tanrılarına kolayca ulaşabilmekte ve cennet-cehennem gibi öteki dünya açıklamalarından ziyade bu dünyanın kurallarıyla hayatını şekillendirip cenneti de cehennemi de aynı sanallıklar içerisinde deneyimlemekte; sorularına aradığı tatmin edici yanıtları bu dünyada bulabilmektedir. Teknolojik imkanlarla ömrü uzatma, hastalıklara çareler bulma ile ölümsüzlüğe uzanan serüvende makineleşmekte olan insanlar, tanrıya bedenlerinin ölümsüzlüğü üzerinden meydan okumaktalar. Ölümün tanrının elinden alınarak modern bireylere geçmesi, herkesin kendi hayatının tanrısı olabileceği fikrini vermiştir. Bilim, rasyonalite ve bu doğrultudaki kültürel değişimler, tanrı inancının güçsüzlüğüne katkıda bulunmuş ve yeni anlam arayışlarına kapı aralamıştır. Her şeyi bilimle, gözlem ve deneyle, akılla açıklayabiliyor ve içinde yaşadığımız dünyayı, başımıza gelen olayları, doğayı bilim

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

üzerinden deneyimleyebiliyorsak modern öznenin tanrıya ihtiyacı kalmamış gibi görünebilmektedir.

Sekülerleşmenin bilimle olan bağlantısı da bu noktaya dayanmaktadır. Bilimsel gelişmeler hız kazandıkça ve dünyayı açıklayabilme kabiliyetleri geliştikçe insanlar, dinî açıklamalar yerine modern bilimsel açıklamaları dikkate almaya başlamaktadır (Ertit, 2013). Bu noktada sekülerleşmenin dinin tamamen önüne geçtiğini söylemek tam manasıyla doğru olmaz. Volkan Ertit'in (2013) de ifade ettiği gibi bilimsel gelişmeler dinî inanç ve öğretileri tamamen dışlayıp yanlıılamaz. Dolayısıyla birinin varlığının diğerini dışlamak zorunda olmadığını söylemek gerekir. Elbette ki bilimdeki gelişmeler dinin otoritesini sarsmış, tek açıklayıcı olma vasfına rakip olmuştur fakat dinler bilim karşısında yenik düşmemiş, anlamsızlığın yeni düstur olduğu bu çağda insanların anlam arayışlarına yanıtlar sunmaya devam etmiştir. Ertit'in (2013) çalışmasında öne sürdüğü gibi bireyler, aşı bulundu diye tanrıya inanmak ve ona dua etmekten vazgeçmemişler hem dinin hem de modern tıbbın bir arada olabileceği bütünsel bir oluşum içerisinde toplumsal bir düzen inşa etmişlerdir.

Bilimsel gelişmeler, dinin başroldeki yerini almış fakat onu tamamen oyun dışı bırakmamıştır. Dinler, büyü bozulmuş dünyanın anlam arayışına yanıtlar sunmaya devam etmektedir çünkü insanlar tamamen rasyonel varlıklar değildir. Bu bağlamda sekülerleşme konusunun tanrının ölümü olarak değil, tanrının ve dinlerin toplumsal yaşamdaki nihai rolünün azalması olarak yorumlanması mümkündür. Dünya kutsallığından arınmış ve insana içkin hâle gelmişken dinlerin de daha öznel bir alana çekilerek bireyselleştiği söylenebilmektedir. Öne sürmüş olduğu sekülerleşme teorisini daha sonra değiştiren Berger (2000) de, sekülerleşmenin dinin bozulması, çöküşü ve yok oluşu değil değişimi olduğunu ifade etmiştir. Dinler günümüzde hâlâ etkisini sürdürdüğüne göre, bunu kendini mevcut sosyal hayata ve gelişmelere uyarlamış olmasına ve açıklama üretebilme gücüne borçludur.

Günün sonunda insan denen varlık, rasyonel aklının yanı sıra duygularıyla hareket eder ve her daim anlam arayışında olacaktır. Bilimle uyumlu bir şekilde ilerlediği müddetçe dinler de toplumsal düzlemdeki mevcudiyetini koruyacaktır. Dalai Lama'nın da belirttiği gibi, dinlerle bilim arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkarsa, dinin kendini güncellemesi ve insanların bilimsel ilerlemenin yollarını izlemesi gerekmektedir (I

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Origins, Mike Cahill, 2014). Bu, dinin sadece geleneksel değerleri yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda modern toplumun ihtiyaçlarına uyum sağlaması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dinlerin mevcudiyeti, bilimle uyumlu bir şekilde evrildiği sürece toplumsal düzlemde etkili olmaya devam edecektir. Bellah (2002, s. 162-171), bilimsel gelişmelerin dinin gerilemesi açısından bir etkisinin olmayacağını hatta pozitif bilimlerle uğraşan bilim insanlarının sosyal/beşerî bilimlerdekilere kıyasla daha fazla dindar olduklarını söylediklerini belirtmektedir. Dolayısıyla sekülerleşmenin tek başına tanrıyı ya da tanrı fikrini öldürebilecek bir gücünün olduğunu söylemek hatalı bir argüman olabilmektedir.

İnsan, teknolojik gelişmelerle birlikte tanrıyı oynamak adına birtakım oluşumlarda yer almaktadır. Bilinç ve ruh muamması henüz çözülmemişken, kendi suretinden bir makine yaratmak ve ona ruh üflemek adına çeşitli bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Bu teknolojiler sayesinde kısıtlı olan insan ömrünü uzatmak, zekayı geliştirmek, genleri iyileştirmek ve “üstün insan” idealine ulaşmak artık çok uzak görünmemektedir. İnsanın kendi hayatının tanrısı olma hikayesinde sular durulmazken, modern anlatılar geleneksel dinî anlatıları geride bırakmaktadır. Modern öznenin ölümü alt etmesi tanrı fikrinin zedelenmesine neden olmaktadır. Bu noktada aklın rasyonelleşmesi ya da dinin toplumsal hayat üzerindeki belirleyiciliğinin azalması gibi unsurlar tanrı anlatısını yıkamamışken yapay zekâ gelişmeleri ilahi bir varlık olan geleneksel tanrı anlatısının tahtını sarsmaya başlamıştır.

Transhümanizm, insanın mevcut potansiyelini geliştirmek, teknolojik gelişmelerle birlikte atıl kalan yanlarını yine teknolojik birtakım eklemlenmeler vasıtasıyla ilerletmek adına insan-makine iş birliğini işaret etmektedir. Transhümanizm nihai olarak insanın ölümsüzlüğe ulaşmasını amaçlamaktadır. Transhümanizmle başlayan sürecin post-humanla (insan sonrası) devam edeceği ve biyoteknolojik robotların hakimiyetindeki bir dünyada din ve tanrı gibi metafizik konuların bir ehemmiyetinin olmayacağı düşünülmektedir (Kızılgeçit, Yeşilyurt, Ergutay ve Çinici, 2021). Tek tanrılı dinler, genellikle ölüm ve ölümden sonra hayat anlatıları üzerine kurgulanmakta ve otoritelerini de bu inançlar üzerinden sağlamaktadır. Asıl mutluluğun öteki dünya yani ahirette bizleri beklediği anlatısı, bu maddi dünyayı anlamsızlaştırmakta ve önemsizleştirmektedir. Bu durumda sonsuza kadar yaşamanın da bir manası yoktur. Birey, olabildiğince öteki dünyası için yaşamalı ve vakti gelince de ölüme teslim

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

olmalıdır fikri hâkimdir. Oysaki transhümanizm ve insan sonrası olarak tasarlanan süreçler insanların var olduğundan emin olduğu bir gelecek için umutlar vadetmekte ve dolayısıyla da dünya üzerindeki yaşamı uzatma çabalarına neden olmaktadır.

Dinler, ölüm konusuna yaklaşımları üzerinden ayrışmaktadır. Tek tanrılı dinler ölümü, bir yeniden diriliş adına ölme olarak nitelendirirken Budizm ve Hinduizm gibi Doğu dinlerinde ölüm, bir öğrenme sürecinin sonlanmasına tekabül etmektedir (Neiman ve Goldman, 1999, s. 81). Nihai mutluluğun öteki dünyada yani ahirette olacağı inancı, dinlerin ölüm konusuna önemli misyonlar yüklediğini göstermektedir. İnsani kusurlarını teknolojik gelişmelerle aşan insan, hastalıklardan ve ölümden kurtularak sonsuz yaşam vaadiyle asıl böylece gerçek yaşama odaklanabileceğini düşünmektedir. Zihin transferi gibi gelişmelerle şimdilik beden sonsuza kadar yaşatılmasa da zihinlerin korunabileceği, bilinç aktarımlarının yapılabileceği bir gelecekte söz edilmektedir. Dolayısıyla böyle bir gelecekte herhangi bir tanrı inancına ihtiyaç olmayabilir.

Günümüzde de çeşitli organ nakilleri, tüp bebek teknolojisi, klonlama vb. gelişmeler insanın tanrı rolüne ne kadar kolay uyum sağlayabileceğini göstermektedir. Bu dünyanın fani ve bir imtihan olarak değerlendirilmesi, ortaya bir tür öteki dünya ütopyası koyarken teknolojik gelişmeler, tüm bu anlatıları kökünden sarsarak pek çok şeyin bu dünyada da mümkün olabileceğini gözler önüne sermektedir. Bu noktada yapay zekayı tüm anlatıları yıkarak tanrının ve evrenin işleyişini değiştiren, insan ve tanrı arasındaki bağları yıkan bir unsur olarak değerlendirebiliriz. Bu tür meta anlatıların yıkılması gibi tanrı fikri de yapay zekâ ile birlikte sarsıntıya uğramakta, yıkılmaktadır. İnsanlar ölümden sonra bir hayat olduğu, bu maddi dünyadaki eylemlerinin kritiğinin sonucunda öteki dünyada huzura erebileceği üzerinden zar atmak yerine, bilime, bilimsel gelişmelere ve yapay zekâ tanrısallığına yönelmektedir. Kim bilir belki de tanrı ölmek yerine teknoloji kılığında yeni müritleriyle yoluna devam etmektedir. Zira insanlar, bir tanrıdan başka bir tanrıya yönelmekte, yapay zekayı da neredeyse bir din olarak algılamaktadır (Dağ, 2020). Yapay zekâ, Kruzweil'in (2018) belirttiği gibi tekilliği yani insandan bağımsız olarak kendi başına var olmayı sağlayabildiğinde bu gelişmelerin de bir tür dinselleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla olası bir gelecekte yapay zekâ, belki de mecazen tanrıyı öldürecektir.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Teknolojik Dinselilik: Yeni Sanal Dinler, Cemaatler ve Dinî Otoriteler

Modern teknoloji ve kültürel değişimler, bireylerin anlam dünyaları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğundan kutsal olan ilişkilerini de değiştirip, dönüştürmüştür. Geleneksel kitabi dinler, insanlara içinde buldukları dünyayı anlamlandırabilme ve sosyal ilişkilerini sürdürebilme noktasında uzunca bir süre önemli ölçüde kaynaklık ederken, yeni gelişmelerle birlikte değişen sosyal hayatın kurallarının teknik ve teknolojik gelişmeler üzerinden belirlendiği söylenebilmektedir. Geleneksel dinlerin sağlamış olduğu rehberlik, insanların teknoloji ile girmiş oldukları yeni dünya düzleminde kutsal ile olan ilişkileri sekteye uğratarak önemini yitirmeye başlamıştır (Kızılgeçit vd., 2021). Modern insan, rasyonel aklın yol göstericiliğinde her türlü bilgiye hızlı ve aracısız ulaşmakta; farklı dünya görüşleri ile karşılaşmakta ve onlarla çeşitli etkileşimlerde bulunabilmektedir. Çoksesliliğin mümkün olduğu çeşitli mecralarda bireyler, tek bir kutsal anlatının etrafında şekillenen bir yaşantı kurmak yerine kendi dünya görüşlerini daha geniş bir perspektiften değerlendirme imkânı elde ederek teknolojik bir dinselilik deneyimlemektedir.

Bireylerin kutsal olan ilişkilerine alternatif yaklaşımlar ortaya çıkaran teknolojik gelişmelerin yol açtığı toplumsal hayat üzerindeki belirgin evrimleşme, geleneksel dinlerin popülerliğini yitirdiğini, bireylerin kendi kutsal alanlarını oluşturduğu kişisel dinî anlatıların ortaya çıktığını göstermektedir (Akgül, 2017, s. 192). İnsan doğasının değişip dönüşmesi sosyal hayatını belirleyen kimi kuralların ve anlatıların da bu dinamizme ayak uydurmasını gerektirmektedir. Teknoloji merkezli bir dünya, sanal gerçekliğin kişilerin gündelik gerçekliklerinin yerini aldığı, sahte dolayımın zaaflar üzerinden şekillendiği ve ulaşılamaz görünen her şeyin deneyimlenebilme imkânı elde ettiği hazzardan oluşan yeni bir tüketim evreni yaratmaktadır. Kendi dinî anlatılarını inşa etmeye başlayan bireyler, geleneksel dinlerin dogmatik yapısına karşı kendi değer, inanç ve deneyimleri üzerinden yeni anlamlar inşa etme özgürlüğüne sahip olmuştur. Gerçek ve sahte arasındaki sınırların belirsizleştiği bu çağda, kutsal olan ile ilişkiler karmaşık bir hal alırken, teknolojinin sunduğu olanakların nasıl kullanılacağı ve bireylerin kutsalı nasıl tanımlayacakları meselesi tartışmalı hâle gelmiştir.

Bireylere sahte bir gerçeklik evreni sunan Metaverse’te inşa edilen sanal kilise ve mabetler, geleneksel dinlerin dijitalleşmesi ve sanal

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

toplulukların dinî ihtiyaçlarını karşılaması için aktif platformlar olarak görülmektedir. Bu kiliselerden VR Church'ün haftalık toplantılarına çok fazla sayıda dijital katılım olduğu, vaftiz etme ve günah çıkarma gibi ritüellerin gerçekleştirildiği bir tür sanal kilise olarak hizmet verdiği bilinmektedir. Chicago'daki Am Shalom Sinagogu, katılımcılarına VR kulaklıklar hediye ederek ve kripto para kullanarak sanal bir sinagog inşa etme girişiminde bulunmuştur. Ayrıca diğer dinlerden kullanıcılar da kendi mabetlerini inşa ederek Metaverse'te dinî topluluklarını kurmaktadır (Yamaç, 2023, s. 44-45). Bu örnekler teknolojinin dinî deneyimleri dönüştürme gücünü ve dinî toplulukları sanal ortamda bir araya getirme potansiyelini göstermektedir. Facebook temelli bir şirket olan Meta'nın da kullanıcıların verilerinden istifade etmek suretiyle bu tarz girişimleri desteklediği bilinmektedir. şirket Müslüman coğrafyalardaki kimi sosyal medya kullanıcılarına çeşitli araçlar temin ederek onlardan dinî pratiklerini ya da temelde dinlerini yaşıyış biçimlerini kayda alıp sosyal mecralarda paylaşmalarını istemektedir (Diyanethaber, 2022). Veri gizliliği ve mahremiyet gibi konulardaki endişelerin yanı sıra manevi bir alanı kapsayan din ve dinsel pratiklerin bu şekilde kâr amaçlı şirketlerin elinde bir tür kapitalist sermayeye dönüşmesi konusu da ayrıca tartışmalı hâle gelmektedir.

Haberli (2019), internet tabanlı gelişim gösteren sanal dinleri temel aldığı çalışmasında internetin, dinin yeni bir platform bulması ve dinî içeriklerin çevrimiçi dünyada yayılmasının önemli bir dönüm noktası olduğunu vurgulamaktadır. Web sitelerinin dinî bilgi alışverişi ve etkileşim için bir alan sağladığını belirten araştırmacı, dinî liderler ve kurumların çevrimiçi platformlarda aktif bir şekilde varlık gösterdiğini ve internetin, dinin kurumsal boyutunu da etkilediğini belirtmektedir. Örnek olarak vatican.com, chabad.org ve islamicity.com gibi kurumsal web sitelerini öne çıkaran Haberli (2019), sanal din pratiklerinin geleneksel dinî kuralların etkisini azalttığını ve internetin dinin yapısını değiştirdiğini öne sürmektedir. Herhangi bir ziyaretçinin geleneksel olarak sınırlı olan Mescid-i Haram gibi dinî ve kutsal noktaları çevrimiçi olarak ziyaret edebilmesi, dinin internet ortamında daha esnek hâle geldiğini ve kutsalın algılanmasının farklı pratik biçimleri kazandığını göstermektedir. Benzer şekilde Dağ (2020) ise transhümanizm üzerinden insan ve dünyanın nasıl bir dönüşüm geçirdiği meselesini irdelediği çalışmasında, sekülerleşme çizgisinin hümanizmle gelişmeye başladığını ifade etmektedir. Yazar,

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

transhümanizmin dinlerle olan ilişkisini insanı tanrısal bir mükemmelliğe ulaştırmaya çalışmak dolayısıyla dini-gnostik bir hareket olarak görür. Bu yaklaşıma göre transhümanizm insanların Tanrı'nın ayrıcalıklarının elde edebileceği ve bu durumun Tanrı'nın imtiyazlarının alınması anlamına gelebileceği öne sürülmektedir. Yazar, Tanrı ve doğanın geri plana atıldığı yeni gerçekliğin hümanizmle başlayıp transhümanizm ve posthümanizm gibi akımlarla da devam ettiğini belirtmektedir. Posthümanist çağda tanrısal kimi niteliklerle donatılmış olan insanın Tanrı'ya da ihtiyacı kalmamış gibi görünmektedir. Dolayısıyla Dağ (2020, s. 247) çalışmasında transhümanizmin din karşıtı bir karakter taşıdığını ileri sürmektedir.

Geleneksel dinî anlatıların günümüz sorunlarına tatmin edici cevaplar verememesi, bireyleri transhümanizmden posthümanizme uzanan çerçevede farklı arayışlara yönlendirmiştir. İnternet tabanlı teknolojilerin yaygın kullanımı ve yapay zekâ teknolojilerinin de gelişimiyle beraber sanal dinlerin ve bu sanal dinlerin etkisinde yeni sanal cemaatlerin yaygınlaşması olağan görülmektedir. Özellikle ölümden sonra yaşamın niteliği konusundaki geleneksel anlatıları bir kenara bırakarak, online platformlarda sağlıklı ve uzun bir yaşam vaadiyle sunulan sanal dinî deneyimlere ilgi artmıştır. Sanal dinler, internet aracılığıyla erişilen platformlarda, yapay zekâ destekli interaktif deneyimler ve dijital topluluklar aracılığıyla bireylere ulaşmaktadır (Akkaş, 2012). Bu yeni dinî yaklaşımlar, geleneksel dinî otoritelerin kısıtlarını aşmayı ve dinin daha kişisel, esnek ve çağdaş bir yorumunu sunmayı hedeflemektedir. Geleneksel dinlerin otoritesini sarsmasıyla birlikte sanal dinler bireylere özgün bir dinî kimlik oluşturma imkânı da sunmaktadır. İnteraktif dijital deneyimler, bireyleri bir araya getirerek ortak inançları paylaşmalarına ve maddi dünyadaki herhangi bir kısıtlılığın olmadığı bu sanal dinlerin topluluklarına katılmalarına olanak tanımaktadır (Akgül, 2017, s. 201). Bu durum, dinin sanal düzlemde güç kazanmasını ve geleneksel din anlayışlarının yerine geçmesini beraberinde getirmiştir. Weber (2014), Batılı ülkelerin rasyonelleşmesi sonucu aklın ön plana çıkmasıyla bir anlam sorunu yaşadıklarını, buradan hareketle de yeni anlam arayışları içerisinde olduklarını söylemektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin dayanak noktasını yalnızca modern bireyin anlam sorunsalı oluşturmamakta aynı zamanda yerleşik dinlerin çağın gereklerine uygun açıklamalar sunamaması, çağa ayak uyduramaması, muhafazakâr ve

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

normatif yapısından taviz vermeyerek bu gelişmeleri reddedici bir tutum taşıması oluşturmaktadır.

Sanal dinler, internet ve ağ bağlantılarının sınırsız olanaklarından beslenerek dinamik, etkileşimli, hızlı, aracısız ve ödül-ceza mantığını dışarıda bırakarak kitlelere nüfuz etmekte; bireyler post-modern dünyanın tüm olanaklarının yanı sıra büyük bir anlamsızlık amazında yuvarlanırken sanal dünyalarına tutunmak adına bu din anlatıların peşine düşmektedir. Yeni sanal dinler, tanrı ve aracısı olan peygamberler gibi dolaylı bir aktarım düzenini dışlayarak doğrudan alıcı özneyle iletişim kurmakta, aradaki tüm bağlantılar/aracılar kalkmaktadır. Bu durum dinin bireyselleşmesini doğururken, din kapitalist pazarda farklı anlam olanakları ve din pratikler barındıran semece bir olgu haline gelmiştir. Postmodernitenin düsturları gibi dinde de artık tek bir anlatı ve tek bir doğru yoktur. Büyük/meta anlatılar terk edilmiş, bireylerin yorumlarına açık, merkezless bir yapı ortaya çıkmıştır (Akgl, 2017). Zaman ve meknın yerinden edildiği, insanların teknolojik imkanlarla farklı sosyal dünyalara tanık olabildiği çağda belli bir konuda ortaklık oluşturmak zorlaşmakta ve bireyler kendi çıkar ve ihtiyaçları doğrultusunda herhangi bir anlatıya dahil olabilmektedir.

Yeni anlatılar yeni aracılarını doğururken, dinin tebliğ edilmesi noktasında peygamberlerin yerini sanal vaizler almaktadır. Vahye dayalı dinlerin dikey iletişime bağlı aktarımları yerini herkesin bu bilgileri birlikte inşa ettiği ve yorumladığı yatay bir iletişim sürecine bırakmıştır. Günümüzde internet dünyasının popler isimleri çeşitli sansasyonel açıklamalarıyla medya programlarında yer alarak kitlelerin ilgisini çekmekte ve yeni din otoriteler haline gelmektedir. Bu sanal vaizler, internet üzerinden yaptıkları yayınlar ve dijital platformlarda paylaştıkları içerikler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabilmekte ve onlarla etkileşimde bulunabilmektedir (Kayseri, 2019, s. 44-47). Geleneksel din liderlerin yanı sıra bu sanal vaizler günümüzde dinin tebliğ edilmesi konusunda önemli bir etki ve etkileşim potansiyeli taşımaktadır. Medya aracılığıyla kitlelere ulaşma avantajı, onlara din konuları çağın dilinde ve popler kültürle entegre bir Şekilde sunabilme imknı vermektedir. Bu durum dinin daha geniş bir kitleye ulaşmasına ve farklı sosyal gruplara hitap etmesine olanak tanımaktadır. Ancak bu yeni din otoritelerin ortaya çıkışı beraberinde dinin merkezlessleşmesi, öznel anlatımların geniş kitlelere mal edilmesi ve çıkar odaklı din kullanımları gibi tartışmaları da beraberinde

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

getirmektedir. Geleneksel kitabi dinler bu sanal vaizlerin popülerliğine olumlu yaklaşmasa da bu yeniliklerin özneleri modern toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde dinin tebliğini yapan yenilikçi liderler olarak görmektedir. Bu değişim, dinin iletimi ve algılanışı üzerindeki geleneksel normları sorgulamamıza neden olarak, dinin evrimini şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Dinin medya vaizleri aracılığıyla halka aktarımı, anlamın bağlamından koparılması ve tekdüze, basit ve yüzeysel bir din anlatısı ortaya çıkarabilmektedir. Eğlence aracı olarak işlev gören televizyon veya internet teknolojileri üzerinden bilgi aktarımı bilginin niteliğine zarar verebilmektedir. Kişiler, dini ve dinin çeşitli unsurlarını popülerliklerini arttırmannın bir aracı olarak kullanarak kendilerine yeni müritler kazandırmakta, kitleler de bu kimseleri dinî otoriteler olarak kabul etmekte ve söyledikleri her sözü adeta dinî buyruklarmış gibi kabullenmektedir. Dinin suistimale açık hâle gelmesine neden olabilen bu gelişmeler aynı zamanda bir tür gösteriş dindarlığını da ortaya çıkarmıştır. Nitekim günümüzde ortaya çıkan yozlaşmış pek çok cemaatsel yapılanmanın da bu nitelikleri taşıdığı söylenebilmektedir. Bireyler kullandıkları sosyal mecralarda dinî ritüellerini göstererek yerine getirmekte ve bu gösteriş üzerinden de bir tür kimlik ve statü sahibi olmaktadır. Cengiz vd.'nin (2021) yapmış oldukları alan çalışması verilerine bakıldığında da yeni spiritüel arayışlar da tam olarak bu noktadan beslenmekte ve bireylere steril bir yeni manevi anlam dünyasının olanaklarını sunmaktadır.

Günümüzde teknolojinin hızlı ilerlemesi, genetik teknolojiler ve diğer gelişmeler, Harari'nin (2017) belirttiği gibi kurguların gerçeklerin yerine geçtiği bir sosyal dünyanın oluşmasına neden olmuştur. Bu durum din, bilim ve bilimsel gelişmeler arasındaki sınırları belirsizleştirmekte ve geleneksel din anlayışlarını zorlamaktadır. Vahiy kavramının geleneksel dinlerdeki yerini, vahisiz dinler ve teknoloji aracılığıyla oluşturulan inanç sistemleri almaktadır (Huxley, 1958). Ray Kurzweil'in (2018) ifade ettiği gibi, teknolojik tekillik noktasına ulaşıldığında ise farklı türlerde yeni dinî anlatılara duyulan ihtiyacın artabileceği düşünülmektedir. Geleneksel dinlerin geçmişte vahiy yoluyla iletilen doğruları sunma işlevi, şimdilerde sanal düzlemde farklı içerikler ve anlatılar bağlamında yeniden değerlendirilmekte ve alıcılara doğrudan, aracısız ulaşmaktadır. Gen teknolojileri ve yapay zekâ gibi bilimsel alanlardaki gelişmelerle dinî ritüel ve pratiklerde de farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bu durum insanların

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

dünya görüşlerini ve dinî inançlarını şekillendirme biçimlerinde önemli bir evrimi beraberinde getirmiştir. Teknolojinin, insanlığın özünü, bilinci ve hatta yaşamın doğasını değiştirebilecek potansiyelini düşündüğümüzde, yeni dinî anlatılara olan ilginin artması kaçınılmazdır. Dinler insanın bedenli ve sonlu bir varlık olması üzerinden temellenip ahiret anlatısı oluştururken teknolojik gelişmeler vasıtasıyla insan, uzayan ömrü ve kendi suretinde yeni yaratımlar yapan bir yaratıcı olarak tanrı rolünü oynamaya hazırlanmaktadır.

Matbaanın ortaya çıkmasıyla birlikte dinî metinlerin farklı yorumlarına ulaşılması, din üzerindeki belki de ilk gelişmelerin ayağını oluştururken yapay zekâ gibi gelişmiş teknolojilerle birlikte insanlara sunulan sınırsız olanaklar transhümanizm gibi insan sonrası anlatıların temelini oluşturmaktadır. Popüler kültür hakimiyetindeki toplumda medya vaizleri olarak görev alan din insanları, otoritelerini internet ağ teknolojileri üzerinden sağlarken yine aynı bağlantıların gelişimi dolayısıyla bu yetkilerini yitirmekte ve onların yerini zaman ve mekân bağlamından koparılmış, bedenli olma sorunsalını ardında bırakmış bu yapay zekâ entiteleri dinî liderlik rollerini üstlenmeye başlamıştır. Teknolojiyi bir üretim gücü olarak elinde bulunduran sınıf yeni dünya düzeninin söz sahipliğini elde ederken, bu teknolojileri gündelik yaşantısında kullanan bireyler ise yeni bir tahakküm ilişkisine dahil olmaktadır. Bu durum, teknolojinin dinî, kültürel ve sosyal yapıları nasıl dönüştürdüğüne dair derinlemesine düşünmeye yönlendirirken, dinin ve teknolojinin karşılıklı etkileşiminin gün geçtikçe karmaşık hâle geldiğini göstermektedir. Yoga, meditasyon, reiki, nefes egzersizleri gibi ya da scientology, dataizm gibi yeni çağ inanışları/dinselilikleri bireylerin anlam arayışlarına yanıt sunan öğretiler olarak ortaya çıkarken metaverse evreni her şeyin merkezileştiği, biyolojik bedenlerin tüm sınırlılıklarının geri planda bırakıldığı yeni bir maneviyat alanı açmaktadır. Özellikle İslamiyet, hakikat öncelikli ve temelli bir din olması nedeniyle tüm bu hakikat sonrası anlatıları dışlarken teknolojik olanaklardan geri duramamakta ve çağa ayak uydurmaya çalışmaktadır. Üretilen teknoloji, belli bir zihniyetin de yansıması olduğundan dolayı bu teknolojiler ve beraberinde getirdikleri ile ilgili sorunlar yaşayan dinler, onun üretimi aşamalarında da söz sahipliği yaparak etkisini sürdürmelidir. Günümüzdeki yerleşik geleneksel dinler mevcudiyetlerini bir ölçüde teknolojik gelişmelere adapte olabilmelerine ve yeni söylemler geliştirebilmelerine borçludur.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Sonuç

Teknolojik gelişmelerin din üzerindeki etkisini ve yapay zekâ çağında dinin yerini sorguladığımızda çok sayıda araştırmacı tarafından ortaya atılan ve bu çalışma boyunca da savunulan tez; her Őeye rağmen dinin açıklama üretme çabasına devam edecek olduğudur. Yeni açıklamalar yapma görevini bilimsel kimi araçlar devralmış olsa da bugün hâla anlam/mana arayışımıza spiritüel birtakım inanışlar ya da benzer yeni ağ inançlarıyla yanıtlar bulmaya çalışıyorsak bu durum dine yeni roller düştüğünü göstermektedir. Yıllarca rasyonel alanın dışında değerlendirilen ve duygusal/ruhani alana hapsedilen din, bugün aklı göz ardı etmeden varlığını güncellemeli ve içinde bulunduğumuz çağın gerekleri doğrultusunda yeni açıklamalar edinmelidir. Bu noktada önerilen tez, kitabi dinlerin muhafazakâr yapısına tamamen zıt gibi görünse de her alanda olduğu gibi bir paradigma değişiminin elzem olmasıdır. Toplum yekpare bir bütün olarak düşünülemez ve bireylerin tekil hayatlarındaki pratikler, toplumsal yaşamlarını da değiştirip dönüştürmektedir. Bu doğrultuda yapılması gereken mevcudu yıkmak ya da terk etmek değil reforme etmek olmalıdır.

Bireysel dindarlık, sivil din, transhümanizm gibi konular din sosyolojisi açısından önemli bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalara bakıldığında da hem bu kavramsal başlıkların hem de yeni teknolojiler çağında dinin değişimi ve dönüşümü meselesinin gerek yerli gerekse de yabancı literatür özeline genellikle teorik çerçevede tartışıldığı gözlenmektedir. Bugünün dinamikleri üzerinden geleceğe yönelik perspektifler oluşturmaya çalışırken sahaya dayalı ve toplumsalı da hedef alan çalışmaların yapılması oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışma boyunca bu konuların din sosyolojisi açısından nasıl ele alınabileceğine dair bir perspektif oluşturulmuş; pratiğe dayalı çalışmalar gerçekleştirmek isteyen araştırmacılar için bir kaynak sağlaması amaçlanmıştır.

Yazar Katkı Oranları ve çıkar atışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar atışması bulunmamaktadır.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Kaynakça

- Akgül, M. (2017), “Dijitalleşme ve Din”, *Marife*, 17/2, 191-207.
- Akın, M. (2019). “Boşlukların Tanrı’sı” İfadesi ve Kelâmî Açından Değerlendirilmesi. *Bilimname*, 2019(37), 661-684.
- Akkaş, İ. (2012). *Sanal Cemaatler*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Arslan, M. (2006). Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: Yeni Çağ İnanışları Örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4/(11), 9-25.
- Baudrillard, J. (2008). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, (Çev. O. Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*. (Çev. Sinan Okan Çavuş), Can Sanat Yayınları: İstanbul.
- Bellah, R. N. (2002). “Din ile Sosyal Bilim Arasında”, (çev. A. Köse) *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Ufuk Kitapları: İstanbul.
- Berger, P. L. (2000). *Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, (çev. A. Coşkun), Rağbet Yayınları: İstanbul.
- Bucuka, Y. (2022). “Dini Brikolaj: Dini Bağlılıkta Yeni Bir Form”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 2/3 (Ekim/October), s. 117-132.
- Castells, M. (1999). “Information technology, globalization and social development”. Discussion Paper No. 114. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Cengiz, K., Küçükural, Ö. ve Gür, H. (2021). Türkiye’de Spiritüel Arayışlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, H. (2019). Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişisini Tartışmak. *Yeni Medya*, (7), 20-33.
- Çoştı, Y. (2017). *Toplumsallaşma ve dindarlık*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.
- Çuhadar, M. (2021). Postmodernizm, Dijitalleşme ve Hibrit Dindarlık. *Tevilat* 2/1, 67-88, <https://doi.org/10.53352/tevilat.994404>.

- Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758
- Cumaoğlu, U., & Özbey, A. Ü. (2024). Yeni Bir Tekno-Din Olarak Dataizm. *Mecmua* (17), 70-80. <https://doi.org/10.32579/mecmua.1410423>.
- Dağ, Ahmet (2020). *Transhümanizm: İnsan ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları.
- Darende, Ö. F. (2018). Sekülerleşme: Süregelen Model. *Antakiyat*, 1(1), 127-135.
- Dereli, M. D. (2019). Dinî kimliklerin siber uzamda akışkanlaşması. *İnsan ve Toplum*, 9(1), 85-116.
- Diyanethaber, (2022). “Dijital Dinin Yeni Görünümleri”, <https://www.diyanethaber.com.tr/dijital-dinin-yeni-gorunumleri>. Erişim Tarihi: 12/12/2023.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İkel Biçimleri*, (Çev. F. Aydın), Ataç Yayınları: İstanbul.
- Eken, M. (2021). *Çevrim içi dindarlık: M neslinin inanç pratikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 269 s.
- Ertit, V. (2013). Sekülerleşme Teorisi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 37(3), 207-229.
- Ertit, V. (2020). Sosyolojinin Kurucu Figürlerinde Din. *Akademik Hassasiyetler*, 7(14), 1-35.
- Euronews, (2019). “Japonya’da 400 Yıllık Tapınakta Görev Yapan Robot Rahibe Büyük İlgi”, <https://tr.euronews.com/2019/08/15/japonya-da-400-yillik-tapinakta-gorev-yapan-rahip-robotu-buyuk-ilgi>, Erişim Tarihi: 12/12/2023.
- Freud, S. (2012). *Totem ve Tabu*, (Çev. Niyazi Berkes), Arya Yayıncılık: İstanbul.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Erşil Kuşdil), Ayrıntı Yayınları: Ankara.
- Güvendi, T. (2008). *Geleneksel yapının kırılma sürecinde dindarlık (Oğuzeli örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Haberli, M. (2019). Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(2), s. 307-315.

- Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758
- Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi*, Kolektif Kitap: İstanbul.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar*, Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Huntington, P. S. (2020). *Medeniyetler Çatışması*, (der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları: Ankara.
- Işıklı, Ş. ve Gökbayrak, H. (2022). Dijital Din Teorisi: Dijital Din Geleneksel Dine Karşı, (içinde) *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021, 105-145.
- Kanık, C. (2017). Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlere Genel Bir Bakış. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(17), 177-188.
- Kayseri, Z. (2019). Sosyal Medya Vaizliği: Amerika ve Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kızılgeçit, M. & Yeşilyurt, M. & Ertugay, R. & Çinici, M. (ed.). (2021). *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kruzewil, R. (2018). *İnsanlık 2.0: Tekillığe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*, (Çev. Mine Şengel), Alfa Yayınları: İstanbul.
- Léger, D., ve Halil A. (2014). "Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler". Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, no. 26 (January 2014). <https://doi.org/10.15370/muifd.19389>.
- Manafov, R. (2022). "Dinsel Düşüncenin Rasyonelleşme İmkânı ve Zorlukları". *Dini Araştırmalar* 25/63, 649-670. <http://doi.org.10.15745/da.1181538>.
- Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, (Çev.: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea.
- Neiman, C. ve Goldman, E. (1999). *Ölümden Sonra Yaşam*. (Çev. G. Şen) Doğan Kitap Yayınları: İstanbul.

- Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758
- Nietzsche, F. (1999). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (Çev. A. Turan Oflazoğlu) Asa Yayınları: Bursa.
- O'Gieblyn, M. (2023). *Tanrı, İnsan, Hayvan, Makine*. (Çev. Filiz Sarıalioğlu), Altın Kitaplar: İstanbul.
- Özdemir, N. (2022). Türkiye'de Spiritüel Arayışlar. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), 84-86.
- Özgen, M. (2021). Antropolojide Din ve Ritüel. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(36), 1304-1316.
- Özkan, A. R. (2006). *Kıyamet tarikatları: Yeni dini hareketler*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özyurt, C. (2014). Marx'ta Yanılsama ve İdeoloji Olarak Din. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 207-240.
- Repstad, P. ve Furseth, I. (2020). *Din Sosyolojisine Giriş*, (çev. İhsan Çağcıoğlu ve Halil Aydınalp), Atıf Yayınları: Ankara.
- Siegel, N. P. (2012). *Dünya Dinleri ve İktidar*. (Çev. Selin Dingiloğlu), Yordam Kitap: Ankara.
- Stannard, R. (2002). *21. Yüzyıl İçin Tanrı: Büyük Patlamadan Evrime, Freud'dan Yapay Zekaya Tanrı ve Bilim*. (Çev. Şaban Ali Düzgün), Fol Kitap: Ankara.
- Şahin, İ. (2019). Ritüelden İnanca Sembolik Bir Yapılanma: Online Alevi Topluluklar. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(1), s. 7-28.
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(4), 55-82.
- Tunçay, E. (2023). Dördüncü Sanayi Devrimi: Yeni Bir İdeoloji. *4. BOYUT Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, (22), 127-147.
- Uluç, Ö. (2006). *Yeni dini hareketler*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Vassaf, G. (2023). *Cennetin Dibi: Modern Zamanlarda Eğlencelik Hayat*, İletişim Yayınları: Ankara.
- Weber, M. (2012). *Din Sosyolojisi*. (Çev. Latif Boyacı), Yarın: İstanbul.

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, 2024 Bahar,
e-ISSN: 2651-4605**

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Yenen, İ. (2022). Klasik Sosyal Kuram ve Din: Karl Marx ve Emile Durkheim'in Din Yaklaşımları. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 745-758.

Yılmaz, S. (2014). Sanal Din: Tarihsel, Kuramsal ve Pratik Boyutlarıyla İnternet ve Din. *Journal of History Culture and Art Research*, 3(2), 237-241.

Çam, O. (2024). Takının sanata dönüşümü. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 101-105.

Kitap İncelemesi

Makale Geliş Tarihi: 12.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 15.04.2024

**ZELİHA SARIKAYA HÜNEREL, TAKININ SANATA
DÖNÜŞÜMÜ (BİRİNCİ BASKI), ANKARA: İKSAD
PUBLISHING HOUSE, 2018, 121 SAYFA, ISBN: 978-605-7923-
95-0.**

Oğuz ÇAM*

Bu çalışma kapsamında “*Takının Sanata Dönüşümü*” isimli kitap incelenmiştir. Kitabın yazarı, Zeliha SARIKAYA HÜNEREL’dir. 121 sayfa uzunluğundaki kitap, sürükleyici ve tek solukta okunabilecek niteliktedir. Yalnız kitapta yazım ve anlam yönlerinden çeşitli hata ve eksiklikler görülmektedir. Çok sayıda görsel, kitabın kapsamını genişletip geliştirmiş, sanat ve tasarım konusundaki örnekler okuyucuların daha fazla bilgilendirilmesini sağlamıştır.

“Ön Söz”de takı tasarımıyla ilgili temel düşüncelere yer verilmiştir.

Böylece çalışmayla takı tasarımına yoğunlaşma, önemli ve yerinde bir karar olarak görülmüştür. “Giriş”te takılar ve takı sanatının toplumsal yaşayışta önemli bir yer ve potansiyele sahip olduğuna açıklık

* Bilim Uzmanı, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnanç Turizmi Bölümü, oguzcam911@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3222-3367.

Çam, O. (2024). Takının sanata dönüşümü. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 101-105.

getirilmiştir. Ayrıca takıların, modaaya uyum, güzel görünmek, kültüre bağlı kalmak veya kültürün devamlılığını sağlamak gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılabilceğine; genel olarak sanat kapsamında önemli bir kaynak olarak görülebileceğine değinilmiştir.

Kitabın birinci bölümünde “*sanat ve tasarım*” konusuna yer verilmiştir. Bu kapsamda sanat kavramının, yaşamakta ve değişmekte olan bir olgu olarak görüldüğüne, tarih boyunca farklı şekillerde değerlendirildiğine ve uzun bir geçmişe sahip olduğuna, türlü psikolojik ve sosyolojik etkileşimlerin ortaya çıkmasına imkân sağladığına yer verilmiştir. Ayrıca tasarım kavramının kreatiflik, parça-bütün ilişkisi, oran-orantı, denge ve uyumla olabildiğince yakın bir ilişkiye sahip olduğuna vurgu yapılmıştır.

Kitabın ikinci bölümünde “*el sanatları*” konusuna yer verilmiştir. Burada el sanatlarının üretimi ile ilgili çeşitli bilgiler verilir, takının yerine değinilmiş ve öneminden bahsedilmiştir. El sanatlarının toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda önem arz eden bir öge olduğuna, derin bir geçmişinin olduğuna ve nesilden nesile aktarıldığına vurgu yapılmıştır. El sanatları ürünlerinin sanat odaklı olduğu, beceri, yetenek ve çaba gerektirdiği için de üretiminin kısıtlı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca el sanatları ürünlerinin gelir getirici üretimle ilgisi, üretim yoluyla tanıtılması, anlatılması, yaygınlaştırılması ve yaşatılmasının önemine açıklık getirilmiştir. Başka bir husus, el sanatlarında takının kayda değer bir yere ve büyük bir öneme sahip olduğuna değinilmesidir. Zira hem toplum içi hem de toplumlar arası iletişim ve etkileşimlerde bu durumu sıklıkla gözlemlemek mümkündür. Bu ürünlerin güzellik, etkileyicilik, korkuları yenmek, gizli güç ve kötülüklerden korunmak, uğur getirmek, yücelik ve saygınlık elde etmek, güç ve statü göstergesi olarak kullanmak, kültürel ve dini açılardan uygun veya önemli olarak görünmek gibi insan vücudunun tepesinden tırnağına kadar kullanım ağına sahip olduğu görülmüştür.

Kitabın üçüncü bölümünde “*takı tasarımı*” konusuna yer verilmiştir. Bu kapsamda takının tarihsel gelişiminden, takı tasarımının önem taşımasından, takı yapımında değerlendirilen araç ve gereçlerden bahsedilmiştir.

Takının varlığı insanoğlunun varoluşu kadar eski zamana dayanmaktadır. Zira insanların, varoluşlarından bu yana bedenlerinin türlü kısımlarını süslemek, sembolik anlam yüklemek, giysilerle

Çam, O. (2024). Takının sanata dönüşümü. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 101-105.

kombinasyon oluşturmak, kötülük, kötü varlık ve kazalardan korunmak gibi amaçlarla objeleri değerlendirdikleri bilinmektedir. Böylece ortaya çıkan ilk sanat ürünlerinden biri, süsleme olmuş, bu noktada da takı ön plana çıkmıştır. İnsanların yaşamlarında önemli bir yer edinen ayrıca statü göstergesi ve kimlik temsili açısından bir ön fikir meydana getirebilen takının, tarihi süreç içerisinde çeşitli insani durum ve olaylardan etkilenecek gelişimini şekillendirdiği düşünülmektedir. Takılar yapıldığı tarihin izlerini, ortaya çıktığı toplumun bakış açısı ve anlayışını, kültürel, dinî, estetik ve modaya ilişkin değerleri aksettirmektedir. Hem geleneksel hem de modern yöntemler değerlendirilerek metal, seramik, taş, ip, boncuk, keçe, plastik gibi malzemelerden oluşturulabilen takıların özellikle teknolojinin gelişimiyle beraber yaygınlık ve çeşitlilik kazandığı düşünülmektedir. Böylece takılar el sanatları içerisinde daha iyi bir konuma ulaşmış, arz-talep hususunda da önemli bir gelişim kaydetmiştir. Bir başka husus, takı tasarımının önem taşımasıdır. Tasarımlar fiziki, ekonomik durum, yaş, cinsiyet, yer, zaman, moda, dini yapı, kültürel yapı, kombinasyon ve şıklık, göz zevkine hitap gibi çeşitli etkenler göz önünde bulundurularak üretilip geliştirilmekte, çeşitlendirilmekte ve geçmişten günümüze önem taşıyan bir ürün olarak görülmektedir. İnsanlar özellikle kadınlar tarafından önemli bir konu olarak görülebilen takı tasarımında kaliteli ve doğru malzemelerin kullanılması önemlidir. Bu noktada doğru tercih, tedarik ve değerlendirmeye dikkat edilmesinde bir yarar vardır. Tarzların yansıtılmasına yardımcı olan takı tasarımları insanlar arasında fark oluşturabilmektedir. Ayrıca takı tasarımları insanlarda mutlu, huzurlu, faydalı olduğunu hissetme duygularının aralanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu tür etmenler takı tasarımının önem taşıdığına işaret etmektedir.

Değer arz eden başka bir husus, takı yapımında değerlendirilen araç ve gereçlerdir. Yapımda mezura/cetvel, naylon uçlu pense, yuvarlak uçlu pense, çakmak/makas, iğne, tığ, şiş, silikon tabancası, yan keski, kargaburun gibi araçların; boncuk, bit, halka, kolye kapama aparatı, sıırım (deri ip), mumlu ip, misina, zincir, bakır tel, naylon iplik, döküm uç sallantıları, metal uç sallantıları gibi gereçler değerlendirilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümünde “günümüzde en çok yapılan takı teknikleri”ne yer verilmiştir. Bu kapsamda keçeden, nakış teknikleriyle, delica boncuktan yapılan takılar ile iğne oyası takılardan bahsedilmiştir. Keçeler genellikle süs eşyalarında değerlendirilmekte, son zamanlarda

Çam, O. (2024). Takının sanata dönüşümü. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 101-105.

doğal malzemeye olan ilginin artmasından dolayı tercih düzeyi artış göstermektedir. Keçeden çok farklı takı ürünleri tasarlanmıştır. Keçe takı yapımında keçe iğnesi, üç ve yedi iğneli keçe makineleri, tek iğneli keçe iğnesi, keçe fırçası ve sünger, keçe yünleri, hazır keçeler (ince ve kalın keçeler) gibi çeşitli gereçler kullanılmaktadır. Ayrıca keçelerden yapılan takı örneklerine yer verilmiştir. Bugün basit nakış iğnelerinin son zamanlarda takı yapımında birden fazla alan içerisinde yoğun ölçüde değerlendirildiğine dikkat çekilmiştir. Nakış tekniklerinde, yüzük ve küpe aparatları, kumaşlar, deriler, zincirler, kasnaklar, halkalar, keçeler, klipsler, bileklikler, broş iğneleri, işleme iplikleri, çerçevesi kolye uçları vb. malzeme kullanılabilir. Nakış teknikleriyle yapılan takılardan Brezilya nakışından (rokoko) takılar, etamin işlemeli takılar ile bezeme tekniğiyle yapılan takılar üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu konularda çok sayıda örnek verilmiş, Rokoko tekniğinin en fazla değerlendirilen düğüm işleme tekniklerinden biri olduğu üzerinde durulmuştur. Bu tekniğin iğneye ipliğin dolanması ve aynı biçimde kumaşa batırılmasıyla gerçekleştirilen bürüm, burgu formunda iyi bir sanatın oluşturulmasını sağladığına değinilmiştir. Etaminin, seyrek dokunulu sert bir kumaş, bir başka deyişle de bu kumaşın üstüne uygulanan çarpı işlemi tekniği olduğu ifade edilmiştir. Etamin kumaşının seyrek ve sık oluşu, işlenen motiflerin küçük veya büyük oluşuna etki etmektedir. Takının yüzeyine boncukları işleyip tutturmaya bezeme tekniği denmektedir. Bu teknik sayesinde giyim ve modada estetik güzellik, görsel bir haz elde edilmeye çalışılmaktadır. Delica boncukları, Japonya'dan getirilen boncuklardır. Bu renk ve boyutları birbiriyle özdeş boncuklarla fazla sayıda takı tasarlanmaktadır. Kaplamalı janjanlı, mat janjanlı, janjanlı parlak, parlak, mat ve sedefli gibi çeşitli delica boncuklarıyla farklı şablon kullanılmakta, uygun yazılım programlarından da yararlanılmaktadır. Delica boncuklardan yapılan farklı tasarımlara ilişkin örnekler gösterilmiştir.

Oyalar özellikle geleneksel giyim-kuşamın değerli bir parçası olarak görülmekte; iğne oyaları, broş, kolye, küpe, yüzük gibi takıların yapılmasında kullanılmaktadır.

Kitabın “sonuç” kısmında takıların kreatif kabiliyet ve beceriler sayesinde birey ve toplumun karakterini aksettirecek biçimde tarihi süreç içerisinde bir sanata dönüştüğünden aynı zamanda el sanatlarında ve toplum kültüründe daha iyi bir konuma ulaştığından bahsedilmiştir. Halk

Çam, O. (2024). Takının sanata dönüşümü. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 101-105.

eğitim merkezi, belediye, dernek gibi kurum ve kuruluşların takı tasarım kursları düzenlediği, böylece insanların el becerilerini daha fazla geliştirebildikleri, ekonomik ve sosyal gelişim anlamında önem taşıdıklarına vurgu yapılmıştır. Kitabın “*kaynakça*” kısmında yararlanılan kaynaklar verilirken bazılarının bilgilerinde eksiklik veya hata olduğu göze çarpmıştır. Ayrıca bilimsel kaynak sayısı, internet kaynaklarına nazaran çok daha azdır. ‘Pinterest’ isimli internet kaynağı yoğun şekilde kullanılmıştır. Bu durum kaynak çeşitliliği ve özgünlük açısından olumsuz yorumlanmıştır. Ayrıca araştırmacı yedi kaynak kişiden de yararlanmıştır.

Kitap, yazarın özgeçmişi ile son bulmaktadır. Özgeçmiş, yazarın sanat ve tasarım konularında önemli bilgi ve deneyimlere sahip olduğunu düşündürmekte, *Zeliha SARIKAYA HÜNEREL*, eseriyle sosyal bilimler literatürüne katkı sağlamaktadır.